

Neoliberalisme på den danske venstrefløj

Illustration udarbejdet til nærværende speciale af Irene Veje

---

Kandidatafhandling for Cand.soc. i Politisk Kommunikation og Ledelse
af Sigurd Schou Madsen og Mikkel Veje Rønsbo
ved vejledning af Bent Meier Sørensen

English titel: Neoliberalism on the Danish left-wing

Copenhagen Business School, *Institut for Ledelse, Politik og Filosofi* 2013
116 normalsider / 264.035 anslag

Afleveringsdato: 31. maj 2013

i. Abstract

Since the center-left government, consisting of the Social Democrats, the Socialist People's Party and The Danish Social Liberal Party, took over power in September 2011 they have been accused of applying even more right-wing politics than the former right-wing government. The criticism has increased steadily while the government over the past 18 months has concluded several extensive reforms in collaboration with the right-wing parties of the Parliament. But is this criticism merely expressions of discontented left-wing voters, or is there some truth to the accusations that the politics of the government really has moved towards the right side of the political spectrum?

The main problem of this master thesis is to examine the existence of neoliberalism in Danish politics, and the possible occurrence of neoliberal elements within the left-wing parties. To address this, the thesis first examines the political communication of the Danish right-wing party Liberal Alliance in order to detect the occurrence of neoliberal elements. The discourse theory of Ernesto Laclau & Chantal Mouffe provide the analytical framework and through it, the thesis illuminates the existence of neoliberal elements in the party's view, through the articulation of the essential nodal points; *the free market, the free individual and the limited state*.

Secondly the thesis examines whether or not neoliberal elements can be found in the communication of the Social Democrats and the Socialist People's Party. The analytical framework for this examination is a combination of George Lakoff's political concept of framing and his conceptual metaphor theory. Through this analysis the thesis reveals several neoliberal elements contained in the parties' articulation of the following essential political frames; *financial accountability, making work pay off and tax relief*.

The concluding remarks of the thesis state that neoliberalism can be observed in Danish politics, and not only within the communication of the right wing party Liberal Alliance but additionally, and more controversially, in the communication of their political opponents - the center-left government.

Indholdsfortegnelse

i. Abstract.....	2
1. Indledning	6
2. Problemformulering	7
2.1. Arbejdsspørgsmål.....	7
3. Afhandlingens teoretiske iagttagelsesgrundlag.....	8
3.1. Den konstruktivistiske diskursive analysestrategi.....	9
3.1.1. Et videnskabsteoretisk afsæt i konstruktivismen.....	10
3.1.2. Diskursteorien som en politisk teori.....	13
3.1.3. Det diskursive felt.....	14
3.2. Præsentation af diskursteoriens begreber til brug i analysedel 1 og 2	15
3.2.1. Diskursbegrebet	15
3.2.2. Nodalpunkter	17
3.2.3. Hegemoni.....	19
3.2.4. Ækvivalenslogik	20
3.2.5. Antagonisme	21
3.3. Den kognitivistiske framinganalyse	22
3.3.1. Et videnskabeligt afsæt i kognitivismen.....	23
3.3.2. Kognitiv semantik.....	24
3.3.3. Fysiske og kropslige erfaringer	25
3.3.4. Metaforeernes vigtige rolle.....	25
3.3.5. Konceptuelle metaforer	26
3.4. Præsentation af framinganalysens begreber til brug i analysedel 3	27
3.4.1. Framing.....	27
3.4.2. Den analytiske brug af konceptuelle metaforer	28

3.4.3. Orienterende metaforer	28
3.4.4. Ontologiske metaforer	29
3.4.5. Bevægelsesmetafor	30
3.5. Kognitivism og konstruktivism	30
3.6. En definition af neoliberalismen	33
3.6.1. Historisk oprids.....	33
3.6.2. Homo Economicus.....	35
3.6.3. Frygten for staten	37
3.6.4. Frihed og rettigheder.....	39
3.6.5. Et kritisk begreb, et skældsord og en ideologi.....	41
3.6.6. Definition af neoliberalisme	41
4. Empiripræsentation og empirisk afgrænsning	42
5. Analysedel 1: En iagttagelse af Liberal Alliances diskurs.....	43
5.1. Hvordan kommer Liberal Alliances diskurs til syne?	43
5.1.1. Diskursens nodalpunkter	44
5.1.2. Sammenhæng mellem nodalpunkterne.....	48
5.1.3. Momenterne.....	50
5.1.4. Det frie individ.....	50
5.1.5. Det frie marked	55
5.1.6. Den begrænsede stat	58
5.2. Delkonklusion	63
6. Analysedel 2: Neoliberale elementer i Liberal Alliances diskurs.....	66
6.1. En komparativ analyse	66
6.1.1. Synet på staten	66
6.1.2. Synet på markedet.....	70
6.1.3. Synet på individet	71

6.2. Delkonklusion	73
7. Analysedel 3: Framinganalyse af regeringens kommunikation	75
7.1. Framen <i>økonomisk ansvarlighed</i>	75
7.1.1. Metaforen <i>samfundsøkonomien er et husholdningsbudget</i>	77
7.1.2. Metaforen <i>den økonomiske krise er en rejse</i>	80
7.1.3. Metaforen <i>finansmarkedet er et monster</i>	83
7.1.4. Neoliberale elementer i <i>framen økonomisk ansvarlighed</i>	86
7.2. Framen <i>betale sig at arbejde</i>	88
7.2.1. Metaforen <i>arbejde er en investering</i>	89
7.2.2. Neoliberale elementer i <i>framen betale sig at arbejde</i>	92
7.3. Framen <i>skattelettelse</i>	93
7.3.1. Metaforen <i>skat er en byrde</i>	94
7.3.2. Neoliberale elementer i <i>framen skattelettelse</i>	96
7.4. Delkonklusion	97
8. Konklusion	99
9. En refleksion over de gennemførte analyser	101
10. Litteraturliste.....	104
10.1. Faglitteratur	104
10.2. Artikler	107
10.3. Internetressourcer	111

1. Indledning

”Undskyld, er De nyliberalist?”, spurgte journalist og forfatter Rune Lykkeberg skælmskt statsminister Helle Thorning-Schmidt (S) i en artikel i dagbladet Information i december 2012 (Lykkeberg 2012). Baggrunden for spørgsmålet er Lykkebergs iagttagelser af de mange omfattende reformer, som SRSF regeringen har gennemført siden magtovertagelsen i 2011. Lykkeberg er ikke den eneste der mener, at der er meget langt fra disse reformer til S-SF’s valgkampsparole *skattelettelse* eller *velfærd* samt deres løfter om både *bankskat* og *millionærskat*. Mange mener således, at regeringsprojektet er mere blå end rødt (Winther 2013). Men er det også ny- eller neoliberalistisk, som Lykkeberg spørger statsministeren om? Begrebet neoliberalisme bruges jævnligt i den danske, politiske debat, og især når venstreorienterede vil kritisere højreorienterede, eller de der ifølge dem fører højreorienteret politik (Meisling og Berntsen 2011, Halberg 2012, Meyer 2013). Der findes så vidt vi kan se ingen politikere, der anvender begrebet neoliberal til at betegne sig selv. Højreorienterede kalder i stedet sig selv for liberale, konservative og endda til tider anarkokapitalister eller markedsanarkister. Men hvad er neoliberalisme? Og har begrebet relevans i en dansk kontekst som andet end et skældsord?

2012 var også året for præsidentvalget i USA. I Danmark havde flertallet af meningsdannere og politikere, fra venstrefløjen til højrefløjen, travlt med at tale og skrive sig på samme hold som den demokratiske præsident Barack Obama. Kun de færreste vovede offentligt at erklære deres støtte til de republikanske udfordrere. En umage alliance af unge politikere og meningsdannere fra Det Konservative Folkeparti, Venstre og Liberal Alliance var dog undtagelsen, idet de på tværs af partiskel helhjertet og offentligt udtalte deres støtte til Ron Paul, den afgjort mest højreorienterede af de republikanske præsidentkandidater (Melson 2012, damefrokosten.dk, cepos.dk, libertas.dk). Denne støtte var overraskende, idet Ron Paul under valgkampen ytrede yderligtgående udtalelser om fuldstændig personlig frihed inkluderende lovliggørelse af alle former for narkotika, fuldstændig frisættelse af markedskræfterne samt en minimal offentlig sektor. Alt sammen tanker, der er meget langt fra den politiske mainstream i Danmark (Krasnik 2012, Selin 2012). Gruppen af unge borgerligt-liberale bragte os på sporet af forbindelserne mellem stærke neoliberalistiske og libertarianske traditioner i USA og miljøer på den danske højrefløj, som vi ikke tidligere kendte til. Forbindelserne kunne ses mellem den danske, uafhængige, borgerligt-liberale tænketank CEPOS og Cato instituttet, den største og stærkeste libertarianske tænketank i USA (cepos.dk). Vi kunne også iagttage danske erhvervsfolks åbenlyse støtte til disse forbindelser gennem deres sponsorater af

danske ungdomspolitikeres sommerskoler på selvsamme Cato institut (Rasmussen 2012). Det er ikke et noget nyt fænomen, at danskere lader sig inspirere politisk af strømninger fra andre dele af verden. Men hvilket alternativ og verdenssyn tilbyder denne amerikanske tradition? Og er den neoliberale inspiration begrænset til en ideologisk diskussion blandt ungdomspolitikere på højrefløjen, eller har inspirationen slået rod i de danske folketingspartier, og endda trukket venstrefløjen og regeringen mod højre?

Den amerikanske kognitive lingvist professor George Lakoff, der gæstede Danmark midt under den amerikanske valgkamp, er ikke i tvivl om, at venstrefløjen i både USA og Danmark har taget en højredrejning. Lakoff ser højredrejningen som en konsekvens af kommunikationen, idet han mener, at venstrefløjen ukritisk har overtaget højrefløjens sprogbrug, og dermed ubevidst kommunikerer højrefløjens politiske budskaber (Ebdrup 2012). Sagt på en anden måde: ”...når man taler modstanderens sprog, bekræfter man også dennes ideer.” (Lakoff og Steen 2012).

Vi vil i nærværende afhandling undersøge, om der findes neoliberalisme i dansk politik, samt undersøge den potentielle og i så fald kontroversielle tilstedeværelse af denne ideologi på den danske venstrefløj. Gennem disse undersøgelser søger vi et videnskabeligt svar på Lykkeberg og andre kritikeres spørgsmål: om regeringen i nogen grad har forladt sine egne politiske idealer.

Dette leder os frem til følgende problemformulering:

2. Problemformulering

Findes der neoliberalisme i dansk politik, og kan der iagttages neoliberale elementer på den politiske venstrefløj?

For at muliggøre en besvarelse af problemformuleringen, tager vi udgangspunkt i følgende arbejdsspørgsmål, der hver især tjener til at strukturere og lede vores analyser til en samlet besvarelse.

2.1. Arbejdsspørgsmål

1. Hvordan fremstår Liberal Alliances kommunikative udtryk, og med hvilke ord og begreber italesættes partiets politiske projekt og syn på verden?

2. I hvilken grad kan der iagttages neoliberale elementer i Liberal Alliances kommunikative udtryk?
3. Kan der iagttages neoliberale elementer i den siddende centrum-venstre regerings kommunikation og i så fald hvilke?

3. Afhandlingens teoretiske iagttagelsesgrundlag

For at besvare afhandlingens problemformulering benytter vi Ernesto Laclau og Chantal Mouffes diskursteori samt George Lakoffs teori om konceptuelle metaforer og frames. Hvor Laclau og Mouffe indskrives sig i det konstruktivistiske paradigme, en position vi qua vores kandidatstudie er stærkt funderet i, hører Lakoff til i det inden for samfundsvidenskaben fremadstormende kognitivistiske paradigme. Trods vores konstruktivistiske skoling, har vi med erkendelse af, at hver tradition har styrker og svagheder, med kritisk men åbent sind ladet os inspirere af George Lakoff og kognitivismen. Dette teoretiske møde har tilføjet nye analytiske værktøjer, åbnet vores øjne for nye erkendelser og, mener vi, givet os det bedste blik i forhold til at besvare problemformuleringen.

Afhandlingens omdrejningspunkt er den neoliberale ideologi. For at kunne iagttage neoliberalismen i en dansk, politisk kontekst, er det i første omgang nødvendigt med en operationel, teoretisk definition af denne, hvilket vi præsenterer som det sidste i nærværende teori afsnit. Som beskrevet i indledningen, bruges neoliberalisme hovedsageligt som et skældsord. At vi alligevel vælger at benytte betegnelsen, skyldes en videnskabelig ambition om at forstå de logikker, ideologien abonnerer på. Det gælder særligt dens syn på stat, marked og individ, som vi senere i undersøgelsen vil forsøge at identificere i dansk politik.

Til at besvare arbejdsspørgsmål 1 og 2, om hvordan Liberal Alliances kommunikative udtryk fremstår, og med hvilke ord og begreber partiets politiske projekt og syn på verden italesættes, samt i hvilken grad der kan iagttages neoliberale elementer i partiets kommunikative udtryk, benytter vi diskursanalysens teoriapparat. Valget af diskursteorien skyldes en ambition om at skabe en forståelse for konstruktionen af LA's diskurs. Vi er interesserede i at identificere partiets samlede politiske projekt og syn på verden, og til det mener vi, at diskursteorien tilbyder det skarpeste blik. På baggrund af diskursanalysen vil vi gennem en komparativ analyse mellem LA's diskurs og den teoretiske definition af neoliberalismen undersøge, om partiets kommunikation indeholder neoliberale elementer, og i så fald hvilke.

Til at besvare arbejdsspørgsmål 3, om der kan iagttages neoliberale elementer i den siddende centrum-venstre regerings kommunikation og i så fald hvilke, mener vi at Lakoffs teori om konceptuelle metaforer og frames tilbyder det skarpeste blik. Vi forestiller os nemlig ikke, at S og SF bevidst italesætter neoliberale elementer i deres kommunikation, men derimod at disse elementer potentielt kan findes dybt i partiernes sprogbrug og bag om det umiddelbare kommunikative udtryk; som en form for ubevidst brug af neoliberale logikker, metaforer og begreber. Dette blik for det ubevidste mener vi ikke, at diskursanalysen kan tilbyde, i det denne kun har et skarpt blik for det umiddelbart iagttagelige. Idet denne problemformulerings anden del går på at undersøge, om der kan iagttages neoliberale elementer på den politiske venstrefløj, begrænser vi analysen af centrum-venstre regerings kommunikation til kun at omhandle de to venstreorienterede regeringspartier Socialdemokraterne (S) og Socialistisk Folkeparti (SF).

Vores akademiske målsætning om at benytte de mest frugtbare teorier til at udfolde empirien og søge svar på problemformuleringen, tvinger os således til at inddrage to paradigmer i samme afhandling. Det har ikke været muligt at sammenskrive de to forskellige paradigmer uden at gøre vold på den ene eller den anden. Således kan vi for eksempel ikke læse Lakoff ind i en diskursteoretisk ramme, uden at erodere fundamentet for begrebernes udsigelseskraft (Jensen 2011: 18). Som vi kort redegør for senere i teoriafsnittet, findes der i den akademiske verden en begyndende dialog mellem de to paradigmatisk traditioner. En dialog vi med denne afhandling forsøger at tage del i.

Vi vil herunder i første omgang redegøre for det konstruktivistiske paradigme, udfolde og beskrive Laclau og Mouffes diskursteoretiske udgangspunkt, samt præsentere de begreber vi benytter i afhandlingens første to analysedele. Dernæst vil vi på samme måde redegøre for det kognitivistiske paradigme, Lakoffs kognitive lingvistiske udgangspunkt samt præsentere de begreber, vi benytter i tredje og sidste analysedel.

3.1. Den konstruktivistiske diskursive analysestrategi

Med valget af Laclau og Mouffes diskursteori til at besvare arbejdsspørgsmål 1 og 2 indskrives vi os – i denne del af afhandlingen – i den konstruktivistiske videnskabelige tradition. Det skal indledningsvist nævnes, at Laclau og Mouffes diskursteori, alene i afhandlingens benyttede litteratur, indskrives i videnskabelige traditioner lige fra konstruktivismen (Andersen 1999: 9), over

socialkonstruktionismen (Jørgensen og Phillips 1999: 13) og til poststrukturalismen (Hansen 2005: 177 og Laclau og Mouffe 2001: 11). Denne kamp om at placere diskursteorien forstår vi som udtryk for teoriens løbende udvikling og mangeartede teoretiske diskussioner, der til stadighed foregår på universiteter verden over. Vi vælger dog for overskuelighedens skyld at benytte én betegnelse gennem afhandlingen, nemlig konstruktivismen, idet en lang række samfundsforskere netop betegner sig selv som værende en eller anden form for konstruktivist (Andersen 1999: 9).

Vi vil i det følgende afsnit redegøre for konstruktivismens videnskabelige ståsted, dens ontologiske og epistemologiske udgangspunkt, de konsekvenser det har for besvarelsen af arbejdsspørgsmålet, samt den måde hvorpå vi iagttager vores genstand.

3.1.1. Et videnskabsteoretisk afsæt i konstruktivismen

Til at undersøge kommunikationen, og identificere LA's diskurs, benytter vi Laclau og Mouffes diskursteori, der som nævnt kan siges at være videnskabeligt funderet i konstruktivismen. Valget af dette paradigme har store konsekvenser for os som iagttagere og for den analytiske fremgangsmåde. Den konstruktivistiske tilgang forandrer nemlig metodebegrebet fundamentalt, idet der ikke foreligger metodiske retningslinjer for, hvordan den sociale genstand fremkommer. Dette skyldes, at konstruktivismen antager, at den sociale genstand ikke er en fast iagttagelig størrelse – den er *ikke* reel, og der kan derfor ikke spørges til, *hvad* det betyder, at noget (bestemt) eksisterer. Den konstruktivistiske tilgang er således ikke en ontologisk orienteret videnskabsteori, men derimod en epistemologisk. Og i stedet for at spørge til *hvad*, er den epistemologiske erkendelsesinteresse optaget af, *hvordan* en bestemt meningsfuldhed fremstår og er blevet til. Man kan sige, at den *deontologiserer* sin genstand (Andersen 1999: 13-14).

Konsekvensen for os som iagttagere – og i dette tilfælde epistemologer – er, at vi ikke har den mulighed, at placere os et givent sted, stille en række spørgsmål til vores felt og derefter betragte hvordan *virkeligheden* udspiller sig. Vi må derimod erkende, at hele vores problematisering, iagttagelse og resultat heraf, er udtryk for en ren konstruktion. Verden, som den træder frem i dette perspektiv, er således dannet af os selv på en bestemt måde og fremkommer alene som resultat af parametrene i undersøgelsens konstruktion. Virkeligheden eller sandheden er for konstruktivismen med andre ord *ikke* derude. Af denne erkendelse følger derfor også, at verden, eller det iagttagede felt, ligeså godt kunne træde frem på en fuldstændig anden måde, hvis vi havde placeret os anderledes – det vil sige ændret problematiseringen, empirien, de teoretiske perspektiver og så videre. Det er netop denne erkendelse, og dermed forskydning fra ontologi til epistemologi, der i

dette paradigme medfører, at vi som iagttagere bliver nødt til at bevæge os fra metode til analysestrategi. Niels Åkerstrøm Andersen skriver følgende om analysestrategi i bogen *Diskursive Analysestrategier*:

”Analysestrategi er ikke metoderegler, men en strategi for, hvordan man som epistemolog vil konstruere andres (organisationer eller systemers) iagttagelser som objekt for egne iagttagelser m.h.p. at beskrive, hvorfra de selv beskriver.”
(Andersen 1999: 14)

Citatet og erkendelsen som vi ovenfor bevæger os igennem, sætter hermed kontingensbegrebet i centrum. Altså forståelsen for at noget, der fremstår eller er blevet til på en bestemt måde, ligeså godt kunne fremkomme på en hvilken som helst anden måde (Laclau og Mouffe 2010: 19). Kontingensen er netop central, og umulig at komme uden om, når først man har erkendt, at ens verdensbillede er en konstruktion. Vi kunne som sagt have betragtet verden fra et andet punkt eller stillet andre spørgsmål til genstanden, hvorved et komplet anderledes billede ville have taget form for øjnene af os. Kontingensens essentielle betydning kan siges at operere på flere forskellige niveauer. Den optræder dels i diskursteorien, som Laclau og Mouffes grundlæggende forståelse for hvordan det sociale (om muligt) træder frem, men lever i ligeså høj grad i vores tilgang til og behandling af denne teori, som vi netop har argumenteret for. Med andre ord må vi have for øje, at kontingensforståelsen følger med både når vi iagttager verden gennem det teoretiske perspektiv, men i lige så høj grad når vi benytter og stiller spørgsmålstegn til teorien i sig selv. Kontingensbegrebets betydning for Laclau og Mouffe bliver behandlet senere i afsnittet.

En epistemologisk videnskabsteori der, som beskrevet ovenfor, spørger til *hvordan* en bestemt meningsfulhed er blevet til, har yderligere en konsekvens for vores blik. Hvor den ontologiske videnskabsteori typisk udgør iagttagelser af et objekt, er man som epistemolog interesseret i at gøre andres iagttagelser (i nærværende afhandling partier og politikeres) til genstand for egne iagttagelser. Man opererer således med iagttagelser af iagttagelser som iagttagelser, hvilket Åkerstrøm Andersen definerer som *”...anden ordens iagttagelser.”* (Andersen 1999: 15). Det betyder, at vi med det diskursanalytiske blik iagttager LA's, eller de enkelte politikere i partiets, egne iagttagelser. Altså hvordan de iagttager verden. Resumerende kan man sige, at en bevægelse fra ontologi til epistemologi på samme tid er en bevægelse fra en første ordens iagttagelse til en anden ordens iagttagelse.

Inden for det konstruktivistiske perspektiv byder diskursteorien, blandt mange andre, sig til. Diskursteori kommer i forskellige afskygninger, og valget af den specifikke udgave har stor betydning for undersøgelsen. Det gælder alt lige fra analysens tilrettelæggelse og de forskellige analytiske værktøjer der stilles til rådighed, til det blik vi som iagttagere tilbydes og dermed hvordan verden emergerer for øjnene af os. Fælles for de diskursive tilgange er dog diskursbegrebet, som dækker over ”...en bestemt måde at tale om og forstå verden (eller et udsnit af verden) på.” (Jørgensen og Phillips 1999: 9). Opfattelsen af at den diskursive praksis er en social praksis, der former den sociale verden, er et fællestræk på tværs af de diskursive tilgange (Jørgensen og Phillips 1999: 28). Enkelte udgaver, som eksempelvis Norman Faircloughs kritiske diskursanalyse, skelner imidlertid mellem den diskursive praksis og en anden social praksis med den konsekvens, at diskursbegrebet reserveres til tale og tekst (ibid.). Fairclough mener altså, at en diskursanalyse skal suppleres med yderligere analytiske tilgange, der analyserer den sociale praksis. Disse vil så tilsammen konstituere vores verden.

Ernesto Laclau og Chantal Mouffes diskursteoretiske udgangspunkt er anderledes; de opererer nemlig ikke med den sociale praksis som værende forskellig fra den diskursive praksis: ”*Our analysis rejects the distinction between discursive and non-discursive practices.*” (Laclau og Mouffe 2001: 107). De skelner altså ikke mellem noget der er diskursivt, og noget der ikke er, men ser derimod alle praksisser som diskursive. Det har den konsekvens, at diskursen, eller diskurserne, betragtes som fuldt ud konstituerende for vores verden (ibid.). Derved er alting, også det materielle, betydningsfuldt og menings-med-skabende (Jørgensen og Phillips 1999: 29). Dette er afgørende, fordi vi netop her ser, hvordan også den fysiske virkelighed ifølge Laclau og Mouffe er en konstruktion. Vi har dermed ingen tilgang til virkeligheden uden om de betydningstilskrivningsprocesser, som Laclau og Mouffe ser det sociale bestå af (Speiermann 2010: 44). Dermed ikke sagt, at den fysiske verden *er* en konstruktion og ikke eksisterer – det gør den, også uafhængigt af den diskursive verden, men den bliver først tillagt mening i den sociale praksis, som er diskursiv (ibid.). Dette er interessant i forhold til Åkerstrøms anti-ontologiske perspektiv, som vi indledte med ovenfor. Åkerstrøm trækker en meget sort-hvid grænse op mellem ontologi og epistemologi, og beskriver netop, hvordan den epistemologiske erkendelsesinteresse *deontologiserer* sin genstand. Herover antydes derimod, at der findes en form for ontologisk kerne eller baggrund. Altså at der *er* noget, der eksisterer uafhængigt af diskurserne, men hvis *mening* tilskrives i den sociale praksis. Handlinger og fysiske fænomener erkendes således ultimativt gennem tilskrivning af mening.

Laclau og Mouffe stiller sig på den måde anderledes end Åkerstrøms meget rene epistemologiske erkendelsesinteresse.

I det følgende afsnit vil vi se nærmere på Laclau og Mouffes diskursteori for yderligere at præcisere, hvordan deres bud på en diskursiv teori har betydning for nærværende afhandling, og hvordan vi vil anvende den analysestrategisk.

3.1.2. Diskursteorien som en politisk teori

Ernesto Laclau og Chantal Mouffe har deres teoretiske rødder i den strukturelle marxisme og i poststrukturalismen (Hansen 2005: 177). Det er gennem en sammentænkning og moderation af disse, at det nuværende teoretiske ståsted fremkommer. Som Marianne Jørgensen og Louise Phillips uddyber i bogen *Diskursanalyse som teori og metode* giver ”*Marxismen [...] afsæt til at tænke det sociale, og strukturalismen tilbyder en teori om betydning.*” (Jørgensen og Phillips 1999: 35).

Centralt i Laclau og Mouffes teoribygning står begrebet *politik* (Laclau og Mouffe 2010: 12). Begrebet skal ikke forstås i en begrænset kontekst som for eksempel partipolitik eller som ren politologi. *Politik* skal derimod betragtes ”...som det grundlæggende ved samfundet.” (Laclau og Mouffe 2010: 13). For at forstå dette må vi søge tilbage til ovenstående afsnits påstand om, at den sociale virkelighed ultimativt bliver frembragt gennem meningstilskrivninger. Det er nemlig i denne optik, at politik optræder, i form af forskellige diskursers forsøg på at skabe entydighed gennem deres meningstilskrivelser i et ellers uafgørbart terræn. Politik refererer med andre ord til kampen mellem forskellige måder at forstå virkeligheden på, hvor én meningstilskrivning udkonkurrerer en række andre (Speiermann 2010: 46). Den sociale virkelighed konstrueres således på grundlag af politik, hvilket gør politik til det grundlæggende ved samfundet. I diskursteorien siges politik derfor at have primat (Jørgensen og Phillips 2010: 45).

I nærværende afhandling står begrebet således også centralt, når vi undersøger, hvordan LA tilskriver særligt betydningsfulde begreber mening, og dermed hvordan diskursen konstrueres i en grænsedragning til dens konstitutive ydre. Man kan sige, at kampen om hvilken mening og relation forskellige diskursive tegn har til hinanden, er udtryk for, at partiet og dets medlemmer bedriver politik. LA's diskurs udgør således én bestemt måde at begribe virkeligheden på.

Dette bringer os videre til et andet centralt begreb i diskursteorien. For når vi oplever, at en diskurs har succes med dens foretagende, og at det sociale dermed konstrueres på én særlig måde, sker nemlig samtidig en udelukkelse af alle andre måder at betragte samfundet på. Denne situation

betegnes af Laclau og Mouffes som *hegemoni* eller en hegemonisk tilstand (Laclau og Mouffe 2010: 37). Begrebet uddybes senere i teoriets afsnit, men for introduktionens skyld skal det nævnes, at hegemoni refererer til en succesfuld etablering af et struktureret system af forskelle gennem artikulatoriske processer (Laclau og Mouffe 2001: 138). Hvis *politik* handlede om at opnå tilslutning til én bestemt måde, blandt mange, at forstå den sociale virkelighed på, betegner *hegemoni* tilstanden, når det midlertidigt er lykkedes at fikse mening og den ene måde at forstå verden på, træder frem som naturlig og selvfølgelig. Det er i den forbindelse vigtigt (igen) at pointere, at en sådan fiksering (og naturalisering) af mening ikke henviser til en dybereliggende social virkelighed, men tværtimod er kontingent. Altså er den konkrete meningsfiksering én mulighed – men ikke en nødvendighed. Her tydeliggøres igen kontingens-begrebets centrale betydning for diskursteorien, som vi flere gange har været inde på, og begrebet synes yderligere at tydeliggøre forholdet mellem det politiske og det sociale – eller *det objektive*, som Jørgensen og Phillips betegner det sociale som i bogen ovenfor: *”Vejen fra politisk konflikt til objektivitet går gennem hegemoniske interventioner, hvor alternative virkelighedsopfattelser undertrykkes, og én bestemt opfattelse af verden står tilbage som den naturlige.”* (Jørgensen og Phillips 2010: 48). Objektiviteten skjuler altså de alternative betydningsmuligheder, hvorfor diskursteorien også sætter lighedstegn mellem objektivitet og ideologi (ibid.). Hvor objektiviteten refererer til de diskurser, der er så fast etablerede, at kontingensen sløres og ultimativt glemmes, tydeliggør det politiske kontingensen og gør kampene om mening mulige. På den baggrund bliver diskursanalysen *”...en politisk analyse af, hvordan kontingente relationer bliver fastlåst på én måde men kunne være fastlåst på mange andre måder.”* (Andersen 1999: 92).

3.1.3. Det diskursive felt

Som nævnt i det ovenstående, interesserer diskursteorien sig ikke for, hvori virkeligheden består, men i stedet hvordan verden bliver til gennem meningstilskrivning. På den baggrund giver det ikke umiddelbart mening at tale om undersøgelsens analysegenstand. Diskursivitet-begrebet refererer ikke til en række af velafgrænsede diskurser (ved siden af hinanden), men derimod til *”...en flydende masse af mening.”* (Hansen 1999: 392). Tanken om, at en sådan mening for en tid kan fikseres, åbner imidlertid op for at betragte udvalgte diskurser som relative totaliteter, hvilket vil sige, at vi *”...fra en given position med specielle formål kan hævde, at de [diskurserne] er tilpas velafgrænsede til, at det giver mening at analysere dem som objekter.”* (ibid.). Således kan vi iagttage LA's diskurs som et objekt, der senere kan sammenlignes med vores definition af neoliberalismen.

Vi ser nu nærmere på de teoretiske begreber som Laclau og Mouffe tilbyder i deres diskursteori, og som vi finder relevante i forhold til at besvare afhandlingens arbejdsspørgsmål 1 og 2.

3.2. Præsentation af diskursteoriens begreber til brug i analysedel 1 og 2

Nærværende afsnit har til formål at danne det teoretiske grundlag, hvormed vi vil foretage en iagttagelse af LA's skriftlige kommunikation. Vi ønsker på denne måde at identificere og skabe en forståelse for LA's diskursive udtryk, og derfor udgør undersøgelsens analytiske perspektiv, Laclau og Mouffes diskursteori. Det er afgørende at holde sig for øje, at Laclau og Mouffes diskursteori skal læses og forstås som et samlet hele – et samlet begrebsapparat. De enkelte teoretiske begreber hænger således sammen og får deres betydning i forhold til hinanden og ikke mindst i forlængelse af hinanden. Det er derfor umuligt at opdele de enkelte teoretiske elementer fuldstændig, men for overskuelighedens skyld har vi forsøgt at behandle dem i forlængelse af hinanden. De enkelte afsnit trækker på denne måde meget på hinanden, og det er intentionen, at afsnittet samlet set giver en forståelse for vores læsning af Laclau og Mouffes diskursteori.

3.2.1. Diskursbegrebet

Laclau og Mouffes diskursbegreb er oprindeligt hentet fra den franske filosof og idehistoriker Michel Foucault, men er siden gennem deres arbejde blevet redefineret og givet en mere entydig og generel definition. De definerer diskurs således: *"The structured totality resulting from the articulatory practice, we will call discourse."* (Laclau og Mouffe 2001: 105). En artikulering binder altså forskellige elementer sammen på en bestemt måde, og diskursen opstår således, når der gennem denne artikulation konstrueres en struktureret totalitet. Eller som Åkerstrøm Andersen skriver i bogen *Diskursive Analysestrategier* er diskurs *"...en strukturel helhed af forskelle."* (Andersen 1999: 89, Laclau og Mouffe 2001: 105-114). At forstå forholdet mellem den artikulatoriske praksis og resultatet af den, nemlig diskursen, er helt afgørende for at kunne benytte sig af diskursteorien. Det er også denne forståelse vi gør brug af i vores måde at iagttage LA's kommunikation på. Arbejdet er derfor ikke gjort alene ved at definere diskursbegrebet. Det er nemlig diskursbegrebets forhold, sammenhæng og relation til andre begreber, der giver os forståelsen. Vi må derfor se ovenstående definition i en bredere sammenhæng. Laclau og Mouffe skriver følgende:

"...we will call articulation any practice establishing a relation among elements such that their identity is modified as a result of the articulatory practice. The structured totality resulting from the articulatory practice, we will call discourse."

The differential positions, insofar as they appear articulated within a discourse, we will call moments. By contrast, we will call element any difference that is not discursively articulated.” (Laclau og Mouffe 2001: 105)

Citatet sætter forholdet mellem mange diskursteoretiske begreber på plads. Som vi også skrev ovenfor, tilvejebringer den artikulatoriske praksis altså i sidste ende diskursen; en artikulation af forskellige elementer giver disse identitet, der resulterer i en etablering af en relativ struktureret totalitet – diskursen. Når forskellige elementer artikuleres indenfor en given diskurs, med andre ord bliver gjort til en aktiv del af diskursformationen, får elementerne udtryk af at være momenter. Elementer som står udenfor, og altså ikke trækkes ind i skabelsen af totaliteten, bliver fortsat defineret som elementer.

Vi har altså nu et relationelt overblik over, hvordan en diskurs grundlæggende skabes, hvilket er helt centralt, når vi senere skal betragte LA's kommunikation. Således kan vi synliggøre, hvordan partiets medlemmer gennem artikulationen af ord, begreber, forestillinger, verdensbilleder og så videre trækker og etablerer relationer mellem særlige elementer. For eksempel i deres kritik af velfærdsstaten. Vi ved nu, at den konkrete artikulation er helt afgørende for, hvordan diskursen i sidste ende fremkommer. I vores forståelse, og brug af diskursbegrebet, betragter vi LA's samlede artikulatoriske, og dermed relationsskabende praksis, som udgørende diskursen. Altså betragter vi de interne artikulatoriske kampe, og definerer resultatet af disse som partiets diskurs.

For til fulde at forstå diskursbegrebet er det dog ikke nok at forstå, hvordan diskurser (i sig selv) skabes. Som det fremgår i citatet ovenfor, konstituerer en diskurs sig altid i forhold til dens ydre – det diskursive felt. Man kan sige, at en diskurs etablerer sig ved, at trække relationer mellem forskellige elementer, der derved samler sig i deres forskelsdannelse eller grænsedragning til resten af det uordnede felt. Denne sammenhæng illustrerer vi på følgende måde:

Dette billede angiver sondringen mellem det, man i teorien kender som *diskurs* henholdsvis *diskursivitet*. Med andre ord betegner *diskursiviteten* således, hvordan elementer (i undersøgelsens tilfælde ord, begreber, forestillinger, verdensbilleder og så videre) altid står i relation til hinanden. Elementernes indbyrdes relation tilskriver dem mening, men deres placering(er) i forhold til hinanden kan være særdeles flydende. Diskursen angiver derimod en midlertidig eller delvis fiksering af særlige elementers relationer (Andersen 1999: 89). Her tydeliggøres sondringen, og man kan se, hvordan diskursiviteten altså er alt det, som den pågældende diskurs udelukker, mens en diskurs udgør reduktionen af de mange andre betydninger, elementerne kunne have, samt de andre mulige måder, de kunne være relateret til hinanden på. En diskurs forsøger med andre ord at kontrollere eller dominere det diskursive felt for i et givent øjeblik at skabe *ro* og *orden*. Laclau og Mouffe skriver om dette forhold på følgende måde:

”Any discourse is constituted as an attempt to dominate the field of discursivity, to arrest the flow of differences, to construct a centre. We will call the privileged discursive points of this partial fixation, nodal points.”
(Laclau og Mouffe 2001: 112)

Ifølge Laclau og Mouffe ligger det i diskursers natur, at forsøge at dominere og dermed fikse mening i et givent felt. Fikseringen er dog kun delvis og midlertidig. Det delvise betyder, at der aldrig kan opstå en fuldstændig fiksering af mening. For eksempel vil begrebet *personlig frihed*, som vi kigger på senere i undersøgelsen, aldrig fuldt ud kunne meningsfastsættes. På denne måde vil der altid være forskellige forståelser af begrebet, og en eventuel delvis fiksering af mening, vil altid være midlertidig. Disse delvise og midlertidige fikseringer af mening, altså diskurser, opstår omkring nogle centre eller privilegerede samlingspunkter. Disse kaldes af Laclau og Mouffe for nodalpunkter, som det fremgår i citatet ovenfor.

3.2.2. Nodalpunkter

Et nodalpunkt kan beskrives som en mening eller forestilling, der træder frem og bliver samlingspunkt for andre meninger eller forestillinger, og dermed kommer til at repræsentere ikke bare sig selv, men helheden (Hansen 2005: 187). Man kan beskrive det som et særlig privilegeret tegn i feltet, hvormkring andre tegn samler sig relationelt til hinanden. I diskursteorien gælder det for nodalpunkter, at de for at kunne opnå en sådan organiserende og samlende funktion for diskursens momenter, må løsnes fra bindingen til et specifikt indhold og dermed tømmes for

mening (Hansen 2005: 182). Man kan sige, at et bestemt punkt kun kan virke samlende i det omfang, at det formår at favne bredt. Det er altså netop udtrykkets tomhed, der gør det muligt for en masse forskelligheder at blive *enige* om at samle sig relationelt i et privilegeret punkt – for eksempel i en fælles modstand til en *fjende*, som vi skal se senere i dette afsnit samt i analysen. Analysen vil blandt andet vise, hvordan LA's i deres kommunikation og artikulation, forsøger at samle forskellige elementer i en samlet modstand til diskursens ydre. Altså netop skabe enighed om at være uenige med en ydre fjende. Nodalpunkterne udgør en helt central optik i vores iagttagelser af LA's kommunikation. Netop med baggrund i den teoretiske forståelse for begrebet som et særligt privilegeret og samlende tegn, mener vi, at kunne sige noget om partiets diskurs ved at identificere disse punkter. Omdrejningspunktet for denne delanalyse kan derfor siges at være nodalpunkt-begrebet.

Som nævnt indledningsvist, ses Laclau og Mouffes teoriapparat som et samlet hele, hvilket nærværende gennemgang også bærer præg af. Det er derfor afgørende at have relationerne mellem begreberne på plads. Om sammenhængen mellem de ovenfor beskrevne elementer skriver Laclau og Mouffe således:

”The practice of articulation, therefore, consists in the construction of nodal points which partially fix meaning; and the partial character of this fixation proceeds from the openness of the social, a result, in its turn, of the constant overflowing of every discourse by the infinitude of the field of discursivity.”

(Laclau og Mouffe 2001: 113)

Citatet giver dels en opsummerende sammenhæng mellem de ovenfor diskuterede begreber, men det synes samtidig, at sætte ekstra tryk på hvor centralt den konstante uafgørbarhed i det diskursive terræn er for Laclau og Mouffe. Altså grundlæggende forholdet mellem diskurserne og diskursiviteten. Som beskrevet tidligere, er den diskursive praksis en social praksis, der former den sociale verden. Det er derfor helt afgørende at forstå, at hele fundamentet for dette analytiske perspektiv, som diskursteorien for os udgør, netop er dette *openness of the social*. Det er altså præcis denne åbne, konstant truede og aldrig tilendebragte eller fuldstændige fiksering, der udgør hele iagttagelsesgrundlaget for Laclau og Mouffe. Det er med dette *det sociales åbenhed*-udgangspunkt, at vi kan iagttage kampe, midlertidige fikseringer, konstruktion og dekonstruktion af diskurser og så videre. Det er netop også denne åbenhed, som giver hegemonibegrebet en helt central betydning for Laclau og Mouffe. Det vil vi nu se nærmere på.

3.2.3. Hegemoni

Når nu en diskurs altid konstitueres i forhold til det diskursive ydre, som vi netop har diskuteret, har det således den konsekvens, at diskursens entydighed potentielt altid er i fare. Det diskursive felt, altså alt det en diskurs udelukker, vil til hver en tid kunne forstyrre og udfordre entydigheden, hvorfor en diskurs aldrig vil kunne fikseres fuldstændigt (Jørgensen og Phillips 1999: 38). Tidligere redegjorde vi for, hvordan hegemoni kan siges at udgøre resultatet af det politiske. Laclau og Mouffe definerer denne forståelse relativt entydigt: "*Hegemony is, quite simple, a political type of relation.*" (Laclau og Mouffe 2001: 139). Man kan således forstå hegemoni som en form for politisk relation. Hegemoni er en situation, der fremkommer, idet det sociale organiseres gennem politiske processer i forsøget på at opnå netop hegemoni (Speiermann 2010: 46). Man kan sige, at i og med en diskurs konstant trues udefra af andre diskurser, der hele tiden forsøger at opløse dens entydighed, bliver diskursens formål, til enhver tid, at forsøge at (gen)opnå sin entydighed og dermed fiksering af elementer. Hegemoni er således situationen, hvor én diskurs har haft succes med sit projekt og opnår en dominerende position i feltet (Jørgensen og Phillips 1999: 61). Hegemonibegrebet kan dermed også, på samme måde som en diskurs, siges at betegne "...*en fastlåsning af elementer i momenter.*" (ibid.), men begreberne skal ikke ses som hverken sammenfaldende eller synonyme.

Hegemoni angiver dog ikke alene denne form for midlertidig fastlåsning af elementer. Hegemoni udgør også hele kampen om at opnå dette. For at gøre begreberne operationaliserbare, og adskille deres betydning, kan man definere hegemoni som den midlertidige fiksering, mens det at hegemonisere udgør vejen dertil; med andre ord forsøget eller kampen om at skabe fastlåsning af elementer som sikrer entydigheden. Hegemonibegrebet ligger altså direkte i forlængelse af *the openness of the social*. Kun i det tilfælde, hvor diskurserne ikke er fuldstændigt lukkede om sig selv, når de rummer et overskud af mening, og når betegnerne ikke er endeligt bundet til det betegnede, er der reelt noget at hegemonisere (Andersen 1999: 97). I forlængelse heraf, er hegemoni derfor også kun muligt på grund af kontingensens konstante tilstedeværelse. Hegemoni kan derfor grundlæggende siges at henvise til det "...*aldrig tilendebagte forsøg på at skabe en fiksering, der altid vil være truet.*" (ibid.).

Det hegemoniske perspektiv benyttes i afhandlingen på flere iagttagelsesniveauer. Vi benytter i første omgang perspektivet i vores analyse af LA's skriftlige kommunikation, for at muliggøre iagttagelsen af partiets diskursive konstruktionsproces. Man kan sige, at redskabet er vigtigt at have

med sig i forbindelse med at identificere kommunikationens forsøg på at etablere hegemoniske interventioner, og den deraf mulige hegemoniske tilstand, der følger. I dette tilfælde, med et sådant analytisk nedslagspunkt, kan LA som kommunikativ enhed siges at udgøre det diskursive felt, hvori kampen om at fikse mening, og skabe entydighed, foregår. For det andet udgør hegemoniperspektivet en del af vores kritiske iagttagelse af diskursens placering og position i samfundet. I denne optik kan hele samfundet beskrives som udgørende en kommunikativ kampplads, hvor de forskellige politiske projekter og ideologier kæmper om at opnå hegemoniske tilstande.

Når vi skal iagttage ovenstående, har vi brug for at kunne se på, hvordan selve den hegemoniske proces udspiller sig. Til dette har Laclau og Mouffe også begreber, nemlig *ækvivalens-* og *differenslogikkerne*.

3.2.4. Ækvivalenslogik

Overordnet set skelner Laclau og Mouffe mellem to typer hegemoniske projekter; ækvivalens- og differensprojektet. I diskursteorien bruges begreberne ofte sammen og kan siges at udgøre et egentlig begrebspar (Hansen 2005: 182). Vi har dog i vores brug af teorien alene fundet det relevant at benytte ækvivalenslogikken.

I ækvivalenslogikken er der tale om politiske projekter, hvori der opstår en tilstand, hvor elementers indbyrdes forskellighed ophæves i konfrontationen med en fælles ydre fjende. Diskursen består, som beskrevet ovenfor, af en strukturel helhed af forskelle. I forbindelse med etableringen af diskursen, og dermed en midlertidig fiksering af elementernes relationer, gøres forskellene ens eller sagt på en anden måde; *ækvivalente*. Et sådant relationelt forhold mellem forskelle betegnes i diskursteorien som *ækvivalenskæder* (Speiermann 2010: 50). Dette ækvivalente forhold er betinget af, at der er forskel på forskelle, og at der dermed eksisterer én radikal forskel, som diskursens relationelle forskelle kan være fælles om at være forskellige fra (Andersen 1999: 95-96). Her er vi igen inde på den helt afgørende præmis eller forståelse i Laclau og Mouffes diskursteori; forholdet omkring diskursiviteten. Laclau og Mouffe skriver: ”*Kun i det omfang, at det hinsidige [det diskursive ydre] bliver udtryk for en ren trussel, for ren negativitet, for det simpelthen ekskluderende, kan der være grænser og system.*” (Laclau og Mouffe 2010: 138). Her tydeliggøres det hvordan det ultimativt er en (determinerende) forskels- eller grænsedragning, der sætter skellet mellem system og omverden, mellem indre og ydre, og med andre ord mellem diskurs og diskursivitet, som tidligere beskrevet. Det er altså først i det øjeblik, når elementer i det diskursive ydre udgør en afgørende forskel, og dermed trussel, at andre elementers indbyrdes forskelle sløres,

placerer sig ækvivalent, og således kommer til at udgøre en diskursformation. Ækvivalensbegrebet er dermed centralt i vores forståelse og brug af teoriapparatet, og et vigtigt iagttagelsesværktøj, når vi iagttager LA's kommunikation. Her kommer vi nemlig til at se, hvordan umiddelbart usammenhængende, eller måske ligefrem antagonistiske, elementer gennem italesættelsen forsøges gjort ækvivalente i kampen mod en ydre fjende (for eksempel andre ideologier og politiske projekter). Eksempelvis kan det virke paradoksalt, at et partis politiske målsætning både skulle kunne rumme en begrænset stat og et velfærdssamfund. Dette skal dog vise sig at være tilfældet for LA, som gennem netop ækvivalenslogikken formår at omgå dette paradoks eller antagonistiske forhold, hvilket analysen senere vil vise. Det er i denne sammenhæng værd at bemærke, hvordan ækvivalenslogikken refererer til dette fjendeforhold – altså antagonismen.

3.2.5. Antagonisme

Antagonisme optræder i forbindelse med ækvivalenslogikken og begrebet skal også forstås i relation til dette. Hvor hegemoni henviste til situationen, hvor én diskurs med et succesfuldt projekt opnår en dominerende position i feltet, og dermed opnår en tilstand, hvor der (gen)etableres entydighed oven på en konflikt, betegner antagonismen selve konflikten (Jørgensen og Phillips 1999: 60). Antagonistiske forhold opstår, når flere forskellige sociale identiteter gensidigt blokkerer og dermed forhindrer hinanden. Som vi også var inde på ovenfor, er antagonistiske forhold afgørende for skabelsen af diskurser. Det er altså i konflikten, og dermed forskelssætningen eller grænsedragningen, at diskurserne opstår og måske senere bryder sammen igen.

Gennem læsningen af Laclau og Mouffe kan vi se, hvordan de insisterer på, at antagonismer forekommer, fordi et givent hegemonisk projekts diskurs ikke formår at sikre sin identitet, og derfor bliver tvunget til at konstruere en fjende, som kan gøres ansvarlig for dette identitetssvigt (Howarth 2005: 153). Diskursen kan altså kun ved at konstruere en fjende, og dermed angive en forskel der er radikalt konstituerende for diskursens forskelle, sætte sin egen grænse, indenfor hvilken samlingen af forskellige elementer står i relation til hinanden på én bestemt måde. Laclau kalder denne forskels- og grænsedragning for *den ekskluderende grænse* (Andersen 1999: 95). Laclau og Mouffe skriver:

"This non-constitutivity – or contingency – of the system of differences is revealed in the unfixity which equivalences introduce. The ultimate character of this unfixity, the ultimate precariousness of all difference, will thus show itself in a relation of total equivalence, where the differential positivity of all its terms is dissolved. This is

precisely the formula of antagonism, which thus establishes itself as the limit of the social." (Laclau og Mouffe 2001: 128)

Citatet viser, hvordan antagonismen er afgørende for, at der skabes ækvivalente relationer mellem elementerne og dermed for skabelsen af diskursen. Det er netop gennem antagonistiske forhold, at der opstår en grænse mellem diskurs og diskursivitet og derfor kalder Laclau og Mouffe antagonismer for "*...limit of the social.*" (ibid.). Det er dog vigtigt at holde sig for øje, at antagonistiske forhold ikke er givet eller for den sags skyld uforanderlige. Det er med andre ord ikke reglen, at forskellige identiteter står i et antagonistisk forhold til hinanden. Dette er også flydende, og to elementer kan i det ene øjeblik fremstå antagonistiske og det næste ikke. Dette skal også vise sig i analysen af LA's kommunikation. Hvis vi bliver ved vores eksempel ovenfor, omkring LA's kommunikative forhold mellem en begrænset stat og et velfærdssamfund, kan man sige, at de to momenter i dette tilfælde ikke er gensidigt udelukkende. Man kan altså godt umiddelbart have en begrænset stat og et velfærdssamfund på samme tid. Men forestiller man sig i stedet en situation, hvor en begrænsning af staten var betinget af en afvikling af velfærdssamfundet, ville der opstå et antagonistisk forhold mellem de to identiteter. Antagonisme kan derfor med andre ord beskrives som udgørende fjendtlige forhold.

3.3. Den kognitivistiske framinganalyse

Til besvarelsen af det tredje og sidste arbejdsspørgsmål; om findes der neoliberale elementer i S og SF's politiske kommunikation, indskriver vi os i denne del af opgaven i den kognitivistiske videnskabelige tradition. Som beskrevet ovenfor er vi qua vores kandidatuddannelse stærkest orienteret i konstruktivismen. Vi er altså på udebane, når vi beskæftiger os med George Lakoffs kognitive lingvistiske framinganalyse, da denne befinder sig i det kognitivistiske, videnskabelige paradigme. At vi alligevel skifter paradigme skyldes, som beskrevet ovenfor, at framinganalysen i højere grad end diskursanalysen gør det muligt at dykke ned i den kommunikative materie bag umiddelbare udtryk i søgningen efter neoliberale elementer. Udebanen til trods vil vi forsøge at fremstille George Lakoffs teori og dens paradigmatiske ståsted fyldestgørende i forhold til brugen af den i nærværende afhandling.

3.3.1. Et videnskabeligt afsæt i kognitivismen

Ordet kognition stammer fra det latinske ord *cognoscere*, der betyder at *erkende* eller at *forstå*, og kognition og kognitiv videnskab handler således om, hvordan mennesker perciperer og systematiserer indtryk fra omgivelserne som en forudsætning for tænkning, sprog og adfærd (Jensen 2011: 33). Ved undersøgelsen af menneskets ageren i det sociale, tager konstruktivismen udgangspunkt i, at det sociale emergerer gennem italesættelse, mens kognitivismen tager sit udgangspunkt i kroppens og hjernens biologi. Kognitivismen er som videnskabelig tradition af ældre dato, men ifølge post doc Thomas Wiben Jensen, fra Institut for Sprog og Kommunikation på Syddansk Universitet, har den indenfor de seneste 10-15 år for alvor fået sit gennembrud. En af de absolutte pionerer, der i høj grad har medvirket til at sætte kognitivismen på det videnskabelige verdenskort, er professor i kognitiv lingvistik ved University of California i Berkeley, George Lakoff. Han har forsket i hjernens betydning indenfor politik, litteratur, matematik, filosofi og psykologi. Det er dog særligt indenfor det politiske felt, at Lakoff har gjort kognitivismen aktuel. Siden udgivelsen af bestselleren *Don't Think of an Elephant!* i 2004 har han nydt stor indflydelse på den amerikanske venstrefløj og har rådgivet flere ledende demokrater. Siden da har han udgivet en lang række bøger, hvori han analyserer amerikansk politik ved hjælp af kognitiv teori og giver konkrete kommunikative anbefalinger til de venstreorienterede amerikanere (Lakoff 2004, 2006a, 2006b, 2012). Således har bøgerne karakter af en art politiske selvhjælpsbøger.

Lakoff nyder også stor opbakning i Danmark, hvor han sidste år afholdt flere seminarer. Dog er størstedelen af hans politiske teorier specifikt orienteret i amerikansk politik, og så vidt vi er orienteret, findes der ikke afsluttede akademiske studier, der har efterprøvet disse teorier i dansk kontekst. Et sådan arbejde ville overstige rammerne for nærværende afhandling, hvorfor vi har valgt at tage vores udgangspunkt i Lakoffs kognitive lingvistiske metaforanalyse, der er selve forudsætningen for Lakoffs politiske teorier, men som ikke kun er målrettet amerikanske forhold. Det eneste begreb, vi benytter fra Lakoffs politiske teorier, er begrebet *frames*, der udgør startpunktet for afhandlingens tredje analysedel, således navngivet *framinganalyse*. Inden vi redegør for framinganalysens fremgangsmåde og valgte begreber i teoriafsnittet, vil vi først redegøre for teoriens paradigmatiske ståsted. Lakoff beskriver kognitiv videnskab på følgende måde:

“Cognitive science is a new field that brings together what is known about the mind from many academic disciplines: psychology, linguistics, anthropology, philosophy, and computer science. It seeks detailed answers to such questions as:

What is reason? How do we make sense of our experience? What is a conceptual system and how is it organized? Do all people use the same conceptual system? If so, what is that system? If not, exactly what is there that is common to the way all human beings think? The questions aren't new, but some recent answers are."
(Lakoff 1987: xi)

Som det fremgår af citatet, sætter Lakoff erkendelse, sansning og tænkning i fokus med det formål at identificere nogle generelle fællestræk ved det at være menneske. Ifølge Lakoff findes der særlige mønstre i vores hjerner, der strukturerer den måde, vi som mennesker tænker på. Disse mønstre dannes gennem erfaringer, særligt kropslige erfaringer (Gibbs 2008: 6). Som citatet også afslører, koncentrerer kognitivismen sig også om at adskille det partikulære fra det generelle i forsøget på at identificere fællestræk ved mennesker som race og art. Kognitivismen søger med andre ord det universelle (Jensen 2011: 65).

3.3.2. Kognitiv semantik

Lakoff arbejder indenfor den populære retning *kognitiv semantik*, der opstod i slutningen af 1970'erne på USA's østkyst som et tværfagligt samarbejde imellem lingvister, filosoffer og psykologer (Jensen 2011: 143). Kognitiv semantik handler om, hvordan mennesker opfatter og forstår betydning og mening, og kan oversættes med ordet *betydningslære*. Som en gren indenfor kognitiv lingvistik, interesserer kognitiv semantik sig for, hvordan sproglig forståelse og betydning bliver til gennem mentale processer, det vil sige gennem koblingen mellem tænkning og sprog (Jensen 2011: 143). Ifølge kognitiv semantik reflekterer sproget menneskets mentale strukturer og afslører dermed, hvordan hjernen fungerer, hvordan mennesker tænker og erkender og hvordan erfaringer lagres:

"I want to try to understand linguistic meaning as a special case within the broader notion of meaningfulness in general. My investigation is thus orientated towards figuring out how it is that a large range of structures arises out of our bodily experiences and provides patterns that are meaningful to us and that influence our reasoning." (Johnson 1987: 18)

Her fremhæver Johnson netop forholdet mellem tænkning, *meaningfulness in general*, og sprog, *linguistic meaning*, og lægger vægt på koblingen til de kropslige erfaringer. Ifølge kognitivismen skaber et menneskes erfaringer mentale strukturer i hjernen, som tankerne altid følger. Tankerne er

grundlaget for menneskets måde at skabe mening på og dermed for menneskets ageren i det sociale. Således kan der tegnes en lige linje mellem menneskelig erfaring og al menneskelig ageren.

3.3.3. Fysiske og kropslige erfaringer

De mentale strukturer, som tænkningen så at sige løber igennem, er ifølge kognitiv semantik ikke noget, vi fødes med, men noget der opbygges gennem erfaringer. Erfaringer, der går helt tilbage til den før-sproglige, prækonceptuelle tid, mennesket gennemgår som spæd (Lakoff og Johnson 1980: 70). De kognitive lingvister trækker på udviklingspsykologien, når de blandt andet går ud fra at menneskets første erfaringer dannes i den prækonceptuelle periode af livet, og at denne erfaring primært er af kropslig og rumlig karakter (Jensen 2011: 22). Som eksempel på prækonceptuel erfaring kan nævnes spædbarnets første oplevelser af koncepterne; *inde og ude* og *foran og bagved*. Disse erfaringer sker, når barnet oplever, at noget befinder sig *inde i* eller *udenfor, foran* eller *bagved* en beholder (for eksempel i form af en kasse, et glas eller deres egen krop). Når børnene bliver lidt ældre, erkender de fænomener, der bevæger sig fra en startposition til en slutposition, fra A til B (Mandler 1992: 587ff). Forståelsen af bevægelse gør det muligt at begribe abstrakte, sammensatte koncepter som; *at løbe hen til far, at sætte sig ind på bagsædet af bilen og at blive kørt hen til farmor*. I 5-6 års alderen skal barnet så forholde sig til konceptet; *at gå i skole*. Dette nye koncept begribes ved at trække på lagrede erfaringer og i forvejen erkendte koncepter. Barnets fysiske erfaringer med *at gå* (at flytte sig fra A til B) og *at være inde* (i en beholder) sættes sammen med betydningen af *skole*, der forstås som et begrænset område med særlige kvaliteter. Dermed overfører hjernen kendte begreber og koncepter med én særlig betydning til et andet og nyt betydningsområde. Denne overførsel af betydning kaldes metaforer. Set ud fra et epistemologisk synspunkt kan denne proces karakteriseres som en vekselvirkning mellem tidlige, fysiske erfaringer, mentale strukturer i hjernen og dannelsen af og forståelsen for abstrakte koncepter. Det videnskabelige udgangspunkt i kognitiv lingvistik er, at man ved at studere menneskets handling og sprog kan finde frem til erfaringsbaserede, mentale strukturer, der afslører individets forståelse for omverdenen (Jensen 2011: 144).

3.3.4. Metaforernes vigtige rolle

”...metaphor is pervasive in everyday life, not just in language but in thought and action. Our ordinary conceptual system, in terms of which we both think and act, is fundamentally metaphorical in nature.” (Lakoff og Johnson 1980: 3)

For kognitive lingvister er metaforer mere, end blot sprogligt krydderi vi kan vælge til eller fra. De er en integreret del af vores sprogbrug. Nogle forskere mener endda, at vi benytter seks metaforer i minuttet (Geary 2009). Lakoff og Johnsons bog *Metaphors We Live By* fra 1980 åbnede op for en ny forskningstradition om metaforenes betydning for menneskets tænkning og forståelse (Stenvoll 2008: 7). De gjorde i det hele taget op med den traditionelle forestilling om, hvordan mennesker tænker (Lakoff og Johnson 1980: 3); når vi mennesker skal forstå og erkende noget nyt, sker det ikke på en matematisk-logisk og objektivt måde, men på baggrund af koncepter som vi i forvejen har erkendt og forstået subjektivt.

Kognitive lingvister opdeler metaforer i to kategorier; *døde sproglige metaforer* og *konceptuelle metaforer*. Døde sproglige metaforer er metaforer, som har udviklet sig til fastdefinerede koncepter over tid. Eksempelvis optræder koncepterne *et bordben*, *et hovedkvarter* og *pressen* ikke længere som metaforer for os, fordi brugen af dem over tid er blevet så gængs, at de nu tilmed fungerer som fastdefinerede navneord i sproget. De *konceptuelle metaforer* er derimod dem, som Lakoff og Johnson skriver om i citatet ovenfor, de metaforer vi bruger til al tænkning og erkendelse.

3.3.5. Konceptuelle metaforer

En konceptuel metafor kan beskrives med formlen $X = Y$, hvor Y er et i forvejen erkendt koncept, et *kildekoncept*, hvorfra vi henter lagret viden. Denne viden, altså Y, overføres (mappes) til et andet kendt eller ukendt koncept, altså X, hvormed vi tilskriver dette X en særlig mening. X benævnes i denne proces *målkonceptet*, og er ofte et abstrakt begreb, der ikke uden mappingen med Y-konceptet giver videre mening for kommunikationsmodtageren (Lakoff og Johnson 1980: 5). En konceptuel metafor er interessant for de kognitive lingvister, da den gennem sproget giver adgang til at forstå et menneskes bagvedliggende tankestrukturer (Lakoff og Johnson 1980: 3). En konceptuel metafor som Lakoff og Johnson ofte bruger som eksempel er; *argumentation er en krig*. Her sættes konceptet *at argumentere* sammen med konceptet *en krig*. Hvis et menneske benytter metaforiske udtryk som; han *vandt* debatten, hun *parrerede* hans *angreb*, de gik *i kødet* på hinanden eller hendes kritik *ramte plet*, tyder det på, at dette menneske abonnerer på den særlige forståelse af *at argumentere*, der kan netop kan opsummeres i den konceptuelle metafor *argumentation er en krig*. Hvis et menneske derimod abonnerer på en anden konceptuel metafor, i forhold til det *at argumentere*, for eksempel *argumentation er en udveksling*, ville de benyttede metaforiske udtryk være anderledes. En konceptuel metafor er således en tankestruktur, der kommer til udtryk gennem sproget og dermed også gennem et menneskes handlinger (Lakoff og Johnson 1980: 5).

En konceptuel metafor, der illustrerer Lakoff og Johnsons kilde- og målkoncept, $X = Y$, kunne være *tid er en ressource*. I de fleste tilfælde benyttes denne metafor, når tid betragtes som noget værdifuldt, som en begrænset ressource der skal bruges med omtanke. Det er Lakoff og Johnsons pointe, at man i metaforen skal bruge begrebet *ressource* til at skabe mening med begrebet *tid*. *Tid* ses altså i denne metafor som et abstrakt målkoncept, der tilskrives mening gennem kildekonceptet *ressource*, der fremstår mere håndgribeligt og som noget, vi har konkrete erfaringer med. Når mappingen fra kilde- til målkoncept har fundet sted, åbner det muligheden for at forstå metaforiske sætninger som; *må jeg låne lidt af din tid og vi har ikke nok tid*.

3.4. Præsentation af framinganalysens begreber til brug i analysedel 3

Vi ser nu nærmere på de teoretiske begreber, vi benytter i analysedel 3 til at besvare det sidste arbejdsspørgsmål; *kan der iagttages neoliberale elementer i den sidende centrum-venstre regerings kommunikation og i så fald hvilke?*

3.4.1. Framing

“Frames are the mental structures that shape the way we see the world. As a result, they shape the goals we seek, the plans we make, the way we act, and what counts as a good or bad outcome of our actions. In politics our frames shape our social policies and the institutions we form to carry out policies. To change our frames is to change all of this. Reframing is social change.” (Lakoff 2004: xv)

Framing er altså en måde at tale om et fænomen på, der afspejler en særlig forståelse. Når framingen af et fænomen ændres, ændres også måden, hvorpå vi som individer og som samfund både forstår fænomenet og handler i forhold til det (Lakoff 2006b: 9). Lakoff afviser, at fænomener kan beskrives og opfattes objektivt og neutralt. De frames altid. Det gør det muligt at se enhver italesættelse af fænomener som forsøg på framing fra forskellige aktørers side, ikke mindst indenfor politik. Lakoffs analyser koncentrerer om, hvordan republikanerne i USA er lykkedes med at frame offentlige diskussioner og dermed påvirke måden, hvorpå den amerikanske befolkning tænker om givne sager, og hvilken politik de ønsker gennemført i forhold til dem. Lakoff har blandt andet analyseret, hvordan den offentlige holdning til fænomenerne krig, skat og frihed er søgt påvirket gennem framingerne; *war against terror, tax reliefs og survival of liberty* (Lakoff 2004, 2006a, 2006b, 2012).

Vores tredje analysedel tager sit udgangspunkt i frames, som vi søger i empirien. De frames der udvælges, er de, der gennem antallet af gentagelser og centrale placeringer virker både intentionelle og betydningsfulde for afsenderen. Ligeledes udvælges de ud fra en vurdering om, at de potentielt trækker på neoliberale elementer.

At iagttage frames minder en del om måden, hvorpå vi iagttager nodalpunkter i første og anden analysedel med Laclau og Mouffes diskursteori. Vores brug af nodalpunkter og frames er dog forskellig, da vi i diskursanalysen fordomsfrit iagttager det, der springer os i øjnene, mens vi i framinganalysen er langt mere selektive i vores udvælgelse af relevante iagttagelser. I framinganalysen kigger vi efter tydelige frames, der samtidig skal have et potentiale for at indeholde neoliberale elementer.

3.4.2. Den analytiske brug af konceptuelle metaforer

Til at undersøge, hvad der kommunikeres i de udvalgte frames, og om disse kan betragtes som havende neoliberale elementer, benyttes teorien om konceptuelle metaforer. Til hver af de udpegede frames søger vi at udpege de konceptuelle metaforer, der kan iagttages som metaforiske udtryk i sproget. Når vi har udpeget de bagvedliggende konceptuelle metaforer, kan vi undersøge deres logikker og afsløre, om de indeholder neoliberale elementer. De sproglige metaforiske udtryk består af ord, der afslører den eller de konceptuelle metaforer, der ligger bag en afsenders kommunikation. Disse ord kalder Lakoff *entailments* og er markeret med **fed** i afhandling (Lakoff og Johnson 1980: 7). Eksempelvis afslører vi senere i afhandlingen den bagvedliggende konceptuelle metafor; *finansmarkedet er et monster* gennem brugen af følgende entailments: **værn**, **uregerlige**, **voldsom**, **i sikker afstand fra markedets vold**, **løbske**, **uhæmmede**, **stangen**, **skærme os**, *finansmarkedets lunefuldhed*.

3.4.3. Orienterende metaforer

”There is another kind of metaphorical concept, one that does not structure one concept in terms of another but instead organizes a whole system of concepts with respect to one another. We will call these orientational metaphors, since most of them have to do with spatial orientation.” (Lakoff og Johnson 1980: 14)

En type konceptuelle metaforer er altså de *orienterende metaforer*, der skabes gennem vores fysiske erfaringer og vores oplevelser i det sociale. Disse metaforer skaber igennem livet et system af

koncepter, vi benytter til at skabe mening, erkende og kommunikere igennem. Det særlige kendetegn ved orienterende metaforer er ifølge Lakoff og Johnson, at de oftest har rod i menneskets spatiale, altså rumlige erfaring. Den spatiale erfaring grundlægges, når mennesket oplever at fysiske fænomener står i relation til kroppen. De kan være placeret *for-bag*, *oppe-nede*, *inde-ude*, *på-af*, *dybt-lavt* eller *centreret-perifert* i forhold til kroppen. (Lakoff og Johnson, 1980: 14). Ifølge Lakoff er de orienterende metaforer generelle for mennesker, der er opvokset og lever i samme kultur. I den vestlige kultur forstås ordet *oppe* som noget positivt og ordet *nede* som noget negativt. Et eksempel på denne forståelse ses tydeligt gennem det metaforiske udtryk; *jeg føler mig ovenpå*. For mennesker i den vestlige kultur vil dette udtryk give samme positive mening, da den bagvedliggende, orienterende metafor *godt er op* forstås på samme måde i denne del af verden. Det metaforiske udtryk; *jeg føler mig underlegen*, forstås på baggrund af samme orienterende metafor, men med negativt fortegn.

Orienterende metaforer dækker dog ikke behovet for at kunne forstå og kommunikere om abstrakte koncepter. Når vi skal begribe abstrakte koncepter, trækker vi i stedet på vores evne til at kategorisere og strukturere fysiske erfaringer som genstande og objekter med tilhørende egenskaber. Disse erfaringer overføres gennem *ontologiske metaforer* til abstrakte koncepter, der dermed tillægges en særlig mening.

3.4.4. Ontologiske metaforer

“Just as the basic experiences of human spatial orientations give rise to orientational metaphors, so our experiences with physical objects (especially our own bodies) provide the basis for an extraordinarily wide variety of ontological metaphors, that is ways of viewing events, activities, emotions, ideas, etc., as entities and substances.” (Lakoff og Johnson 1980: 25)

Ontologiske metaforer opstår altså, når u håndgribelige begreber og koncepter tillægges fysiske egenskaber, der ellers kun er forbeholdt håndgribelige genstande. Når vi trækker på den ontologiske metafor; *inflation er en genstand*, kan vi skabe mening i udtryk som; *inflationen har skubbet familien ud over afgrunden*. Et udtryk der ikke i sig selv giver nogen mening, da inflation ikke er en genstand, men et abstrakt begreb, der ikke kan skubbe. Udtrykket tilskrives først mening, når der trækkes på den ontologiske metafor, der tillægger begrebet inflation den menneskelige egenskab at kunne skubbe (Lakoff og Johnson, 1980: 27).

3.4.5. Bevægelsesmetafor

Tæt forbundet med den orienterende metafor og den spatiale forståelse findes *bevægelsesmetaforen*, der udelukkende omfatter metaforiske udtryk, der italesættes og forstås som en bevægelse fra et punkt til et andet. Et eksempel på en bevægelsesmetafor er; *livet er en rejse* (Lakoff og Johnson 1980: 44). Metaforen i sig selv er abstrakt, men vi tillægger udtrykket en særlige mening, der er funderet i vores kulturs italesættelse og forståelse af livet som en bevægelse fra A til B. De gængse hverdagsmetaforer; *tiden går, jeg står ved en skillevej* og *vi skal alle samme vej*, tydeliggør denne særlige forståelse (Lakoff og Johnson 1980: 31). Når en bevægelsesmetafor benyttes i den vestlige kultur, indskrives altid følgende særlige præmisser for metaforens genstand (i ovenstående tilfælde er genstanden *livet*):

- ”den er altid i bevægelse
- den har et startpunkt
- den følger en rute
- dens placering og retning på ruten afhænger af det givne tidspunkt
- den har til enhver tid en intentionel eller tilfældig destination” (Lakoff 1999: 33)

3.5. Kognitivism og konstruktivism

Vi vil i dette afsnit sætte kognitivism og konstruktivism op over for hinanden for at synliggøre deres forskellige, videnskabelige perspektiver. Med udgangspunkt i Thomas Wiben Jensens bog *Kognition og Konstruktion – To Tendenser i Humaniora og Den Offentlige Debat* sætter vi de grundlæggende, erkendelsesmæssige forskelle mellem de to op i fire forskellige modsætningspar (Jensen 2011: 131). Disse illustreres i tabellen herunder:

KOGNITIVISME	KONSTRUKTIVISME
Det essentielle	Det kontingente
Det stabile, set som ligheder	Det foranderlige, set som forskelle
Normer	Kritik af norm
Individ	Kontekst

Det første modsætningspar, det *essentielle* over for det *kontingente*, er af epistemologisk karakter, da det omhandler betingelserne og grænserne for viden i de to paradigmer. Kognitivismen tager udgangspunkt i, at mennesket er et biologisk væsen med hjerne, gener og krop, og at det er muligt kausalt at forklare menneskets aktiviteter og adfærd ud fra dets mentale strukturer, der er skabt af

erfaringer. De mentale strukturer er for kognitivismen *essentielle* for at kunne forstå og kausalt forklare menneskets sociale, sproglige og kulturelle formåen. Overfor *det essentielle* i kognitivismen ses *det kontingente* som konstruktivismens udgangspunkt, der anser al viden og selve verden som en iagttagelse, der ikke selv indeholder en kerne eller essens. Vores viden og forklaringsmodeller ses som kontingente, og vil derfor alle principielt kunne ændres, idet de til enhver tid er resultatet af en bestemt social struktur og ikke er en del af en større nødvendighed (Jensen 2011: 132).

Dernæst sættes *ligheder* overfor *forskelle*. Kognitivismen interesser sig for *ligheder*, generelle mekanismer og hjernestrukturer, som vi alle har til fælles i form af det biologiske. Rammerne for menneskets opfattelser og erkendelse er således funderet i menneskets biologisk-betingede strukturer (Jensen 2011: 133). Der er dog indenfor kognitivismen forskel på, i hvor høj grad der lægges vægt på denne lighed. Eksempelvis søger Lakoff ligheder, men understreger deres begrænsninger på tværs af kulturer. Sat på spidsen søger kognitivismen efter det *stabile*, forstået som *lighederne* mellem menneskers hjerner, imens konstruktivismen søger det *foranderlige*, forstået som *forskellene* i det sociale. Konstruktivismens interesse for forskelle skal ses i relation til dennes antagelse om, at enhver iagttagelse til enhver tid er udstyret med et særligt blik, der sætter denne i stand til at iagttage noget ganske bestemt, men samtidig gør iagttageren blind for andet. Forskellen eksisterer i det, at blikket altid kan forandres, hvilket vil resultere i, at den iagttagede genstand fremstår på ny anden måde. Altså antager konstruktivismen alt som værende iagttaget gennem et blik og dermed som kontingent. De tror ikke på et universelt grundlag. Dog er der også indenfor konstruktivismen diskussion om, hvorvidt alt skal anses som fuldstændig kontingent og opløst. Laclau og Mouffe åbner for erkendelsen af, at noget eksisterer uafhængigt af kommunikation, men hvis mening først tilskrives gennem den sociale praksis.

Begrebet *normer*, der sættes overfor *kritik af normer*, henviser indenfor kognitivismen igen til dennes interesse for ligheder; for det generelle og universelle. Som tidligere nævnt er kognitivismens grundantagelse, at der er lighed mellem menneskelige erfaringer og dermed lighed mellem menneskets mentale strukturer. Når dette gør sig gældende, må der også være lighed mellem de normer, mennesket handler ud fra. Disse normer er interessante, da de kan aflæses gennem en analyse af det sociale. I konstruktivismen findes denne norm ikke. I stedet er alt opløst i diskurser, og der findes ikke én position, hvorfra man objektivt kan iagttage verden. Selv når noget defineres, vil det aldrig kunne være definerende for hverken alt eller alle. Snarere ses normer,

standarder og definitioner i det sociale som en måde at iagttage mangfoldighed på. Dermed kritiseres kognitivismens brug af normer som en adgang til det generelle (Jensen 2011: 134).

Den sidste fremhævede forskel mellem kognitivismen og konstruktivismen er deres forskellige udgangspunkt i henholdsvis *individet* og *konteksten*. Kognitivismen som videnskabelig tradition tager sit udgangspunkt i individet, og kan siges at være induktiv, da vejen til at spore den menneskelige erkendelse og til at kunne analysere det sociale går igennem undersøgelser af det enkelte individs mentale strukturer. Først når individet er kortlagt, kan der siges noget om det generelle. Overfor kognitivismens individ står konstruktivismens fokus på *konteksten*, hvor aktørens iagttagelse af en givet kontekst er udgangspunktet for en analyse af det sociale (Jensen 2011: 135). Det er altså individets *iagttagelser* af en given social genstand, der er interessant, ikke iagttagelsen af *selve* individet (Andersen 1999: 14).

Der er dog også noget, de to paradigmer har til fælles; de repræsenterer begge et opgør med objektivismens klassiske, naturvidenskabelige idealer (Jensen 2011: 220). Indenfor sprogforskning betyder det, at det fra begge sider afvises, at sprog logisk og lineært kan beskrive virkeligheden. Begge paradigmer understreger, at sprog og kommunikation er flydende og ufuldstændigt, og afviser dermed, at de kan tilbyde en objektiv tilgang til virkeligheden. Samlet står det dog klart, at kognitivismen og konstruktivismen i deres overordnede form er to videnskabelige traditioner med forskellige udgangspunkter, ambitioner, ontologi og epistemologi. Som beskrevet i starten af dette afsnit, mener vi ikke at kunne foretage en sammenlæsning af Laclau og Mouffes diskurstæori og Lakoffs framinganalyse, og dermed skabe ét samlet teoriapparat, uden at yde vold mod enten den ene eller den anden.

3.5.1. Dialog mellem de to paradigmer

I den akademiske verden har den kognitivistiske fremmarch ført til forsøg på at sprænge rammerne og skabe dialog mellem de to forskellige paradigmer. Således skriver Jensen:

”Forskellige teorier af kognitivistisk og konstruktivistisk tilsnit er i dialog og bliver forsøgt kombineret; ja man kan endda finde flere ihærdige forsøg på at bygge en decideret syntese mellem de to paradigmer.” (Jensen 2011: 215)

Jensen fremhæver sprogteori som eksempel på denne begyndende dialog. Indenfor dette område, skyldes tilnærmelserne i høj grad, at udviklingen hos både kognitivt og konstruktivt orienterede teorier bevæger sig i samme retning; nemlig mod den såkaldte empiriske fordring. I begge

paradigmer er man således begyndt at anvende konkret, sproglig data i stedet for den selvopfundne data, der ellers har udgjort det traditionelle, sprogfilosofiske udgangspunkt (Jensen 2011: 215). Et af de mere ambitiøse forsøg på at skabe syntese mellem de to paradigmer er Peter Harders bud på en såkaldt social-kognitiv analyse, som han fremstiller i bogen *Meaning in Mind and Society - A Functional Contribution to the Social Turn in Cognitive Linguistics* fra 2010 (Jensen 2011: 232). Han søger at forklare, hvordan sproglig og kulturel udvikling finder sted *både* i kraft af individet *og* de kollektive, sociale processer. Individet ser han som en agent, der på den ene side influerer de sociale diskurser, og på den anden side påvirkes af disse i en vekselvirkning (Jensen 2011: 234). Således kan Harder også læses som en kritik af diskursanalysen, da han i modsætning til den anerkender vigtigheden af individets input i opbyggelsen og udbredelsen af diskurser i samfundet.

Selvom vi ikke går så langt som til at forsøge en syntese, kan denne afhandling ses som et eksempel på en dialog mellem de to paradigmer, og som et eksperiment hvori vi lader empirien og arbejdsspørgsmålene guide vores valg af teori. Som beskrevet ovenfor anvender vi de to paradigmer og deres dertilhørende, teoretiske iagttagelsesblikke der, hvor vi mener, de hver især tilbyder det skarpeste blik.

3.6. En definition af neoliberalismen

For at kunne iagttage ideologien i en dansk politisk kontekst, er det nødvendigt med en operationel definition, som vi kan bruge som målestok. Vejen til denne definition går først igennem et kort historisk oprids, derefter til en gennemgang af centrale aspekter ved ideologien og endelig forholder vi os til den akademiske brug af begrebet.

3.6.1. Historisk oprids

Historisk set kan man inddele neoliberalismen i to versioner eller epoker; en tidlig tysk og en senere amerikansk. Den første blev kaldt ordoliberalisme og opstod i mellemkrigstidens tysktalende lande, som en reaktion på datidens totalitære og anti-liberale tendenser (Thorsen 2011:10). Tilhængerne var modstandere af samtidens krigsøkonomier, der i høj grad byggede på planøkonomi, og ønskede sig tilbage til før 1. verdenskrig, hvor *laissez-faire*, hvilket vil sige markedsøkonomi uden statsindblanding, havde været dominerende (Brøns-Petersen 2009, s. 903). De totalitære regimer havde indskrænket individets udfoldelsesmuligheder, og ordoliberalismen drog den konklusion, at reel personlig frihed kun kan være muligt i en ureguleret markedsøkonomi, hvor staten frivilligt har fravalgt at styre økonomien (Thorsen 2011: 10). Selvom ordoliberalismen ønskede en tilbagevenden

til tidligere tiders liberale principper, var noget midlertidigt forandret. Hvor klassisk liberalisme argumenterede for reformer, der fremmede frihed og demokrati, argumenterede ordoliberalismen (og den senere amerikanske neoliberalisme), for den frie markedskapitalisme og individuelle rettigheder. Der var således ikke tale om kapitalisme som et redskab til at fremme frihed og demokrati, men kapitalisme for markedets og den personlige friheds skyld (Thorsen 2011: 3). Ordoliberalismen fik stor indflydelse i efterkrigstidens Vesttyskland, og inspirerede samtidig til udviklingen af den amerikanske neoliberale variant (Thorsen 2011: 10). Med den økonomiske krise i 1970'erne opstod fornyet interesse for liberalismen. I USA blomstrede neoliberalismen med epicenter i den økonomiske skole Chicagoskolen, anført af økonomen Milton Friedman og dennes såkaldte monetaristiske alternativ til datidens dominerende økonomiske teori keynesianismen. Chicagoskolens særlige interesser var at overføre økonomisk metode, primært incitaments-strukturer, til alle typer af beslutninger indenfor for såvel markedssfæren, civilsamfundet og den politiske sfære (Brøns-Pedersen 2009, s. 908). Skolen har inspireret en hel generation, fra Augusto Pinochets diktatur i Chile i start 1970'erne, til den amerikanske præsident Ronald Reagan og den britiske Premierminister Thatcher i 80'erne. Indflydelsen blev ikke mindre i 90'erne og 00'erne, hvor blandt andet udviklingspolitikken blev domineret af neoliberale ideer, gennem den såkaldte Washington Konsensus. Verdensomspændende institutioner lige fra den internationale Valutafond IMF, Verdensbanken, det amerikanske finansministerium, til verdenshandelsorganisationen WTO og Den Europæiske Centralbank har alle ført politik på baggrund i en række økonomisk og politiske antagelser.

Man kunne måske have forventet, at den store finansielle krise i 2008 og den efterfølgende økonomiske krise, ville sende neoliberalismen i graven. Men hvor krisen i sin styrke og omfang kun finder sin sammenligning med krakket på Wall Street i 1929, så er konsekvensen for den dominerende ideologi udeblevet; neoliberalismen er ikke knækket eller på hastigt retur, nærmere omvendt. Overalt argumenteres for mere marked og nødvendighed i monetaristisk økonomisk politik (Lykkeberg 2012, Gane 2012: 632). Således har den finansielle krise synliggjort statens rolle som garant for markedet. (Gane 2012: 624, Konings 2010: 742). En forståelse for den neoliberale ideologi er med andre ord stadig yderst relevant. Vi anskueliggør derfor de centrale aspekter af og logikker i den neoliberale ideologi herunder. Vi starter med de dele, der forholder sig til individet og trækker i denne sammenhæng i særlig høj grad på Michel Foucaults forskning.

3.6.2. Homo Economicus

Den franske filosof og idehistoriker Michel Foucault har i sin forelæsningsrække 1978-79 på Collège de France iagttaget udviklingen af kernebegreber i den liberale tradition. På den måde fremanalyserer han et brud imellem den klassiske liberalisme, og den senere neoliberalistiske variant. Foucault mener, at den neoliberale diskurs installerer nogle nye sandheder, eller selvfølgeligheder, om markedet, om økonomien og ikke mindst om subjektet (Read 2009: 26). Foucault mener, at bruddet til liberalisme ligger i forståelsen af menneskets økonomiske aktivitet.

Den klassiske liberalisme fokuserer på menneskets tendens til, med en af liberalismens fædre Adam Smiths ord, at *bytte, tuske og udveksle* (barter, truck and exchange)(Read 2009: 27). Byttehandlen ses som en slags naturtilstand, et herskende princip i det sociale, og mennesket kan således karakteriseres som en udvekslingspartner. Markedet ses som et system med egen rationalitet, egen interesse og som den mest effektive fordeler af ressourcer. Derfor ønsker de, at markedet er autonomt, det vil sige separat fra staten, hvilket blandt andet kræver uindskrænket privat ejendomsret. De klassiske liberale er kritiske overfor statens rolle og magt, og ønsker mest mulig frihed og demokrati. Men med udgangspunkt i byttehandlen, ser de det som hensigtsmæssigt at afgive en del af den personlige frihed til staten, mod at denne så står som garant for særlige rettigheder og privilegier, så som opretholdelse af lov og orden. Dette udgangspunkt er ifølge Foucault ikke det samme i neoliberalismen. Her karakteriseres den menneskelige økonomiske aktivitet ikke længere som byttehandel, men som en tilstand af konkurrence. Mennesket går således fra at være en udvekslingspartner til at blive iværksætter – sin egen iværksætter (Foucault 2009: 259). Dermed er der tale om en anden antropologi, der dog stadig har meget til fælles med de klassiske liberale. De anser for eksempel begge mennesket som værende et økonomisk væsen (Read 2009: 28). Hvor byttehandlen af de klassiske liberale som sagt anses som en slags naturtilstand, er konkurrencen i den neoliberale optik en kunstig eller ustabil tilstand og relation. Derfor skal konkurrencen beskyttes mod dens egen indre tendens til monopoldannelse og tendens til at staten intervenserer ud fra politiske og populistiske begrundelser. Således ønsker neoliberalismen, at konkurrencen på markedet bliver opretholdt af staten gennem statslige indgreb. Men dette skal ske på markedets præmisser og ikke statens. Således bytter markedet og staten plads: *”Med andre ord har vi en stat, der står under markedets kontrol, snarere end et marked under statens kontrol.”* (Foucault 2009: 141).

I og med at neoliberalismen ser menneskets konkurrencegen som ustabil og svagt, ser de, i modsætning til de klassiske liberale, også et behov for at opdrage og dyrke den menneskelige tendens. Mennesket skal således opdrages til at være iværksætter med egen kapital, være sin egen producent og sin egen indtægtskilde (Foucault 2009: 259). Vejen dertil er en økonomisering af alle aspekter af menneskets liv. Mennesker skal lære at tænke alt fra bryllupper og kriminalitet, til børn, uddannelse og rejser ud fra en økonomisk rationel kode, altså gennem såkaldte cost-benefitanalyser. Når opdragelsen er fuldført, er arbejderen blevet til en iværksætter med *human kapital* og den udbetalte løn er blevet til afkastet af den investering som iværksætteren har foretaget, gennem både uddannelse, flid med mere. Hvor skellet hos blandt andre Karl Marx går imellem arbejder og kapitalist, sætter neoliberalismen således lighedstegn imellem de to. Arbejderen er nu kapitalist (Read 2009: 31).

Socialisme: arbejder $\neq$ kapitalist

Neoliberalisme: arbejder = kapitalist

Al aktivitet, der fremmer individets evne til at tjene penge, opnå nydelse med mere, bliver til en investering i human kapital. (Read 2009: 28). Selv de dele af den humane kapital vi ikke er herrer over for eksempel kroppen, kan forbedres ved hjælp af teknologier. Således er plastikkirurgi en investering i human kapital (Foucault 2009: 264). Det økonomiske menneske *homo economicus* er, som Jason Read skriver, en entreprenør, hvis produkt er sig selv (Read 2009: 28).

For Foucault afspejler neoliberalismens indtog mere end en ny tendens. Det neoliberale ideal afspejler et nyt sandhedsregime; en ny måde hvorpå mennesker er subjekter. *Homo economicus* er et fundamentalt anderledes subjekt, struktureret af andre motiver og styret af andre principper end det tidligere juridiske subjekt, hvilket Foucault kalder *homo juridicus*. Hvor *homo juridicus* styres af rettigheder og love, styres mennesker under det neoliberalistiske regime gennem selvstyring, afkast, investeringer og konkurrence. Dette medfører, ifølge Foucault, at neoliberalismen tilbyder staten en ny form for styringsværktøj, hvor folk så at sige styres af sig selv (Read 2009: 29). Styringsværktøjet, eller selvteknologien i Foucaults terminologi, bygger på udbredelsen af det frie valg. Ved at give individet flere alternativer at vælge imellem, tvinges individet til at overveje, hvad det bedst kan betale sig at gøre. Dermed fremmes den økonomisk rationelle logik, hvor investeringer genererer afkast i en evig konkurrence om begrænsede ressourcer. Eksempler på dette

kunne være at investere i en bedre uddannelse til sine børn, eller en bedre sundhedsforsikring. Ved at udvide markedet til at dække alle aspekter af det sociale liv, styrkes individets naturlige, men ustabile, trang til konkurrence. Det frie valg er således en teknologi, der skal fremme denne del af mennesket. Det frie valg – eller bare frihed – er således neoliberalismens løftestang. (Read 2009: 29) Med Thomas Lemkes ord: *”Neoliberalism is a political project that attempts to create a social reality that it suggests already exists, stating that competition is the basis of social relations while fostering those same relations.”* (Lemke 2002: 60). På den måde er neoliberalisme, ifølge Foucault, ikke en ideologi i traditionel forstand, eller en tro som man kan vælge at have, men derimod en række strategier, taktikker og politikker, der skaber *”...afkast-subjekter, låst i konkurrence.”* (Read 2009: 30).

Vi vil nu fortsætte vores undersøgelse af neoliberalismens bestanddele med at se på forholdet til staten. For at se hvilke egenskaber neoliberalismen antager, der er iboende i staten, må vi blandt andet tilbage til østrigeren Friedrich August von Hayek og dennes berømte bog *Vejen til trældom* (Hayek 1981).

3.6.3. Frygten for staten

Neoliberalisme er, som beskrevet ovenfor, opstået som en reaktion imod den totalitære stat, og det har i høj grad været med til at forme synet på staten som sådan – totalitær eller ej. Den store neoliberale tænker, Friedrich von Hayek afviste nemlig, at totalitære regimer som nazismen i Tyskland var forbeholdt særlige lande og kulturer. Således advarede han i sin bog *Vejen til trældom* fra 1944 mod at tro, at nazismen var et særligt tysk fænomen, snarere end en perverteret stat:

”...det vilde være en Fejltagelse at tro, at det var det specielt tyske Element, der gav Stødet til den totalitære Stat snarere end det socialistiske. Det var de socialistiske Anskuelsers dominerende Indflydelse og ikke den prøjsiske Aand, som Tyskland havde fælles med Italien og Rusland, og det var fra Folkets brede Masser og understøttet af dem, at Nationalsocialismen opstod – ikke fra de af prøjsisk Tradition gennemsyrede Klasser.” (Hayek 1981: 19)

Ifølge Hayek kan alle nationer udvikle sig i en totalitær retning, hvis staten ikke holdes i kort snor. Risikoen er især stor, hvis man tilskriver staten en særligt vigtig rolle, som var tilfældet med de socialistiske planøkonomier. Dette argument er begrundet med idehistoriske ligheder mellem socialismen og fascismen. Således er nazismen, i Hayeks optik, de facto en socialistisk ideologi

(Qvortrup 2009: 832). Foucault argumenterer for, at den neoliberalistiske diskurs har udvidet Hayeks logik om at socialisme automatisk fører til totalitarisme. Hvor Hayek anførte *statssocialisme* og *planøkonomi*, er der senere tilføjet *beskyttelse af økonomien* og *keynesianske statsindgreb*. Ved brugen af blot en af disse metoder vil nationer med sikkerhed blive totalitære. Forklaringen lyder, at åbnes der først op for statslige indgreb i markedet, vil staten vokse. Med statens vækst vil der opstå et krav om løbende foranstaltninger på markedet. Staten vil med andre ord ikke være i stand til at begrænse sig selv. Denne reproduktion af staten vil til sidst føre til totalitarisme. (Foucault 2009: 135). Hermed opstiller neoliberalismen en kommunikativt skelnen, en modsætning, der ikke som vanligt går imellem socialisme og kapitalisme, men imellem liberal politik og al slags økonomisk interventionisme. Det vil sige imellem liberalt, der ikke fører til totalitarisme, og ikke-liberalt, der automatisk fører til totalitarisme (Foucault 2009: 135). På baggrund i denne teori frygter neoliberalismen staten. Den er for dem at se ude af stand til at begrænse sig selv, og således et monster som skal holdes i snor. Et offentligt kendt eksempel på denne retorik, er den politiske strategi *starve the beast* fra den amerikanske højrefløj. Her karakteriseres staten som et monster, der skal bekæmpes og holdes i ave (Bartlett 2010).

Som Foucault viste, kan statens beføjelser begrundes med markedets opretholdelse og udvidelse. Således er det statens rolle at tilbyde de bedste erhvervsforhold for markedet, for at skabe incitament og tiltrække de begrænsede ressourcer. Med andre ord, skal staten sikre markedets aktører det størst mulige afkast, i det kapitalen ellers søger hen til mere attraktive, erhvervsvenlige lande. Også her er der et afgørende brud mellem klassisk liberalisme og neoliberalisme. Det er nemlig ikke nok at se neoliberalisme som en *roll-back* ideologi, det vil sige som de klassisk-liberale, idet at staten på flere områder både overvåger, griber ind og udvider markedet. Denne *roll-out* politik kalder Nicholas Gane ”...en ny post-panoptisk form for overvågning med en underliggende governmental neoliberalistisk logik.” (Gane 2012: 625). Dette skal forstås på den måde, at selv om neoliberalismen argumenterer for en mindre stat, argumenterer de som beskrevet ovenfor samtidig for en markedsgørelse af hele det sociale og kulturelle. Statens opgave bliver så at sige at overvåge og begrænse sig selv, guidet af markedet. Dette sker ved at sikre markedets frihed og det frie valg, altså friheden i alle statens institutioner og strukturer. Et eksempel på dette, mener Nicholas Gane, er den britiske stats promovering af mere konkurrence og frie valg i det britiske sundhedsvæsen (Gane 2012: 628). Overalt prøver staten at indføre elementer fra erhvervslivet i det offentlige. Resultatet er ikke kun mere konkurrence og flere frie valg, men også et ønske om at måle

og veje alt lige fra test i uddannelsessystemet, til stopure i hjemmeplejen. Markedsgørelsen har således, ifølge Nicholas Gane, ført til tests og (selv-)overvågning (Gane 2012: 629).

Den neoliberalistiske ideologi bygger på et stort teoretisk korpus. Af forfatterne bag dette korpus, mener vi, at særligt tre bidragsydere skiller sig ud. Foruden Friedman og Hayek har den amerikanske filosof Robert Nozick nemlig spillet en særlig rolle med genformuleringen af liberalismen som politisk filosofi (Brøns-Pedersen 2009: 906). Neoliberalismen argumentationer kan opdeles i tre kategorier; *begrænset viden*, *incitammenter* og *naturrettigheder*. I forsøget på at komme helt ind i kernen af den neoliberalistiske teori, vil vi nedenfor præsentere hver kategori for sig.

3.6.4. Frihed og rettigheder

Neoliberalismen ser menneskets autonomi og frihed som kernen i deres ideologi (Brøns-Petersen 2009: 906ff). Til at begrunde menneskets frihed benytter neoliberalismen sig som sagt af argumenter indenfor tre kategorier; *begrænset viden*, *incitammenter* og *naturrettigheder*.

Argumentet for *begrænset viden* lyder på, at det enkelte individ er i besiddelse af viden, der ikke i alle tilfælde kan overføres til et centralt styrende organ, som for eksempel staten. Derfor er det nødvendigt, at den enkelte har frihed til selv at handle og vælge, og så lade markedet allokere ressourcerne. Selv hvis staten fik indsamlet en perfekt mængde viden, ville den kun kunne agere optimalt i en statisk økonomi med en fast struktur. I og med at verden kontinuerligt forandrer sig, vil staten permanent mangle viden og derfor umuligt kunne agere optimalt. Således er markedsøkonomien mere effektiv end planøkonomien og også mere effektiv end blandingsøkonomierne, det vil sige eksempelvis velfærdsstaten. Det sidste forklares med, at interventioner et sted i markedet skaber ubalance og utilsigtede konsekvenser i andre dele af markedet, hvilket så igen kræver statslige interventioner.

Den næste gruppe af argumenter ligger i forhold til *incitammenter*. Det frie individ vurderes som værende bedst til at tage vare på sine egne interesser. Dette begrundes med ovenstående argument om begrænset information, idet staten eller andre aktører aldrig vil kunne få et løbende opdateret billede af befolkningens interesser. Ydermere, har det enkelte individ selv incitammenter til at handle, specialisere sig og opnå stordriftsfordele i et frit marked med privat ejendomsret. Ved kollektive beslutninger derimod, falder både gevinster og omkostninger over på flere end den enkelte beslutningstager. Således mener de fleste liberale traditioner, at incitamentet til at gøre et godt

stykke arbejde er størst, når man bruger sine egne penge og ikke andres. Desuden ligger der i kollektive beslutninger et latent potentiale for konflikter, idet man i en gruppe sjældent opnår fuldstændig enighed og samhørighed. Der vil med andre ord altid være et element af tvang.

Under kategorien *naturrettigheder* menes individuelle præferencer og frihed at være to størrelser, der ikke kan ses uafhængigt af hinanden. Der kræves således frihed, hvis individer skal opnå egne præferencer. Individuel autonomi er således en *"...nødvendig ingrediens i realiseringen af præferencer."* (Brøns-Petersen 2009: 910). Menneskets natur begrundes således visse fundamentale rettigheder. Disse rettigheder indebærer kun rettigheder, der er såkaldt negative. Hvor det modsatte, nemlig de positive rettigheder er rettigheder til for eksempel uddannelse eller arbejde, er negative rettigheder rettigheden til, at alle har pligt til at afholde sig fra at gøre noget bestemt i forhold til det enkelte individ. Et eksempel på en negativ rettighed er den private ejendomsret. Argumentet er her, at positive rettigheder tvinger andre individer til at medvirke til at levere en bestemt ydelse. Denne tvang er et brud med de negative rettigheder, og derfor er det kun negative rettigheder, som liberale kalder for naturlige rettigheder.

Af naturlige rettigheder ses den private ejendomsret som sagt som helt fundamental. Mennesket ejer nemlig sig selv; det vil sige retten til egen krop og til udbyttet af sit arbejde. Mennesket har også ret til ressourcer, som andre frivilligt har overdraget i form af enten en gave eller som et led i et bytte. Således siger Robert Nozick: *"Individet har rettigheder [...] Så stærke og omfattende er disse rettigheder, at de rejser spørgsmålet om, hvad, om noget, staten og dens embedsmænd må gøre."* (Brøns-Petersen 2009: 912). Foruden at have bidraget til den neoliberale ideologi, betragtes Nozick af mange som den person der har legitimeret den libertarianske ideologi. Netop definitionen af statens rolle og størrelse er definerende for, hvilken liberal tradition et udsagn kan tilskrives. Selv om Nozick er libertarianer, deler mange liberale traditioner Nozicks udgangspunkt: *"Hvis staten bør eksistere, bør den kunne begrundes eksplicit. Og den må i så fald ikke have andre beføjelser end dem, man kan begrunde."* (Brøns-Petersen 2009: 912). Statens eksistensberettigelse er med andre ord sat på prøve til fordel for det enkelte individs rettigheder og frihed. Således er kommunikation om statens rolle, individets- og markedets rettigheder de steder, hvor vi kan lede efter neoliberale elementer.

Inden vi går til en opsummerende definition af neoliberalisme, vil vi kort problematisere neoliberalismen yderligere, ved at kigge på brugen af begrebet både i den akademiske verden og i den danske offentlighed.

3.6.5. Et kritisk begreb, et skældsord og en ideologi

Den akademiske diskussion af neoliberalisme er interessant af flere grunde. Ikke mindst den, at der ikke findes akademisk arbejde, der bruger begrebet neoliberalisme på en ikke-kritisk måde (Thorsen 2011: 2). Som forfatter og journalist ved dagbladet Information Rune Lykkeberg skriver, så kan man således være ganske sikker på, at en intellektuel eller en akademiker, der benytte begrebet neoliberalisme, er venstreorienteret (Lykkeberg 2012). Og således virker også højrefløjen til at være enige, når Lykkeberg karakteriserer neoliberalisme-begrebet som et skældsord (Kurrild-Klitgaard 2012). Spørgsmålet er så, om de personer, som venstrefløjen betegner som neoliberale, ligeså godt kan karakteriseres som liberale eller libertarianere, hvilket vil gøre begrebet irrelevant? Eller om neoliberalismen som ideologi er blevet så stærk, at den (for tilhængere i hvert fald) fremstår som en *sandhed* og ikke blot en ideologi? Den franske sociolog, antropolog og filosof Pierre Bourdieu mener det sidste, og argumenterer for, at blandt andet de økonomiske teorier som neoliberalismen promoverer, i det store hele er accepteret som ”...videnskabelige beskrivelser af virkeligheden.” (Bourdieu 1998). Lykkeberg parafraserer Karl Marx, idet han skriver, at det netop er troen på, at man er hævet over ideologien, der viser, hvor stærk ideologien er (Lykkeberg 2012). Om neoliberalismens logikker fremstår som ideologi eller sandhed, er centralt nærværende afhandling.

3.6.6. Definition af neoliberalisme

Vi kan på baggrund af ovenstående redegørelse, der bygger på den akademiske, kritiske forskning på området, nu give følgende definition af neoliberalisme:

Neoliberalisme er en ideologisk videreudvikling af klassisk liberalisme. Den er særlig stærk i USA, men tilhængere har gennemført reformer fra Chile til England og stærke internationale og overnationale institutioner har udbredt ideologien over hele verden. Udgangspunktet er en liberalistisk tradition grundet i *laissez-faires*, men neoliberalismen ser staten som havende en central og aktiv rolle. Således er statens *raison d'être*, at begrænse sig så meget som muligt (*roll-back*), hvilket betyder et klart opgør med velfærdsstaten, samtidig med at den skal beskytte individets friheder og rettigheder og aktivt opretholde og udvide konkurrencen (*roll-out*). I følge neoliberalismen, er markedet langt mere effektivt end staten. Samtidig søger kapital altid derhen, hvor profitten er størst. En af statens roller er derfor at skabe attraktive erhvervsforhold for at kunne klare sig i en globaliseret konkurrence. Men konkurrencen på markedet skal aktivt opretholdes, da markedet har indbyggede fejl. Markedet er med andre ord ustabil og vil uden indgriben føre til monopoler. Staten får dermed ansvar for at sikre konkurrencen, men indgreb skal ske på markedets

præmisser. Sker indgrebene derimod på statens eller befolkningens præmisser, vil staten have sværere og sværere ved at begrænse sig. Det vil gå ud over den personlige frihed og med tiden føre til totalitarisme. Således ses staten som havende destruktive anlæg, som et monster, der derfor skal holdes i ave. Neoliberalismen tilbyder en ny styringsform, governmentalitet. I og med at en del af staten rulles tilbage, og staten dermed afgiver styringen, installeres og udvikles denne i stedet i individet selv. Denne selvstyring består i positive krav om at yde sit maksimale i den evige konkurrence. Neoliberalismen ser nemlig mennesket som homo economicus, det økonomisk rationelle menneske, hvis kerne bygger på konkurrence, incitament, afkast og investeringer. Mennesket ses med andre ord som en entreprenør, der skaber sit eget produkt og afkast gennem de investeringer det selv foretager. Således er arbejderen blevet en kapitalist og en rig kapitalist en succesfuld arbejder.

4. Empiripræsentation og empirisk afgrænsning

Vi ønsker med nærværende afhandling at svare på, om der findes neoliberalisme i dansk politik, og om der kan iagttages neoliberale elementer på den danske politiske venstrefløj. Problemformuleringen ekspliciterer i sig selv, at undersøgelsens iagttagelsespunkt fokuserer på dansk politik, og vi afgrænser os dermed fra at iagttage kommunikation udover dette felt. For at muliggøre en besvarelse, må vi rette vores blik mod de politiske partiers egen kommunikation. Vi ønsker således at undersøge kommunikationen *fra* partierne og ikke kommunikationen *om* partierne, og afgrænser os dermed yderligere fra at betragte mediers, journalisters, kommentatorers og borgeres behandling og debat af feltet.

I analysedel 1 og 2, og dermed til bevarelsen af arbejdsspørgsmål 1 og 2, gennemfører vi en iagttagelse af LA's samlede skriftlige kommunikation i perioden 1. januar 2012 – 6. november 2012. Konkret betyder det en undersøgelse af et empirisk grundlag, der udgøres af 497 debatindlæg, kronikker, læserbreve og andre former for artikler, som alle er bragt i danske medier. Til brug i analysedel 3, og dermed til bevarelsen af arbejdsspørgsmål 3, udgøres det empiriske grundlag af S og SF's samlede nyhedsbreve i den tilsvarende periode som for LA. Det betyder helt konkret en iagttagelse af henholdsvis 116 nyhedsbreve fra SF samt 68 fra S.

Vi har ikke fundet det nødvendigt, at udvide det empiriske grundlag med kvalitative metoder i form af interviews og så videre, idet vi mener, at problemformulering samt tilhørende arbejdsspørgsmål fint kan besvares gennem en iagttagelse af partiernes skriftlige kommunikation.

5. Analysedel 1: En iagttagelse af Liberal Alliances diskurs

I denne første analysedel vil vi kaste lys over LA's kommunikation. Vi vil belyse hvilke elementer, der fremstår som centrale i deres politiske projekt, og med hvilke ord, begreber og udtryksmåder partiet kommunikerer omkring dette. Det analytiske nedslagspunkt tager sit afsæt i en diskursiv iagttagelse af LA's politiske kommunikation, og analysen skal give os et blik for, hvordan partiet gennem artikulationen af centrale elementer konstruerer deres diskurs. Analysen har til formål at identificere den ideologiske anskuelse, som medlemmerne iagttager verden igennem. Iagttagelsesgrundlaget skabes ved i første omgang at identificere diskursens nodalpunkter. I denne proces fandt vi, som analysen senere vil vise, tre særligt privilegerede tegn i LA's kommunikation. De tre nodalpunkter vi fokuserer iagttagelsen omkring er *det frie individ*, *det frie marked* og *den begrænsede stat*. Ved at danne dette fundament muliggøres en efterfølgende iagttagelse af, hvordan alle tegnene i diskursen ordner sig omkring, og får betydning i forhold til, disse privilegerede tegn. Vi skaber på den måde en forståelse for, hvordan LA's diskurs konstrueres. Det empiriske grundlag for denne delanalyse udgøres af LA's samlede skriftlige kommunikation, i form af debatindlæg i den trykte danske presse, i perioden 1. januar 2012 – 6. november 2012. Helt konkret betyder det en analyse på baggrund af 497 skriftlige debatindlæg fra partiets ni folketingspolitikere.

5.1. Hvordan kommer Liberal Alliances diskurs til syne?

LA's skriftlige kommunikation bærer præg af at være forfattet af meget forskellige politikere. Det er blandt andet interessant at se, hvordan partiets medlemmer har en meget forskellig kommunikativ tilgang. Således ser vi eksempelvis Mette Bock præsentere en overvejende reflekteret og intellektuelt præget kommunikationsform, hvorimod Joakim B. Olsen er langt mere sloganagtig i sit udtryk. Dette vil løbene kunne iagttages i citaterne. Derudover er det også tydeligt, at medlemmer dækker forskellige ordførerskaber, hvilket betyder, at indholdet i de fleste tilfælde er kontekstbestemt og beskæftiger sig med aktuelle politiske emner. Denne delanalyse sigter på at identificere og synliggøre de gennemgående temaer, mønstre eller træk ved kommunikationen, som kan give en forståelse partiets samlede diskurs. Analysen forholder sig dermed ikke til de enkelte emner og sager men alene til kommunikationen og italesættelsen af dem.

5.1.1. Diskursens nodalpunkter

Et af de temaer som ofte bliver slået an og dermed tydeligt kommer til syne når man iagttager LA's kommunikation, er begrebet *frihed*. Frihed spiller en helt central rolle i en meget stor del af indlæggene, og frihed synes at være en helt grundlæggende præmis for LA i mange af de enkelte sagsområder. Det betyder, at frihed figurerer som et elementært udgangspunkt i forskellige sagssammenhænge, lige fra borgerrettigheder og syn på individet til økonomi, økonomisk vækst, markedet og så videre. Men hvad ligger der i begrebet *frihed*? Det er i høj grad et politisk begreb, som der tillægges forskellige betydninger henover det politiske spektrum. Med andre ord, kan eksempelvis venstrefløjen præsentere én forståelse for begrebet frihed og højrefløjen en anden. For at foregribe analysen kan man sige, at frihed, set gennem Laclau og Mouffes begrebsapparat, meget vel kan beskrives som værende en *flydende betegner*. Denne iagttagelse, samt yderligere teoretiske indgangsvinkler til at forstå frihed igennem, lader vi dog ligge i nærværende analyse.

Frihed er således en meget central del af LA's kommunikation. Vi har her udvalgt tre citater af Simon Emil Ammitzbøll (SEA), Mette Bock (MB) og Joakim B. Olsen (JBO), der ekspliciterer, hvorledes begrebet frihed er centralt i kommunikationen:

"Når Liberal Alliance hver eneste dag arbejder for at give mere frihed til den enkelte dansker, har det heller intet som helst at gøre med et ønske om at skabe noget »perfekt« samfund. Det er tværtimod det, vi kæmper mod." (Ammitzbøll, juli 2012)

MB skriver:

"De grundlæggende, negative frihedsrettigheder er forudsætningen for al udvikling og selvstændiggørelse [...] Det er ikke et tilfælde, at basale frihedsrettigheder skaber grobund for økonomisk vækst." (Bock, maj 2012)

JBO skriver

"Omfordeling har ikke noget med frihed at gøre! Omfordeling via staten kan kun gennemføres ved tvang, og tvang er frihedens modpol. [...] Den liberale kulturkamp anno 2012 er først og fremmest en kamp for mere frihed, personlig såvel som økonomisk. Når vi i Liberal Alliance kæmper for lavere skat og en mindre stat, skal det ikke betragtes som vores mål, men som midlet til at vinde

kampen om den ægte frihed - fravær af tvang og afhængighed af staten.” (Olsen, juni 2012)

Som citaterne understreger, så kommer det til udtryk i artiklerne, hvordan frihed synes at figurere i forskellige sammenhænge. Det er interessant at bemærke, hvilket også forsøges illustreret med de udvalgte citater, hvordan frihed synes at optræde på to grundlæggende niveauer; et individniveau og et markedsniveau. Det betyder at LA, i deres ofte benyttede frihedspræmis, benytter sig af en differentieret frihedsforståelse, som knytter sig til henholdsvis det frie individ og/eller det frie marked. Frihed italesættes altså på den ene side som det enkelte menneskes personlige frihed til at råde over sit eget liv, tage selvstændige beslutninger, træffe frie valg og være fritaget fra tvang og begrænsninger fra nogens side. På den anden side handler frihed for LA om det frie marked. Et marked som er fri fra regulering, skatter og afgifter. Man kan sige frihed fra statens markedslige begrænsninger. Her ser vi allerede konturerne til det, der senere skal vise sig at udgøre en central kerne i LA's diskursive etablering; forskelsdragningen til staten – hvor staten i LA's optik er forstået som den store velfærdsstat. Det bliver nemlig tydeligt, når man bevæger sig ned i kommunikationen, at partiet, uafhængigt af emner og politiske interesser, er dannet og samles omkring enigheden om at være modstander af velfærdsstaten. På trods af mange forskellige interesser og syn på verden, bliver denne grænsedragning afgørende for, hvordan diskursen emergerer. Dette vender vi senere tilbage til. Det vi på nuværende tidspunkt kan påpege, er, at LA kommunikativt modsætter sig velfærdsstaten, og danner på den baggrund en grænse mellem diskursen og dens konstitutive ydre.

Sondringen mellem det frie individ henholdsvis det frie marked bliver tydeligere, jo mere man læser sig ind i partiets skriftlige kommunikation. MB skriver blandt andet i debatindlægget *Mindre stat – mere folk*:

”Er vi som borgere blevet for tilbagelænedede og vænnet til, at staten tager sig af alt fra vugge til grav? Og er det virkelig det, vi vil? Jeg tror det næppe. Det ligger dybt i os som mennesker, at vi ønsker friheden til at bestemme over vores eget liv og friheden til at indgå i de fællesskaber, vi selv vælger. Det giver både styrke, ansvarlighed og et stærkt sammenhold.” (Bock, juni 2012)

Her kommer MB's helt grundlæggende forståelse for individet til syne. Det er ikke bare et politisk valg at søge friheden. Det er noget, der ligger dybt i menneskets natur. Med en sådan forståelse, virker al fratagelse af individets frihed, om det så sker fra statens eller andre instansers side, absurd og moralsk forkastelig. Det centrale er, at individet har frihed fra at nogen blander sig i dets valg og liv generelt. Det gælder også friheden til at vælge netop det fællesskab som den enkelte ønsker at indgå i, fremfor det tvungne fællesskab, som staten har skabt i det, ifølge SEA, ”...omklamrende velfærdssamfund.” (Ammitzbøll, februar 2012). Det giver i en sådan optik megen mening at begrænse statens indflydelse på individet, for på den måde at frisætte det. Man kan sige, med ovenstående citat in mente, at det nærmest er naturstridigt, at et samfund på en sådan måde begrænser, hæmmer og sætter bånd på individet. Det frie individ, der ikke begrænses af staten, vil med MB's egne ord få fornyet styrke, større ansvarlighed og et stærkt sammenhold.

Et andet eksempel i partiets kommunikation, hvor sondringen mellem frihed på individ- og markedsniveau er tydelig, finder man i JBO's formuleringer i citatet ovenfor (Olsen, juni 2012). JBO beskriver den liberale kulturkamp anno 2012 som en kamp for henholdsvis personlig og økonomisk frihed. Hans forståelse af frihed ses som modpol til tvang. Omfordeling begrænser altså friheden på både et personligt og økonomisk plan. Man kan sige, at staten omfordeler borgernes og virksomhedernes ressourcer gennem tvang og indskrænker dermed disse aktørers frihed. Det er yderligere interessant at bemærke, hvordan JBO italesætter netop hans forståelse af frihedsbegrebet som *den ægte frihed*. Man kan iagttage dette ordvalg som et retorisk greb i forsøget på at tage ejerskab på friheden. LA bliver på den måde partiet, der arbejder for at sikre frie individer og frie markeder.

Synet på det frie marked, hvor enhver statslig indblanding og dermed begrænsning af de frie markeds kræfter ses som værende negativt, er udtalt i LA's kommunikation. På samme måde som med det frie individ, synes der at kunne iagttages en nagelfast tro på det frie markeds positive egenskaber. Således skriver Ole Birk Olesen (OBO):

“I Liberal Alliance ryster vi på hovedet og så hellere, at regeringen sikrede bedre rammevilkår for hele erhvervslivet ved at sænke skatten og rydde ud i de administrative byrder, så markedet selv kunne finde ud af, hvad Danmark skal leve af i fremtiden.”(Olesen, januar 2012)

Staten skal altså i mindre grad have regulerende indflydelse på markedet i form af skatter og administration, da dette alene vil virke begrænsende. Det er interessant at bemærke, hvordan OBO med sit positive syn på markedet italesætter det som havende nærmest menneskelig karakter, som sætningen: ”...markedet selv kunne finde ud af”. (Olesen, januar 2012) indikerer. En sådan menneskeliggørelse af en genstand som markedet kan være et vidnesbyrd om OBO’s syn på selvsamme. Altså at han forstår markedet som en levende organisme med en rationel intelligens, der altid vil vælge den bedste løsning, og dermed fungerer bedst ureguleret. Markedet vil altså selv finde ud af, hvad der er bedst for Danmark, og dermed er et frit marked at foretrække. Vi ser også i samme citat, hvordan statens – eller i dette tilfælde regeringens – rolle forventes at være i LA’s forestilling. Staten skal altså sikre rammevilkårene for markedet, men derudover have så lidt indflydelse på det som overhovedet muligt. Man kan måske sige, at staten, i LA’s optik, skal være til for markedets skyld og har til formål at skabe de bedste betingelser for det derudover frie og uregulerede marked. En sådan forståelse af statens formål eller rolle synes gennemgående i partiets skriftlige kommunikation, og den grundlæggende pointe forekommer at være, at statens indflydelse for så vidt muligt skal begrænses. Begrænsningen diskuteres i indlæggene i mange forskellige emner og facetter af samfundet, men i særlig høj grad i forhold til individet og markedet. Således skriver MB:

”Statens rolle skal begrænses, og samfundet skal bygge på tillid til, at frie borgere både kan og vil påtage sig et ansvar. [...] Når vi taler om frihed og moral, er den bærende relation i samfundet ikke en kontrakt mellem staten, der bestemmer, og borgerne, der adlyder. Her er omdrejningspunktet relationen mellem frie borgere, der af egen drift påtager sig et ansvar. For en liberal er det dermed civilsamfundet og markedet, ikke staten, der er det centrale i samfundsudviklingen.” (Bock, april 2012)

Det er et gennemgående tema i empirien, at frie individer er ansvarlige individer. Når statens rolle begrænses, vil menneskets inderste, positive egenskaber træde frem, og det vil således påtage sig et ansvar for eget liv i stedet for at blive *tilbagelænet* og vente på at andre (staten/samfundet) tager sig af dem. I forlængelse af denne, man kunne kalde det syn på ansvarsfraskrivelse, ser MB yderligere en form for herre/slave forhold mellem staten og borgeren: ”...staten, der bestemmer, og borgerne, der adlyder.” (Bock, april 2012). Dermed er det ikke staten, der effektivt og fornuftigt administrerer samfundsudviklingen, men derimod civilsamfundet og markedet. Merete Riisager (MR) fortsætter

diskussionen om partiets ønske om en mere begrænset stat i hendes debatindlæg, *Danskhed ånder bedst i frihed*:

”Når politikere forsøger at styre danskheden gennem statslig regulering, styrker det ikke danskheden, men gør den derimod mere undselig og fastfrosset. [...] Friheden er den bedste muld, hvori kulturen kan gro. Det er derfor, jeg mener, at det ikke er et statsligt anliggende at diktere danskheden.” (Riisager, juni 2012A)

Citatet er et godt eksempel på, hvordan LA taler om begrænsning af staten på mange forskellige områder. I dette tilfælde er det et spørgsmål om kultur og danskhed. Statslig indblanding synes således skadelig for den danske kultur.

Nu handler nærværende afhandling ikke om danskhed og om hvad dette tomme begreb indeholder, hvilket MR heller ikke uddyber yderligere. Citatet uddyber derimod, at frihed, her forstået som fravær fra statens indblanding, er den bedste garant til at sikre danskheden. Danskheden, og folkets kultur, bliver tværtimod tilbageholdende og stillestående, hvis den udstykes fra statens side – eller ligefrem dikteres af staten, som MR skriver. Man kunne godt dvæle lidt ved denne udtalelse. Det er nemlig tankevæggene, at der i partiets kommunikation italesættes begreber som danskhed, folk og kultur. Sådanne elementer kan beskrives som havende konservativ karakter; altså forståelsen for at vi som nation har en form for historisk kerne, der definerer os som folk med en særlig kultur. Det er ikke umiddelbart neoliberalt, at have en national kerne, i hvert fald hvis man skal følge vores til afhandlingen skabte definition. Her så vi jo tværtimod, at neoliberalismen er globalt orienteret, med en kerne i markedet som grænseoverskridende, frem for en national kerne. Dette vender vi tilbage til senere i den komparative analyse.

Der er ingen tvivl om, at *den begrænsede stat* får meget plads i spalterne i LA's skriftlige kommunikation, og dermed fremstår som et centralt element i diskursen. Vi karakteriserer det derfor som et særlig privilegeret tegn i diskursen, på samme måde som vi så det med *det frie individ* og *det frie marked*. Disse tegn defineres som nodalpunkterne i LA's diskurs.

5.1.2. Sammenhæng mellem nodalpunkterne

Det er interessant at bemærke, hvordan der synes at være en sammenhæng i mellem nodalpunkterne. *Det frie individ* og *det frie marked* var, som vi så ovenfor, meget vigtige elementer i LA's politiske projekt og kan langt hen af vejen beskrives som partiets egentlige politiske mål, mens begrænsningen af staten virker som midlet til at nå disse mål. Eksempler på denne

sammenhæng illustreres i følgende citater: “*Vi tror på frihed som fraværet af tvang, og når staten indkræver skat fra den enkelte, får den enkelte også mindre frihed til at leve sit liv, som det selv ønsker.*” (Olsen, januar 2012A). Statens indblanding i individets liv, her i form af en tvungen skatteopkrævning, giver altså mindre frihed til den enkelte. Omvendt vil en begrænset stat, der ikke blander sig i den enkeltes liv ved at tage noget af indkomsten, tilsyneladende gøre individet mere frit ifølge JBO’s logik.

I forhold til markedstænkningen, ses sammenhængen mellem en begrænset stat og et friere marked i det følgende:

“Politikere skal helt blande sig udenom, droppe "pick-the-winner"-strategien og i stedet sørge for at skabe de bedste rammevilkår ved at sænke skatterne og rydde ud i bureaukratiet. Så skal markedet nok klare resten.”(Olesen, april 2012)

Skal man følge OBO’s argumentation, vil markedet *klare resten* når først staten og/eller politikerne blander sig udenom. Man kan måske igen iagttage en underforståethed i disse ord om, at markedet i sig selv er skabende og fører gode ting med sig, som vi også så tidligere. Med sådan en tankegang er al indblanding, eller måske endnu stærkere, al restriktion af markedet fra statens side irrationel, og vil kun begrænse en positiv udvikling. Derimod skal staten facilitere et effektivt marked ved at *“...skabe de bedste rammevilkår.”* (Olesen, april 2012).

Med citaterne og sammenhængen mellem en *begrænset stat*, *det frie marked* og *det frie individ* in mente, kan man måske gå så langt som til at sige, at LA forstår enhver begrænsning af staten som førende til et friere individ og et friere marked. Sat på spidsen; jo mindre stat jo mere frihed. Og videre, når markedet og individet først er frie, vil de positive egenskaber blomstre på ny og udvikle samfundet i den rigtige retning.

Analysen af nodalpunkterne har nu givet os et billede af og en forståelse for fundamentet i diskursen. Der tegnede sig i løbet af bearbejdningen et billede af nogle særligt betydningsfulde forudsætninger for deres politiske projekt, og det er disse privilegerede tegn, vi nu arbejder videre med i konstruktionen af diskursen. Nodalpunkterne *det fri individ*, *det frie marked* og *den begrænsede stat* fremkommer, som de knudepunkter som alle de andre tegn i diskursen ordnes omkring og får sin mening igennem. Disse punkter gør det også muligt for os som iagttagere, at skabe en forståelse for hvordan partiet tilskriver tegnene i diskursen mening.

Vi graver derfor nu et spadestik dybere i vores iagttagelse og beskrivelse af diskursen, der udgør LA's politiske projekt, og ser i nedenstående afsnit på, hvilke elementer nodalpunkterne bliver samlingspunkt for, og hvordan disse placerer sig i diskursen.

5.1.3. Momenterne

Som tidligere beskrevet har elementer, der artikuleres indenfor en given diskurs, udtryk af at være momenter. Man kan visualisere vores iagttagelse ved at forestille sig en sky af ord og begreber – ligesom en *word cloud*¹. Da vi påbegyndte iagttagelserne af kommunikationen, var skyen, og dens utallige elementer, slørede, utydelige og ulæselige. Gennem en bearbejdning og analyse af det empiriske artikelgrundlag har skyens elementer langsomt taget form. De ord, som gennem denne proces er kommet til syne, forstår vi som diskursens tegn – altså nodalpunkterne og momenterne.

I dette analyseafsnit vil vi finde de momenter, der fremstår tydeligst i LA's diskurs. Dette gør vi som sagt for efterfølgende at blive i stand til komparativt at vurdere, hvorvidt der kan siges at være tale om neoliberalisme. Momenterne identificeres og iagttages med udgangspunkt i nodalpunkterne, som de på den ene side ordner sig omkring og på den anden side tilskriver og tilskrives betydning igennem. Momenternes betydning holdes fast ved, at de er forskellige fra andre momenter på forskellige måder. Det kan således siges, at være den fulde sammenhæng, det indbyrdes forhold mellem tegnene, samt det de udelukker, som skaber diskursen. Analysen vil dermed også animere en forståelse for hvilke præcise meninger og betydninger, nodalpunkterne bliver samlingspunkt for.

5.1.4. Det frie individ

Man kunne starte med at spørge; hvad forstår LA ved *det frie individ*? Når dette privilegerede tegn iagttages, fremstår det som samlingspunkt for en lang række tegn i diskursen. Tegn som meningsudfylder og giver *det frie individ* betydning i LA's optik.

Tydeligt er det, at *det frie individ* ifølge LA blandt andet er et ansvarligt individ. Det personlige ansvar står altså centralt i meningstilskrivelsen af nodalpunktet. Som vi (af)læser LA's forståelse for dette i empirien, vil en frigørelse af individet medføre, at individet påtager sig ansvaret for sig selv og sin egen lykke. Man kan sige, at der i indlæggene kan iagttages en overbevisning om, at når det

---

¹ En word cloud defineres ifølge Oxford online Dictionaries som: "...a visual depiction of the word content of a website, or of user-generated tags attached to online content, typically using colour and font size to represent the prominence or frequency of the words or tags depicted." (oxforddictionaries.com)

enkelte menneske ikke begrænses af love, regler, forbud, påbud og så videre, vil der automatisk opstå en form for ansvarliggørelse af individet. Denne ansvarlighed synes ifølge LA at være en naturlig, menneskelig egenskab, som vil fremkomme eller blive styrket i det øjeblik individet bliver frit, som vi så med MB's citat ovenfor (Bock, juni 2012). Det personlige ansvar forsøges, udover som en naturlig egenskab, også italesat i en sundhedsvinkel, som når SEA skriver *"Selvstændighed og personligt ansvar er langt sundere for os som mennesker, end grøntsager, fed fisk og motion nogensinde kan være det."* (Ammitzbøll, marts 2012A). Denne sammenligning kan forstås som en slet skjult reference til det generelle, store fokus på sundhed i samfundet, og skribenten får på denne måde sagt, at det er mindst ligeså vigtigt (som at leve sundt) at skabe fokus på individets selvstændighed og personlige ansvar.

Der kan iagttages et yderligere niveau i partiets forståelse af det personlige ansvar. Ikke alene vil et frit individ føre til et ansvarligt individ. Det ser også ud til, at de betragter et frit individ som havende en moralsk forpligtelse i forhold til det personlige ansvar. MB skriver i denne forbindelse: *"Selvom det ville være bekvemt, hverken kan eller skal lovgivning erstatte det personlige ansvar for at handle, som vi finder det moralsk rigtigt."* (Bock, september 2012). *Det frie individ* har altså en forpligtelse, gennem det personlige ansvar, for at handle korrekt i henhold til den gældende moral. Tilsyneladende et ansvar som ikke kan tilvejebringes gennem lovgivning. Så vidt vi kan se, får det personlige ansvar ofte en central plads i LA's skriftlige indlæg, og det placeres gennemgående som en bagvedliggende faktor for *det frie individ*. Vi arbejder derfor videre med det personlige ansvar som udgørende et selvstændigt moment i ækvivalenskæden for *det frie individ*.

Et andet tegn, som forekommer væsentligt i kommunikationen, er privat ejendomsret. Man ser begrebet brugt på mange forskellige måder og i mange forskellige sammenhænge. Det gælder både i forhold til forskellige sager, men også som en vigtig bagvedliggende faktor i LA's politiske projekt. Der skrives blandt andet:

"Den private ejendomsret - som den engelske filosof John Locke retliggjorde ved at formulere, at mennesket har ejerskabet over eget liv og legeme og dermed også ret til de værdier, han har skabt med sine hænder eller hoved – skal vi værne om. Den private ejendomsret sikrer nemlig ikke blot den personlige frihed, men er, som historien viser det, også kilden til velstand." (Olsen, maj 2012A)

Den private ejendomsret omtales dels som denne retsliggjorte eller lovsikrede rettighed og dels som forudsætning for velstand og personlig frihed. LA bruger ofte en sammensætning af begreberne grundlovsikret og private ejendomsret, når de omtaler momentet: ”Løsningen er bare ikke at indføre mere statslig kontrol og se bort fra den ellers grundlovssikrede ejendomsret.” (Ammitzbøll, juli 2012). Det ser ud som om, at de gennem en sådan italesættelse får et stærkt argument i mange forskellige sammenhænge. Altså at de kommunikativt gennem lovens hjemmel i grundloven, får mulighed for at italesætte den private ejendomsret som en ukrænkelig rettighed. På denne baggrund bruges privat ejendomsret som argument i en lang række henseender såsom kritik af boligpolitik, SKATs indblanding og beføjelser overfor virksomheder, randzonerne i landbruget, EU’s beføjelser og så videre. Oftest bliver argumentet dog brugt i sammenhæng med *det frie individ*, som et fundamentalt element i at sikre sig et sådant. Momentet bruges således blandt andet i forsvaret af individets ukrænkelige frihed og på samme tid som modargument til alle former for statslig begrænsning af dets muligheder. *Det frie individ* er et individ, der har retten til privat ejendom over liv og legeme, og de værdier det selv har skabt. Her ser vi igen diskursens forskelsdragning til staten. Det bliver her tydeligt, hvordan italesættelsen af et element, privat ejendomsret, knyttes til samlingspunktet *det frie individ* og på den måde bliver gjort til et moment i diskursen. Netop den konkrete italesættelse betyder, at momentet gøres ækvivalent med *det frie individ*. Man kan sige, at i andre sammenhænge eksisterer *personligt ansvar* og *privat ejendomsret* ikke nødvendigvis under samme systemiske orden, men i diskursen italesættes momenterne ækvivalente omkring samlingspunktet *det frie individ*. Momentet *privat ejendomsret* identificeres hermed som udgørende en del af ækvivalenskæden.

På samme måde som den private ejendomsret i LA’s optik er præmis for *det frie individ*, synes fraværet af tvang at være endnu et hovedpunkt i meningstilskrivelsen af nodalpunktet. Vi så tidligere i analysen, hvordan JBO skrev: ”Vi tror på frihed som fraværet af tvang, og når staten indkræver skat fra den enkelte, får den enkelte også mindre frihed til at leve sit liv, som det selv ønsker.” (Olsen, januar 2012A). Det er et godt eksempel på, hvordan LA mener, at fraværet af tvang giver mere frihed til individet. Yderligere så vi, hvordan selvsamme politiker skrev at: ”...tvang er frihedens modpol.” (Olsen, juni 2012). Tilsyneladende kan man kun opnå større frihed for individet, og samfundet som helhed, i tilfælde af at tvangen bliver begrænset. Således skriver SEA: ”Hver gang et nyt forbud, påbud eller en højere afgift indføres, bevæger vi os et skridt tættere på et ufrit samfund, hvor danskerne bliver udsat for statslig tvang.” (Ammitzbøll, april 2012). Det er interessant at se, hvordan fraværet af tvang, ligesom i mange andre tilfælde i artiklerne, bruges i

mange forskellige sagssammenhænge. Partiet skriver om fraværet af tvang i alt lige fra skatteopkrævning, forbud mod rygning, session i forsvaret, sociale klausuler, lighedstyranni, skolevalg, elevfordeling, kvindevoter på arbejdspladser og så videre. Den gennemgående, og ikke case-specifikke, logik forekommer dog at være, at fravær af tvang skaber et friere samfund med dertil hørende frie(re) individer. En anden bagvedliggende præmis vi mener at kunne trække ud af kommunikationen er, at tvang er unødvendigt, idet frie individer automatisk vil påtage sig et personligt ansvar for deres handlinger. Denne relation er meget interessant med diskursanalytiske briller. Relationen er nemlig et godt eksempel på, hvordan to diskursive elementer ikke alene bliver momenter omkring nodalpunktet, men også hvordan de gennem italesættelsen giver hinanden indbyrdes betydning. På den måde trækker betydningen af de enkelte momenter på betydningen af andre, og opnår gennem dette mod- og samspil et fælles udtryk. Relationen skabes som en samlet modstand mod diskursens konstitutive ydre, nemlig velfærdsstaten. Man kan her sige, at de forskellige momenter er enige om at være uenige med en stor stat.

I forlængelse af de netop gennemgåede momenter, fremkommer en central pointe i LA's kommunikation. I og med at *det frie individ* har et personligt ansvar, ejerskabet over egen person og legeme (også forstået som et produkt, der kan sælges) og ikke skal tvinges til for eksempel at arbejde, kan der iagttages et gennemgående træk i artiklerne, der handler om incitament. Grundlæggende set, taler LA om incitament frem for tvang. Friheden figurerer nemlig ikke i kommunikationen som det at holde fri. Det er tydeligt at de ønsker høj produktivitet: ”*Samfundet har brug for, at alle samfundsgrupper arbejder mere...*” (Samuelsen, juli 2012B). Men hvis et frit individ tager et personligt ansvar for sig selv og samfundet og har retten til at sælge sin arbejdskraft, er der ingen behov for at tvinge folk til at arbejde. Partiet skriver, at det drejer sig om, at skabe de rette incitament:

”I Liberal Alliance er vi imod tvang. Derfor synes vi, det er en dårlig idé at tvinge danskerne til at lægge flere timer på arbejdet. Vi vil derimod friste dem til at tage en ekstra tørn ved at sænke skatten på arbejde og derigennem øge incitamentet til at øge arbejdstiden.” (Samuelsen, maj 2012C)

Det er en interessant måde, AS omgås tvangen på. Man kan iagttage hans kommunikation som et retorisk greb, hvorved tvang gøres overflødig som styringsredskab. Som vi kort har nævnt, bliver det logiske argument for tvang mindre, hvis borgerne gør det, man ønsker af dem, af egen fri vilje. Citatet viser, hvordan momenterne *fravær af tvang* og *incitament til at arbejde* skrives ind i

hinandens forståelsesramme, og dermed bliver gjort ækvivalente i kommunikationen. *Det frie individ* er altså, ifølge LA, en størrelse, hvor vi har fravær af tvang og på samme tid andre incitamenters (end tvang) i forholdt til at være effektive borgere; med andre ord arbejdsomme borgere.

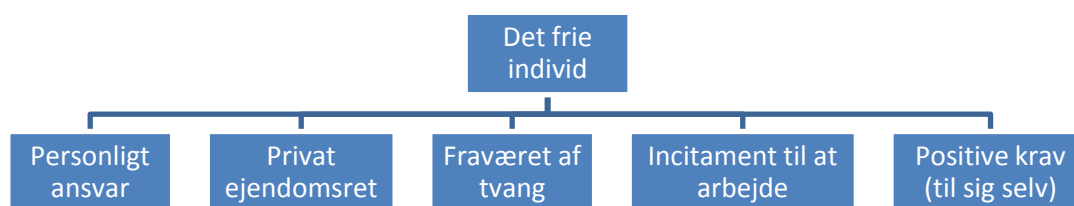
Man kunne stille sig selv spørgsmålet om, hvordan partiet får denne ligning til at gå op? Det er som om, at der mangler en faktor i logikken og sammenhængen mellem de to momenter. Altså hvad er de incitamenters til at arbejde, som gør tvang unødvendig? Ved at stille sådanne spørgsmål, når vi ind til det, der ligner et grundlæggende syn på individet og en anden kerne i meningstilskrivelsen af nodalpunktet *det frie individ*. Nemlig det, der i kommunikationen synes at være en opfattelse af individet som et rationelt væsen. Hvis man igen kigger på citatet ovenfor, hvor AS vil *friste* danskerne til at arbejde mere ved at sænke skatten, må der til grund for dette ligge en opfattelse af mennesket som økonomisk rationelt tænkende og profitsøgende. Altså at individet bliver *fristet* af muligheden for at øge sin indtjening, og dermed får stærke incitamenters til at arbejde mere. Netop denne opfattelse af individet mener vi da også at kunne få øje på hos LA, og det er interessant nok ikke kun i forhold til skat, tvang og arbejdsincitamenters, at individet tillægges sådanne egenskaber. JBO skriver følgende i et debatindlæg:

”Danskerne har ikke brug for at få trukket formynderiske forbud og politisk korrekte værdier ned over hovedet af sundhedsapostlene inde på Christiansborg og i Sundhedsstyrelsen. Det er ikke et udtryk for ansvarlighed, men vidner om en flok mennesker, der ikke har tillid til, at danskerne ved, hvad der er bedst for dem selv.” (Olsen, juli 2012)

Danskerne, eller individerne, ved altså, ifølge JBO, hvad der er bedst for dem selv. Det er meget interessant, at LA italesætter dette element hos *det frie individ*. Når en sådan rationel, menneskelige egenskab sættes i relation til de ovenfor identificerede momenter, fremkommer nemlig en central meningstilskrivelse i kommunikationen; hvis et individ handler rationelt, i forhold til hvad der er bedst for det, og det på samme tid er ansvarliggjort gennem det personlige ansvar, vil der opstå en lang række selvbestaltede krav til individet; man må således klare sig selv, man har ansvaret for sin egen lykke, man må sikre sin egen succes, man skal realisere sig selv, være et dynamisk selv og så videre. Vi vælger at identificere disse krav som en form for positive krav til *det frie individ* – man kunne sige, positive krav som *det frie individ* stiller til sig selv. Altså krav som i sig selv betyder, at individet styrer sig selv, handler rationelt, målsøgende, for egen vinding og ikke mindst på egen

hånd uden tvang. På denne måde muliggør partiet en argumentation for, at tvang og indgriben fra statens side, som jo netop skulle facilitere disse aspekter ved individet, i bedste fald er unødvendige, i værste fald kontraproduktive.

Vi har nu synliggjort, hvordan italesættelsen af dette element, som et moment i ækvivalenskæden for nodalpunktet *det frie individ*, skaber sammenhæng og mening mellem momenterne. LA skaber på denne måde forudsætningen for at italesætte både *det personlige ansvar*, *den private ejendomsret*, *fraværet af tvang* og *incitamentet til at arbejde* på den måde de ønsker det. På baggrund af ovenstående analyse sammenfattes de tydeligste momenter i ækvivalenskæden for *det frie individ*. Kæden udgør således en sammensætning af *personligt ansvar*, *privat ejendomsret*, *fravær af tvang*, *incitament til at arbejde* og *positive krav*. Dette kan siges, at udgøre LA's konstruktion af *det frie individ*. Vi illustrerer sammenhængen herunder.

5.1.5. Det frie marked

Det frie marked fremkom også som et særligt centralt og privilegeret tegn i LA's diskurs, og når vi iagttager kommunikationen videre, kan vi se, at der ordnes en række tegn særligt tydeligt omkring dette nodalpunkt.

Et element, som forekommer helt fundamentalt for partiet, er *vækst*. Vækst synes at være et af de mest centrale koncepter, hvis man skal konkludere på baggrund af nærværende afsnits empiriske grundlag. Begrebet spiller på den måde en rolle i en meget stor del af indlæggene, på trods af de ofte meget forskelligartede politiske emner der berøres. Det er dog med relativ stor vægt på det økonomiske perspektiv, når partiet kommunikerer omkring vækst. Eksempelvis skriver OBO: "Skatten skal ikke omlægges, men sænkes markant for at skabe nok vækst og velstand til, at Danmark også i fremtiden vil være et rigt land." (Olesen, juli 2012). Som vi påviste tidligere i analysen, så det ud som om, at et frit marked ifølge LA var et, der var fri fra regulering, skatter og

afgifter. Vi så endda hvordan OBO italesatte markedet som havende nærmest menneskelig karakter, og som et der selv kan finde ud af, hvad der er bedst. Det samme udtrykkes i ovenstående citat og logikken synes at være, at der vil blive skabt vækst, hvis skatten sænkes. Man kan måske gå så langt som til at sige, at *det frie marked*, i LA's forståelse, er et marked, hvor der er økonomisk vækst.

En anden interessant iagttagelse er, hvordan vækst og velstand ofte synes at optræde sammen i kommunikationen. Det er to meget synlige og sammensatte momenter i diskursen, og der kan måske også argumenteres for, at de to begreber ligger tæt op ad hinanden. Sammensætningen, og dermed ækvivalensen imellem momenterne, er dog så markant i vores materiale, at man nærmest kan tale om et begrebspar. Det figurerer både som i citatet ovenfor men også i mange andre former, som når AS skriver "*...lavere skat øger levestandarden, fordi væksten bliver til velstand.*" (Samuelsen, maj 2012A). Det tyder altså på, at ikke alene betinger momenterne hinanden – velstand er ligefrem resultatet af vækst. Dermed trækker LA de to perspektiver meget tæt sammen, således at de giver hinanden mening i deres indbyrdes forskellighed og momenterne træder således ind i ækvivalenskæden omkring nodalpunktet *det frie marked*.

Et andet element der står centralt for LA, handler om *erhvervsforholdene* på *det frie marked*. Det forekommer at være en vigtig del af partiets politiske projekt, at skabe gode og attraktive forhold for erhvervslivet. Men hvad forstår de ved attraktive erhvervsforhold? Både historisk set og henover det politiske spektrum må det formodes, at der findes divergerende opfattelser af, hvad attraktive erhvervsforhold er. LA's opfattelse synes dog klar:

"Det er både urimeligt og uforståeligt, at I [de erhvervsdrivende] bliver belemret med tårnhøje skatter og afgifter, tusindvis af regler og andet bureaukrati, som spænder ben for jeres mulighed for at drive virksomhed og skabe nye arbejdspladser og vækst. Drop jantelov og misundelse og lad os i stedet skabe de bedste vilkår for erhvervsdrivende, så Danmark bliver et attraktivt land at drive virksomhed i." (Riisager, september 2012)

Attraktive erhvervsforhold handler for LA altså om at lade være med at *belemre* virksomhederne med skatter, afgifter, regler, regulering og så videre. Man kan sige, på samme måde som vi så det med vækst, at skatter, afgifter og andre former for regulering står i modsætning til *det frie marked*, der i stedet forstås som en størrelse, der er fri af disse elementer. Partiet italesætter således dette element i en ækvivalent relation til de andre momenter for nodalpunktet, og det træder derfor frem

som et selvstændigt moment. Det er yderligere værd at bemærke, hvordan skatter og afgifter formidles af MR som et udtryk for jantelov og misundelse. En sådan kommunikativ tilgang er måske et vidnesbyrd om partiets syn på staten og dens forventede rolle. Umiddelbart vidner det i al fald om et særligt syn på staten som en instans, der opkræver skatter på grund af jantelov og misundelse. Denne tanke vil vi ikke dykke dybere ned i i nærværende afsnit. Men det er igen tydeligt, hvordan LA kommunikativt trækker en grænse til velfærdsstaten, og dermed skaber forskellen mellem diskursen og dens konstitutive ydre.

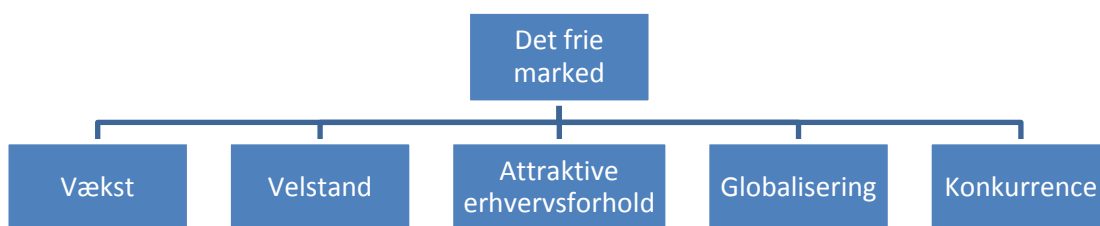
Det fremgår af artiklerne, at de attraktive erhvervsforhold blandt andet skal være med til at sikre virksomhedernes og i sidste ende hele landets konkurrenceevne. Et sådant konkurrenceelement er grundlæggende meget synligt i ordførernes indlæg. Forestillingen om og italesættelse af konkurrence, som en central del af opfattelsen af den økonomiske praksis, kunne godt have været iagttaget som en bagvedliggende faktor blandt mange af de andre momenter, men da dette element er massivt tilstede i kommunikationen, vælger vi at identificere det som et selvstændigt moment. Der ser nemlig ud til, at konkurrenceelementet på *det frie marked* er en selvfølge i LA's optik, og momentet har derudover tydelige relationer til andre momenter: ”*Det høje skattetryk skader væksten og velstanden, fordi det svækker konkurrenceevnen og hæmmer danskernes lyst til at arbejde, iværksætte og investere.*” (Samuelsen, maj 2012B). Skal man følge AS' tankegang, er konkurrenceevnen altså baggrund for vækst og velstand. Det er med andre ord gennem en styrket konkurrenceevne, at der skabes vækst og dermed velstand i Danmark.

Det er yderligere vigtigt at gøre opmærksom på, at LA har et globalt perspektiv, når de diskuterer konkurrence. Partiet fokuserer altså ikke primært på danske virksomheders indbyrdes konkurrence, men i stedet drejer kommunikationen sig om, hvordan danske virksomheder kan stå stærkest i en globaliseret verden med en global konkurrence. Det gælder også, når der skal findes løsninger og veje ud af både den aktuelle- men også fremtidige kriser: ”*Vi ruster os bedst mod fremtidige kriser ved at være konkurrencedygtige på et globalt marked.*” (Riisager, marts 2012). *Det frie marked* skaber altså attraktive erhvervsforhold, som herefter skaber den rette konkurrencesituation for virksomhederne og Danmark som helhed, hvilket giver os øget vækst og velstand. Relationerne mellem momenterne er tydelige, og det figurerer som et stærkt eksempel på, hvordan konstruktionen af diskursen foregår. LA italesætter således centrale elementer i meningstilskrivelsen af et frit marked, på en måde som gør dem ækvivalente. Det betyder, at ikke alene gøres elementernes indbyrdes forskelligheder uanselige, de kommer tværtimod til at give

hinanden mening og relevans. Et resumerende eksempel på, hvordan LA gennem artikulationen gør de identificerede momenter ækvivalente, fremgår af følgende citat fra partiformand AS:

”Lovændringen [aftalen om skattereform] er et klassisk eksempel på politikernes manglende forståelse for, at Danmark er en del af global verden, hvor medarbejdere er nødt til at rejse ud i verden for at skabe vækst og velstand til vores land, og hvor endnu højere skatter blot svækker vores konkurrenceevne yderligere.” (Samuelson, juli 2012A)

Her tydeliggøres relationerne videre mellem de forskellige momenter. Man ser hvordan globaliseringen hænger sammen med vækst og velstand, som igen hænger sammen med attraktive erhvervsforhold og konkurrenceevne. Samlet set bliver *det frie marked* således samlingspunkt for de netop identificerede momenter. Disse ækvivalente relationer, der forankres omkring *det frie marked*, illustreres herunder.

5.1.6. Den begrænsede stat

Som det fremgår af analysen indtil nu, ligger ideen eller forestillingen om lavere skat til grund for stort set alle momenterne og deres indbyrdes ækvivalente orden. Baggrunden for, at vi ikke har placeret *lavere skat* i ækvivalenskæden for henholdsvis *det frie individ* eller *det frie marked*, er, at de to nodalpunkter skal forstås - og får betydning gennem - det tredje nodalpunkt; nemlig *den begrænsede stat*.

Denne meningsfyldte sammenhæng ser vi som et tydeligt billede på, hvordan en diskurs udgøres af et net af elementer og betydninger. Nogle tegn er særligt betydningsfulde, mens andre ordnes omkring disse privilegerede tegn. Det er dog det samlede net af forskellige tegn, og deres indbyrdes relation og forskellighed til hinanden, som i en midlertidig, kontingent fastlåsning udgør LA's diskurs. Nodalpunktet *den begrænsede stat* har således stor indflydelse på meningstilskrivelsen af

de andre nodalpunkter og momenterne omkring dem. Her ser man nemlig, hvordan partiet har en forståelse af staten som en instans, der skal begrænses i dens indgreb overfor henholdsvis markedet og individet, så man på den måde kan instituere frie individer og markeder. I denne optik træder elementet *lavere skat* frem som et moment i nodalpunktet *den begrænsede stats* meningstilskrivelse. Det virker nemlig som om, at netop skatteopkrævningen betragtes som et indgreb i disse instansers frihed. Derfor bliver *lavere skat* også essentielt på vejen mod begrænsningen af statens indflydelse, og på den måde artikuleres elementet centralt i ækvivalenskæden.

For LA er begrænsningen af statens magtbeføjelser ikke kun et spørgsmål om skatteprocenten. Andre betragtninger på forskellige regulatoriske former fylder en markant del af partiets skriftlige kommunikation. Som vi har set andre eksempler på i analysen, iagttager LA også reguleringen i forskellige perspektiver og elementet knytter sig således til forskellige forståelser. Med andre ord dækker reguleringen over mange mulige elementer. Regulering handler både om skatten og om mere værdimæssige områder, som når MR skriver: "*Når politikere forsøger at styre danskheden gennem statslig regulering, styrker det ikke danskheden, men gør den derimod mere undselig og fastfrosset.*" (Riisager, juni 2012A) og JBO om økonomiske sammenhænge: "*Det er meget glædeligt, at regeringen nu tager et opgør med reguleringen af overførselsindkomsterne. Det vil medføre, at flere tusinde danskere kommer i beskæftigelse, og så får vi et meget mere velstående samfund.*" (Olsen, maj 2012B). Det er svært at vide, ud fra MB's indlæg, hvordan hun mener, at staten regulerer danskheden. Altså hvad hun i praksis mener, er problemet. Man kan dog udlede, at uafhængigt af hvordan denne regulering foregår, mener hun, at enhver intervention fra statens side på en eller anden måde hæmmer og fastlåser udviklingen af danskheden. Hvilket hun tydeligvis ser som negativt, hvorfor staten skal regulere mindre. Det samme gør sig gældende, når man kigger på reguleringen i forhold til økonomiske sammenhænge. JBO-citatet ovenfor, og kommunikationen som helhed, beretter om en grundlæggende forståelse af, at et opgør med regulering, eller bare mindre regulering, vil have en lang række positive økonomiske effekter. Danskerne vil således komme i beskæftigelse og vi får et meget mere velstående samfund.

En yderligere faktor som kan iagttages som afledning af reguleringsmomentet, men som fremkommer som selvstændigt moment, er hele formynderiperspektivet, et område der forekommer at være af stor betydning for partiet. Ifølge vores iagttagelser, kritiserer ordførerne på skift politikernes og statens formynderiske tendenser overfor borgerne. Det kan på den måde udledes som værende en del af LA's politiske projekt at begrænse eller helt eliminere formynderi. De søger

med andre ord ”...et opgør med big mother-staten.” (Ammitzbøll, maj 2012), som SEA skriver i et debatindlæg.

De kritiske holdninger til de formynderiske tendenser som ordførerne mener at kunne iagttage, ser ud til at have meget at gøre med deres syn på individet. Vi var tidligere inde på, hvordan partiet stræbte mod en skabelse af frie individer, samt hvilken betydning de tilskrev forestillingen. Her så vi hvordan det *det frie individ* var et, der var fri for tvang fra statens og politikernes side. Formynderi kan siges at være den anden side af den sag, nemlig statens ønskede rolle i forhold til individet. Her får vi en klar forståelse for, hvordan begrænsningen eller elimineringen af formynderiet, er en vigtig brik i forståelsen for *den begrænsede stat*. Her tydeliggjort ved SEA:

“Vi ønsker ikke et formynderisk samfund, der prædiker moral og vedtager symbolpolitik for at sende bestemte signaler til omverdenen, men et frit samfund, hvor borgerne ikke kriminaliseres, fordi de har valgt en levevej, der afviger fra normen.” (Ammitzbøll, marts 2012B)

Ingen formynderi kan således identificeres som værende et moment i ækvivalenskæden for *den begrænsede stat*.

Man kan diskutere, hvorvidt de ovenfor identificerede elementer kunne indgå som en del af reguleringsmomentet. Med andre ord at reguleringen kunne iagttages som værende et særligt samlingspunkt for både *lavere skat* og *ingen formynderi*. Vi mener dog, at disse elementer er så udtalte i kommunikationen, at de gennem vores iagttagelser italesættes af LA som selvstændige momenter. Det er derfor denne forståelse, som vi tager udgangspunkt i det videre arbejde.

Indtil nu, har analysen tegnet et billede af en stat som i LA's perspektiv skal spille en begrænset rolle. Det kom både til udtryk gennem nodalpunktet *den begrænsede stat*, men også i tegnene omkring punktet; *lavere skat*, *mindre regulering* og *ingen formynderi*. Man kan derfor stille sig spørgsmålene, om der overhovedet er indskrevet en rolle til staten i LA's diskurs? Og videre, om staten således har et formål? Ved at stille sådanne spørgsmål til kommunikationen, fremkommer nogle meget interessante, kommunikative elementer. Det fremgår nemlig tydeligt af empirien, at LA ønsker et velfærdsamfund. Med andre ord et samfund hvor staten, i hvert fald i traditionel forstand, spiller og skal spille en markant rolle overfor borgere og virksomheder. Det kan derfor synes nærmest paradoksalt, at partiet på samme tid ønsker en begrænset stat og et velfærdssamfund. Med et diskursteoretisk blik kan man derfor argumentere for, at elementerne umiddelbart står i et

antagonistisk forhold til hinanden. Det skaber dog tilsyneladende ikke et uløseligt problem i LA's optik. Man kan sige, at partiet åbenbart ikke opfatter en begrænsning af staten og ønsket om et velfærdssamfund som gensidigt udelukkende faktorer. De formår i al fald kommunikativt at løse antagonismen ved at italesætte elementerne ækvivalente. Vi forsøger derfor nu at se nærmere på, hvordan LA italesætter velfærdssamfundet.

Det første der springer i øjnene, er ordførernes meget omhyggelige brug af begrebet. Samtlige ordførere benytter sig konsekvent af idiomet *velfærdssamfund* frem for *velfærdsstat*. Den meget konsekvente brug giver et klart indtryk af, at der er tale om en vedtaget og fast udstukket linje fra partitoppens side. Ordførerne nøjes dog ikke med at være konsekvente i deres brug af begrebet. De ekspliciterer direkte gennem kommunikationen, at der er tale om en forsætlig forskelsdraging: "*Vi skal have et levende velfærdssamfund, der bygger på frihed og ansvarlighed - ikke en stivnet velfærdsstat, der regulerer vores liv i detaljer.*" (Bock, april 2012). Dette citat angiver en del af kernen i LA's artikulatoiske praksis. LA's diskurs formes grundlæggende set som en modstand til velfærdsstaten, som vi flere gange har påpeget. Således har vi gennem hele analysen set, hvordan der trækkes ækvivalente relationer mellem forskelle elementer, som netop artikuleres ækvivalent i modsætningen til denne ydre fjende. Citatet ovenfor viser, hvordan der trækkes en tydelig grænse til diskursens konstitutive ydre. Det er således velfærdsstaten, der både konstituerer diskursens formation gennem denne grænsedragning, og på samme tid konstant truer ækvivalensen mellem elementernes og dermed diskursens fiksering.

Hvis man koncentrerer iagttagelserne om partiets forståelse for velfærdssamfundet, ser man yderligere, hvordan der synes at være en særlig form for velfærd for øje. Der kan iagttages en distinktion imellem det, de kalder en stivnet velfærdsstat og så deres eget bud på et nyt velfærdssamfund – et samfund der tager sig af kernevelværdien:

"Og lad mig endeligt aflive myten om, at Liberal Alliance vil aflive velfærdssamfundet. Vi vil gerne bevare kernevelværdien, men det kan kun lades sig gøre, hvis vi skærer ned på vores udgifter, som i dag er langt større end vores beskedne indtægter." (Olsen, januar 2012B)

Heraf kan man udlede, at det handler om at fokusere velfærdien. Der skal tilsyneladende gennemføres en selektion af ydelser og dermed implicit et fravalg af en lang række eksisterende ydelser. Kernevelværdien er jo ifølge JBO betinget af, at der skæres ned på udgifterne. Den konkrete

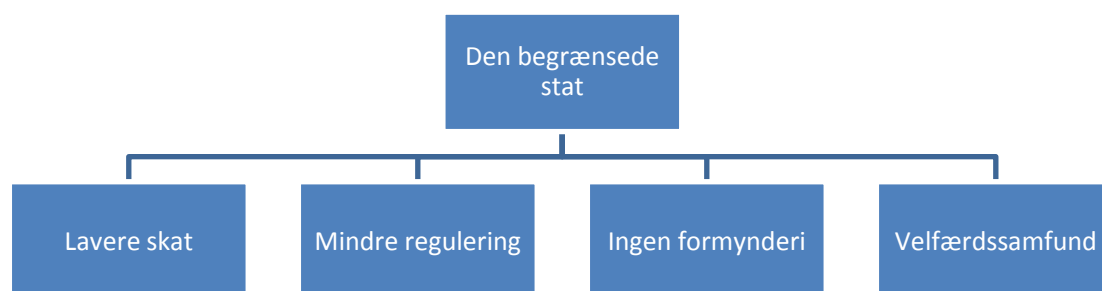
form for velfærd som partiet ønsker bevaret, eksemplificeres gentagne gange i kommunikationen: "...kun på den måde vil vi også i fremtiden have råd til kernevelfærden: sundhed, uddannelse og hjælp til de svageste." (Samuelsen, april 2012A). Velfærdssamfundet er for LA altså et fællesskab, der tager sig af borgernes sundhed, uddannelse og hjælper dem, der ikke kan tage sig af sig selv. Det ser således ud som om, at *den begrænsede stat* skal finansiere hospitaler, uddannelsesinstitutioner og plejehjem. Man kunne derfor godt få den opfattelse, at *den begrænsede stat* altså har en særlig rolle at spille i forhold til at varetage de ovenfor nævnte ydelser. Men sådan står det ikke nødvendigvis til. LA tager nemlig skridtet videre i begrænsningen af staten og åbner op for, at staten ikke nødvendigvis skal have monopol på at udføre ydelserne: "*Hvorfor er det, at alle velfærdsydelser partout skal varetages af det offentlige, når private kan gøre det lige så godt eller langt bedre?*" (Riisager, februar 2012). Staten har på den måde muligheden for at varetage velfærdssamfundet, men det skal være i åben konkurrence med den private sektor. Denne opfattelse er bare endnu et eksempel på, at der trækkes relationer til andre momenter. Det er yderligere et billede på, hvordan LA, gennem denne kommunikative italesættelse, formår at omgå momenternes umiddelbare antagonistiske forhold.

Det kan dog stadig virke paradoksalt, hvordan et moment som lavere skat og ønsket om en velfærdssamfund kan gøres ækvivalente. Den umiddelbare tanke er jo netop, at et velfærdssamfund, i hvert fald delvist, skal finansieres igennem skatteindtægter, og logikken synes ifølge denne forestilling, at lavere skat giver mindre velfærd. Men også i dette tilfælde vender LA, gennem italesættelsen af elementerne, logikken på hovedet. Lavere skat og velfærd er ifølge partiet ikke gensidigt udelukkende, de er tværtimod forudsætningen for hinanden. AS skriver således i indlægget *Lavere skat gi'r velfærd*:

"Lavere skat og velfærd er ikke hinandens modsætninger. Tværtimod er lavere skat og øget vækst netop en forudsætning for velfærdssamfundet. Hvis virksomhederne ikke tjener penge, er der ingen til at betale for velfærden. Det er derfor, at Liberal Alliance kæmper for at få skabt endnu bedre vilkår for erhvervslivet for eksempel ved at sænke skatterne, så virksomhederne bliver endnu mere konkurrencedygtige og dermed skaber vækst og arbejdspladser, som er betingelsen for, at der overhovedet er skatteindtægter til at finansiere velfærden."
(Samuelsen, april 2012B)

Citatet viser igen, hvordan der trækkes relationer til mange af de tidligere identificerede momenter. Analysen giver dermed et tydeligt billede på, hvordan LA gennem kommunikationen benytter sig af ækvivalenslogikken. I mange andre sammenhænge, måske også i andre politiske partier, vil en *begrænset stat* og et *velfærdssamfund* kunne forventes at stå i et antagonistisk forhold til hinanden. Altså at en begrænsning af staten vil udelukke velfærdssamfundet i en eller anden grad. Men LA udvisker, gennem artikuleringen og grænsedragningen til velfærdsstaten, momenternes indbyrdes antagonistiske forhold, og gør det ved hjælp af ækvivalenslogikken muligt at samle momenterne i en kæde omkring nodalpunktet. På den måde forsvinder ikke bare momenternes antagonistiske forskelle – de gøres ydermere til hinandens forudsætninger. Dermed kan *velfærdssamfundet* iagttages som et moment for *den begrænsede stat*.

Vi mener nu at have identificeret de tydeligste momenter omkring nodalpunktet *den begrænsede stat*, og dennes ækvivalenskæde illustreres i figuren herunder.

5.2. Delkonklusion

Vi har i den netop gennemførte analyse skabt et billede af konstruktionen af LA's diskurs. Ved iagttagelse af partiets skriftlige, politiske kommunikation tydeliggjordes i første omgang en række særligt centrale og privilegerede tegn, som var udtryk for partiets samlende punkter. Vi identificerede gennem denne optik *det frie individ*, *det frie marked* og *den begrænsede stat* som udgørende diskursens nodalpunkter.

Omkring disse centrale knudepunkter samlede sig en lang række elementer, som, gennem en specifik artikulering, fik status af at være momenter i relation til de tre nodalpunkter. På denne måde tydeliggjordes det hvilke momenter, nodalpunkterne blev samlingspunkt for, og derved

hvordan de blev meningsudfyldt. På denne måde artikuleredes *det frie individ* som et individ, der har et *personligt ansvar* for sig selv, sin egen lykke og for at handle moralsk korrekt; et individ der har en sikret *privat ejendomsret* over sit liv og legeme, de værdier det selv har skabt, sin jord, virksomhed, ejendom og så videre; et individ der har *fravær af tvang* fra statens side i form af forbud, skatteopkrævning, tvungen værnepligt, sociale klausuler, skolevalg og så videre; et individ der gennem dets rationelle, økonomiske tankegang har *incitament* til at arbejde og slutteligt er *det frie individ* et der, gennem dets rationelle tænkning og personlige ansvar, stiller en række *positive krav til sig selv*, såsom at det må klare sig selv, har ansvaret for sin egen lykke, må sikre sin egen succes, skal realisere sig selv, være et dynamisk selv og så videre.

Det frie marked artikuleredes som et marked i (økonomisk) *vækst*. En vækst der hovedsageligt genereredes af lavere skatter; et marked hvor der som resultat af væksten skabes *velstand*, som vil øge borgernes levestandard; et marked med *attraktive erhvervsforhold* i den forstand at staten undlader at belemre virksomhederne med skatter, afgifter, regler, regulering og så videre; et marked hvor attraktive erhvervsforhold skaber *konkurrence*, som medfører vækst og velstand og *det frie marked* er yderligere et *globaliseret* marked, hvor konkurrencen udspiller sig i et internationalt perspektiv.

Den begrænsede stat artikuleredes som en stat, hvor der er *lavere skat*, og hvor det samtidigt er den lavere skatteindkrævning, der begrænser staten; en stat med *mindre regulering* af både økonomiske og værdimæssige områder; en stat der ikke blander sig i individets liv i form af *formynderisk* prædiken af moral, sundhed, livstil og så videre, men hvor der i stedet er plads til frie individer, der lever deres liv som de vil og en stat med et levende *velfærdssamfund*, der bygger på frihed og ansvarlighed, fremfor en regulerende velfærdsstat - et velfærdssamfund der fokuserer på kernevelfærd som sundhed, uddannelse og hjælp til de svageste.

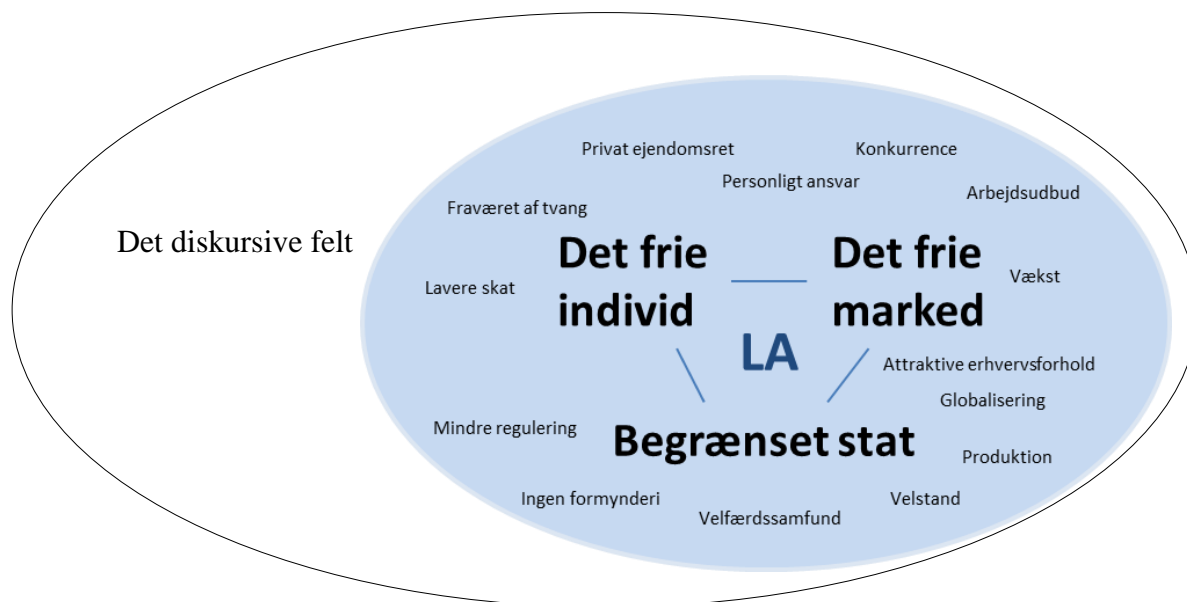
Analysen viste, hvordan ækvivalenslogikken stod centralt i diskursformationen. Det viste sig i de tilfælde, hvor flere forskellige elementer, der som udgangspunkt ikke havde nogen indbyrdes relation til hinanden, blev artikuleret ækvivalent. Momenternes indbyrdes forskelligheder blev på denne måde gjort irrelevante gennem enigheden om at være forskellige fra en ydre fælles fjende, nemlig velfærdsstaten. Vi så eksempelvis, hvordan momenterne til nodalpunktet *det frie marked* (*attraktive erhvervsforhold, konkurrence, vækst, velstand og globalisering*) blev italesat på en måde, hvorpå de fik betydning i forhold til hinanden, gav hinanden mening, forudsatte hinanden, og var

resultat af hinanden. Artikulationen placerede så at sige momenterne i en ækvivalenskæde med en gennemgående sammenhæng, der opstod i grænsedragningen til diskursens konstitutive ydre.

Det kunne yderligere iagttages, hvordan ækvivalenslogikken optrådte i forbindelse med at opløse antagonistiske relationer mellem forskellige elementer. Vi så blandt andet her, hvordan det umiddelbart antagonistiske forhold mellem en *begrænset stat* og et *velfærdssamfund* ikke alene blev udvasket, men derimod kom til at være forudsætningen for hinanden gennem LA's artikulation af elementerne. Således kom ækvivalenslogikken til at spille en stor rolle i vores iagttagelse af diskursformationen, og i partiets meningstilskrivelse og relationsskabende artikulatoriske praksis.

Den samlede mening og det kommunikative udtryk udgør, i afhandlingens givne iagttagelsesøjeblik, LA's diskurs. Vi beskrev indledningsvist, hvordan man kunne visualisere iagttagelsen af LA's diskurs som en word cloud, der til at begynde med var en utydelig masse af mening. Gennem diskursanalysen, er *skyen* blevet gjort iagttagelig og de enkelte elementer trådte frem og kunne identificeres. På baggrund af dette, har vi forsøgt at illustrere LA's diskurs, samt dens diskursive ydre. Den netop gennemførte analyse har med andre ord gjort det muligt at udfylde figuren fra vores analysestrategiske afsnit. Vi illustrerer den samlede diskurs herunder:

6. Analysedel 2: Neoliberale elementer i Liberal Alliances diskurs

Dette afsnit har til formål at sammenholde LA's diskurs med afhandlingens definition af neoliberalismen. Dette gør vi for at blive i stand til at svare på, i hvor høj grad der kan være tale om neoliberale elementer i kommunikationen hos dette danske folketingsparti. Tilgangen er komparativ-analytisk, og i praksis ønsker vi at sammenholde de centrale meningstilskrivelser og knudepunkter i diskursen med centrale argumenter og forståelser i neoliberalisme-definitionen. Vi tager derfor udgangspunkt i de tre nodalpunkter i LA's diskurs og ser således nærmere på *synet på individet*, *synet på markedet* og *synet på staten*. Ved at trække sådanne relationer mellem de to verdensanskuelser, håber vi at kunne få syn for, om hele eller dele af partiets kommunikation vidner om et neoliberalt tankesæt. I enkelte eller flere tilfælde kan det være nødvendigt at udrede vores fund fra diskursanalysen yderligere for at muliggøre en troværdig komparativ analyse. Derfor vil nærværende analyseafsnit have et diskussionspræget udtryk; med andre ord vil vi i enkelte tilfælde foretage en udredende diskussion af LA's diskursive udtryk.

6.1. En komparativ analyse

6.1.1. Synet på staten

I vores iagttagelse af LA's diskurs så vi, hvordan flere af meningstilskrivelserne for både *det frie individ* og *det frie marked* samledes, havde deres afsæt i eller trak dybe relationer til partiets syn på staten. Det virker på den måde som om, at der i synet på staten er en form for kerne, hvorigennem momenterne får deres logik og sammenhæng. Vi mener derfor, at dette iagttagelsespunkt er et godt sted at starte vores elaborering af den komparative analyse.

Det viste sig hurtigt i vores arbejde med LA's skriftlige kommunikation, at et særligt centralt og privilegeret tegn, var *den begrænsede stat*. Altså et syn på staten som noget man arbejder for at begrænse størrelsen af. Den umiddelbare tanke er, at en sådan statsforståelse også kan iagttages i vores definition af neoliberalismen, der jo netop ser statens *raison d'être* som en begrænsning af sig selv. Denne form for *roll-back*-tænkning dækker i neoliberalismen både over statens forhold til markedet og individet, hvilket også gjorde sig gældende hos LA. Men betyder denne sammenhæng så, at LA er neoliberalt tænkende i forhold til staten? Ja måske! Men nodalpunktet *den begrænsede stat* er jo, som analysen viste, en tom betegnelse; altså et udtryk der i sig selv ikke har nogen særlig mening og betydning. Vi mener derfor ikke, at kunne bedømme LA i forhold til neoliberalismen,

uden at gå dybere i diskursen og se på hvilken mening henholdsvis LA og neoliberalismen tilskriver denne begrænsning af staten.

Det første vi fik øje på, da vi iagttog LA's meningstilskrivelse af *den begrænsede stat*, var, hvor centralt lavere skat er for partiet. Det er både i forhold til, at en begrænset stat ifølge LA grundlæggende set er et sted med en lavere skat, men også at det netop er en lavere skatteindkrævning, der resulterer i en begrænsning af staten. Lavere skat udgør således både et egentligt mål for partiet og samtidig midlet til at nå dette mål. Sammenholdes denne meningstilskrivelse med definitionen af neoliberalismen, må der siges at være en meget tilsvarende forståelse for en begrænset stat. Forståelsen for at en lavere skatteindtægt vil resultere i en begrænsning af staten, ser vi i neoliberalismen som den beskrevne *starving the beast*-logik. Logikken går netop ud på, at staten er en form for monster der *brødfødes* af skatteindtægterne, hvorved lavere skatteindtægter vil udsulte staten – om ikke andet så indtil den er blevet begrænset tilstrækkeligt. Et sådant scenarie udspillede sig også i praksis under både Reagans- og Thatchers (neoliberale) regeringsperioder, hvor man gennemførte markante skattenedsættelser. LA's erklærede mål i forhold til lavere skat, er en sænkning af indkomstskatten til 40 procent, samt en sænkning af selskabsskatten til 12,5 procent. Her udtalt af OBO: "*Liberal Alliance ønsker at sænke indkomstskatten til maks. 40 procent og halvere selskabsskatten fra 25 til 12,5 procent.*" (Olesen, februar 2012). Målt op imod skattesatser i resten af verden, og i forhold til den økonomiske politik ført af Thatcher eller Reagan, virker en sådan sænkning ikke sænderlig neoliberal. Man skal dog huske, at LA opererer i dansk kontekst, og at der i dette perspektiv er tale om en markant sænkning. På grund af de store udsving i normen for skattesatser i forskellige lande, mener vi ikke, at den specifikke sats er relevant som sammenligningsgrundlag. Relevant er derimod logikken bag en lavere skat som vejen til en begrænsning af staten, samt den grundlæggende forståelse for en begrænset stat som et sted med lavere skat. I dette perspektiv må der siges at kunne trækkes tydelige relationer mellem LA og neoliberalismen.

En begrænset stat skal også være mindre regulerende, som vi så i diskursen. Det gælder både hvad angår individet og markedet som sådan, men derudover italesætter LA også synet på den mindre regulering i forhold til enkelte områder, såsom de økonomiske og værdimæssige. Neoliberalismens syn på regulering kan også som udgangspunkt siges at handle om en indskrænkning af statens regulatoriske praksis. Så på dette punkt må der igen siges at være relation mellem anskuelserne. Med neoliberalismens afsæt i den liberale laissez-faires-tankegang, er statens ønskede rolle at *lade*

stå til frem for at blande sig. Denne laden stå til gælder både i forhold til individet, som i at sikre den personlige frihed, og i forhold til markedet, som i at sikre den fri konkurrence på markedet. Neoliberalismen adskilte sig dog relativt markant fra liberalismen i forhold til statens ønskede rolle. Vi så i definitionen, at neoliberalismen anerkender staten som en vigtig faktor til at sikre optimale konkurrenceforhold på det ellers frie marked. Staten forventes således at skulle udøve en regulerende praksis i tilfælde af, at markedet udvikler sig i retning af mindre effektiv konkurrence, eksempelvis ved monopoldannelse. Ligeledes skal staten spille en aktiv rolle i at udvikle og udbrede markedet. Vi kan ud fra diskursanalysen ikke umiddelbart afgøre, hvorvidt LA ønsker en lignende rolle for staten. Altså om partiet på samme måde som neoliberalismen anerkender, at staten skal have en regulerende rolle i forhold til at opretholde og udvide konkurrencen. Iagttagelsen har indtil nu alene påvist, at LA ønsker mindre regulering. Vi bliver derfor nødt til at betragte kommunikationen endnu engang, men nu gennem denne optik.

Når det kommer til at udvide markeder, ser vi et klart ønske fra LA's side om at staten skal skabe nye markeder eller sagt på en anden måde; markedsføre områder hvor der ikke tidligere har været konkurrence. Dette gør sig især gældende på sociale velfærdsområder, som staten i overvejende grad har haft monopol på, såsom uddannelse, børnepasning, ældrepleje og sundhed. LA skriver således om indførelse af brugerbetaling i sundhedsvæsenet: *"En naturlig del af løsningen – udover at slanke den offentlige sektor og skabe vækst og nye arbejdspladser i den private sektor – er at indføre beskeden brugerbetaling i sundhedsvæsenet."* (Olsen, april 2012) og om frit valgs-ordninger i daginstitutioner, dagpleje og skoler: *"I modsætning til regeringen mener vi i Liberal Alliance, at forældre skal sikres et frit valg – hvad enten det drejer sig om valg af daginstitution, dagpleje eller skole – og at det er rimeligt, at pengene følger barnet."* (Riisager, juni 2012B). Det interessante ved disse eksempler er, at LA dels vil udvide disse markeder, så der opstår konkurrence om at levere ydelserne, men yderligere at de forsøger at installere en økonomisk logik på disse sociale områder. De vil altså gøre sociale områder, der ikke tidligere har fungeret ved direkte økonomiske transaktioner, til reelle økonomiske markeder, hvor brugerne skal betale for ydelserne. Dette vil i deres øjne skabe en konkurrencesituation med forskellige udbydere, der konkurrerer om pris, service og ydelser. Der er udover dette flere steder i indlæggen, hvor LA italesætter ønsket om at ophæve statsmonopoler, hvor der allerede i dag er installeret en økonomisk logik. Med andre ord hvor brugerne (borgerne) allerede betaler på stedet for deres produkt eller ydelse. Det gælder eksempelvis apotek området, som staten har monopol på. JBO skriver således følgende i indlægget *Lad Bilka sælge medicin*: *"Apotekerne er så bange for at få konkurrence, men hvis man er et*

velfungerende apotek, vil man jo fortsætte med at drive apotek efter en liberalisering, og de apoteker, som hænger lidt i laser, kunne uden tvivl godt bruge lidt konkurrence, så de måske opper sig lidt.” (Olsen, oktober 2012). Staten skal altså både udvide og markedsføre sociale områder og installere en økonomisk logik på disse, men også ophæve deres monopol på eksisterende markeder for at skabe en (sund) konkurrencetilstand. Her ser vi således, at der er grundlæggende overensstemmelse mellem vores definition af neoliberalismen og LA’s diskurs, i forhold til hvordan de ser statens rolle, når det gælder regulering.

Som vi påpegede i diskursanalysen trak LA løbende på en form for historisk tilbageskuelse, både når de skrev om regulering og i andre sammenhænge. Vi så, hvordan de benyttede begreber som *danskhed, folk og kultur* i deres kommunikation og argumentation for, at staten skal begrænses. Som vi også tidligere angav, er en sådan tænkning typisk af konservativ karakter og trækker på dette punkt partiet væk fra neoliberalismen. Neoliberalismen ser markedet som kernen frem for det nationalhistoriske. På dette punkt må der derfor siges at være et brud i relationen mellem LA og neoliberalismen.

En anden central meningstilskrivelse af den begrænsede stat er *ingen formynderi*. LA italesatte staten som en instans, der ikke skal blande sig i individets livsførelse i form af formynderisk prædiken af moral, sundhed, livstil og så videre. At staten ikke blandede sig skulle give plads til frie individer, der lever deres liv som de vil og selv ved, hvad der er bedst. Dette syn lægger sig tæt op ad neoliberalismens, og der kan derfor på dette punkt konkluderes at være klar overensstemmelse mellem LA’s forståelse for staten og den, vi identificerede i neoliberalismen.

Indtil nu har der overordnet set været tydelige paralleller og konvergens mellem LA’s diskurs og neoliberalismen, men med baggrund i partiets meningstilskrivelse af staten som udgørende et velfærdssamfund, kan der umiddelbart iagttages distinkte afvigelser og konflikter i denne forståelse. Diskursanalysen viste, at LA ikke ønsker en omsiggribende velfærdstat, men dog har et fortsat ønske om at have en form for velfærdssamfund. Et samfund hvor velfærden fokuseres omkring kerneopgaver som sundhed, uddannelse og hjælp til de svageste. Neoliberalismen afviser velfærdssamfundet defineret som en stor stat, der holder hånden under alle og omfordeler for og til alle. Selvom LA ønsker et begrænset velfærdssamfund, der kun fokuserer velfærden på enkelte kerneområder, må der umiddelbart siges at være et brud i relationen mellem LA og neoliberalismen. Vi mener dog, at vi er nødt til at grave dybere i LA’s velfærdsforståelse, for at opnå et dybere indblik end diskursanalysen gav os. Det interessante er, at selvom LA klart og tydeligt italesætter et

ønske om et velfærdssamfund, skriver de intet omkring, om velfærden for eksempel skal være gratis og skattefinansieret. Kun at de tager afstand fra den nuværende velfærdsstat. Vi så tværtimod ovenfor, hvordan de gerne vil markedsføre forskellige sociale velfærdsområder og i øvrigt reducere skatten betragteligt. Noget tyder altså på, at LA definerer velfærd på en anden måde, end vi normalt ser i Danmark. De ser således, at staten sørger for at skabe et velfærdssamfund, hvor der på de enkelte velfærdsområder er markedselementer såsom fri konkurrence og økonomiske incitamenter for individet. Med denne indskrivelse af en markedslogik i velfærden, og i forlængelse af LA's særlige forståelse for velfærd, er forskellen til neoliberalismen måske ikke så stor alligevel. Det kan dog undre, hvorfor de rent kommunikativt aktivt vælger at benytte sig af velfærdsbegrebet, som historisk set er associeret med den socialdemokratiske bevægelse. Svaret på dette skal måske igen ses i lyset af den nationale-politiske kontekst, som partiet opererer i. Altså at partiet jo formidler deres politiske projekt i et land, hvor velfærden er tungt funderet og efterstræbt af en meget stor del af befolkningen. De kan måske være tvunget til at italesætte en fortsat vilje til velfærd, selvom de dog diskursivt tilskriver begrebet deres egen mening. Vi kan dog ikke med vores analytiske blik tilskrive partiet en sådan intentionel og strategisk brug af velfærdsbegrebet, hvilket dog også overskrider afhandlingens problematisering. Vi vil derfor ikke gå dybere ind i denne diskussion.

6.1.2. Synet på markedet

Hvor vi ovenfor iagttog og diskuterede statens tiltænkte rolle i forhold til markedet og individet, tager vi nu afsæt i markedet som iagttagelsespunkt. Markedet har, ifølge både LA og neoliberalismen, primat i forhold til staten. Det er således markedet, der udgør drivkraften i samfundet, og staten skal derfor eksistere og spille en rolle på markedets præmisser. I identifikationen af LA's diskurs så vi, hvordan partiet grundlæggende er tilhængere af et frit marked. Et frit marked som var karakteriseret ved vækst, velstand, attraktive erhvervsforhold, konkurrence og globalisering. Neoliberalismen ser markedet som den mest optimale fordeler af ressourcer, langt overlegen staten der er karakteriseret ved bureaukrati og ineffektivitet. Forklaringen er, at konkurrence tvinger markedets aktører til at være effektive for ikke at gå til grunde. Således optimerer konkurrencen prisen og kvaliteten af produktionen, og det fører til det højest mulige niveau af samlet velstand i samfundet. Markedspladsen er således global. Kapital, produktion og varer flytter derhen, hvor der tilbydes de bedste forhold for afkast per investeret krone, med andre ord de bedste priser. Derfor kan nationalstater ikke nøjes med at forholde sig til den indenlandske konkurrence, da der er risiko for, at produktion og kapital søger til andre lande. Markedet dikterer således spillereglerne for staten. Det kan for neoliberale ikke være anderledes,

hvis man vil opnå de fordele, som det frie marked tilbyder. Attraktive erhvervsforhold er således det konkurrenceparameter, som landene kæmper om. Det land med de bedste erhvervsforhold, får mest velstand til sine borgere. Politikerne skal, hvis de vil tjene deres borgere bedst muligt, skabe det bedste erhvervsclima og dermed vækst. Væksten bliver en forudsætning for fremtidig velstand, idet vi i det evige kapløb bliver overhalet, hvis vi vælger at stoppe op og stå stille og nyde i stedet for at yde.

Det man skal notere sig er, hvordan faktorerne på markedet spiller sammen i en form for sammenhængende, logisk forestilling; de trækker, forudsætter, resulterer og bygger således på hinanden. En tilsvarende forståelse kunne iagttages i LA's kommunikation. Her fremstod det tydeligt, hvordan partiet artikulerede forskellige momenter som logisk sammenhængende, forstået på den måde, at de enkelte momenter også var henholdsvis forudsætning eller resultat af hinanden. LA har altså også en form for kausalitetsforståelse mellem faktorerne på et frit marked. En forståelse vi også mener at kunne aflæse i neoliberalismen. Diskursanalysen viste, hvordan LA mener at lavere skatter, færre afgifter og regler samt mindre regulering, skaber attraktive erhvervsforhold på markedet – disse attraktive erhvervsforhold genererer konkurrence, og gør det muligt at konkurrerer internationalt – konkurrencen resulterer i en øget vækst, som i sidste ende skaber velstand og øger borgernes levestandard. Synet på markedet som havende forrang i forhold til staten deles i høj grad af LA og neoliberalismen. Man må også sige, at der er en samstemmende forståelse for, hvordan markedslogikken hænger sammen og dermed hvordan elementerne relaterer sig til hinanden på.

6.1.3. Synet på individet

LA betragter et frigjort individ som et ansvarliggjort individ. Vi kunne aflæse en overbevisning om, at individet inderst inde – i sin naturlige kerne og som en grundlæggende menneskelig egenskab – føler denne ansvarlighed for sig selv. Derfor ser de også statens indblanding som værende skadelig for individet og dybest set amoralsk, idet det derved ufrie individ ikke vil søge at opnå sit fulde potentiale. På den måde kom det personlige ansvar til at stå centralt i deres syn på individet.

I neoliberalismen har det personlige ansvar også en vigtig plads i forståelsen for individet. Her betyder det personlige ansvar, at staten ikke har ansvaret for dig. Individet er således selv ansvarligt for sin egen lykke og succes. En forståelse som LA lægger sig tæt op af. Ydermere mener neoliberalismen, at individet i det øjeblik det modtager noget fra staten, bliver frataget en del af

ansvaret for sig selv, og neoliberalismen forstår derfor statens sociale støtteordninger som skadelige og amoralske. Igen en anskuelse som LA må siges at dele.

Gennem individets grundlæggende, personlige ansvarfølelse fandt vi i diskursanalysen frem til, at LA's diskurs rummer en forståelse for, at individet stiller en lang række positive krav til sig selv. Vi så, at når individet føler sig personligt ansvarlig for sin egen succes, sin egen lykke, sin egen overlevelse, realiseringen af sig selv og så videre, vil disse mål blive installeret som egne selvbestaltede krav (til sig selv). Det betyder derfor også, at når staten går ind og overtager det personlige ansvar, ved at denne stiller disse krav, fratager den individet denne positive, naturlige og menneskelige egenskab. Den neoliberale ideologi tilbyder, som vi så i definitionen, en tilsvarende form for governmentaltet, hvor styringen fratages staten og installeres og udvikles i individet. Denne tilbagetrækning af staten sætter således individet i centrum, og vil få dets positive egenskaber til at blomstre, hvilket blandt andet resulterer i, at disse positive krav opstår. Derved stiller individet positive krav til sig selv om at yde det maksimale i *livets konkurrence*, investere i sig selv og kapitalisere på sin egen succes. Når nu disse selvbestaltede, positive krav installeres og opstår i individet gennem det personlige ansvar og tilbagetrækningen af staten, handler det fra statens side om at skabe en positiv incitamentstruktur. På denne måde skal staten skabe incitamenter, der fører til, at individet tager ansvar for sig selv, sin egen lykke og succes, samt skabe en tilstand, hvor individet føler en trang til at yde sit maksimale.

Som vi redegjorde for i det ovenstående, omkring LA's og neoliberalismens syn på staten, forventes denne gennem en markedsgørelse af både eksisterende og nye markeder at skabe en sådan incitamentstruktur. Logikken er, at hvis der skabes en tilstand af konkurrence, hvor individet har frie valg så mange steder som muligt, vil det anspore den økonomisk-rationelle tænkning i individet, som vil tage ansvar for egne handlinger. Derved bliver succes eller fiasko et personligt ansvar, og der er således skabt incitamenter til, at individet yder sit maksimale for at undgå fiasko og nå succes.

En yderligere forudsætning for det frie individ er ejerskabet over eget liv og legeme, samt de værdier individet selv har skabt. Den private ejendomsret som en central forudsætning for det frie individ, har både LA og neoliberalismen et fælles syn på. Forestillingen om den private ejendomsret bygger på flere af de ovenstående elementer, der udgør synet på det frie individ. I og med at individet har et personligt ansvar, er det også ansvarligt for sit eget liv og legeme, og individet har således ret til selv at bestemme, hvad det vælger at gøre med sin egen krop. Hverken stater,

individer eller organisationer kan derfor fratage individet dette ejerskab ved at bestemme hvad det må spise, drikke, ryge og ellers benytte kroppen til. Med udgangspunkt i individets økonomisk-rationelle og konkurrenceprægede tænkning, mener LA og neoliberalismen yderligere, at man grundlæggende set har ejerskabet over de ting, man har investeret i eller skabt gennem sin succes. Hvis staten således fratager individet disse ting, det kunne være ejendomme, jord, virksomheder eller formuer, fratager den en del af det personlige ansvar, og dermed er individet ikke længere frit.

I forlængelse af den private ejendomsret som forudsætning for et frit individ, viste LA's diskurs yderligere, at der for at kunne være tale om frie individer måtte være fravær af tvang fra statens side. Det var i form af forbud, skatteopkrævning, tvungen værnepligt, sociale klausuler, skolevalg med mere. Staten skal så at sige influere den enkeltes liv så lidt som muligt. Med neoliberalismens laissez-faires-tradition, ønske om mindre regulering og grundlæggende mål om at begrænse staten, som den neoliberale definition har vist, må man konkludere, at også de ser fraværet af tvang som en grundforudsætning for et frit individ.

6.2. Delkonklusion

Vi kan på baggrund af ovenstående komparative analyse konkludere, at LA's diskurs på mange af de sammenholdte punkter har tydelige relationer og verdensanskuelser til fælles med neoliberalismen. LA og den neoliberalistiske teori har således overordnet et overensstemmende syn på henholdsvis staten, markedet og individet. Der var på denne måde en tilsvarende forestilling om, at staten skulle begrænses. En begrænsning der skulle ske gennem en lavere skat. Der var relationel enighed om, at den begrænsede stat havde lavere skat, var indskrænket i dens regulatoriske-og formynderiske praksis, stod for at udvide markeder, opløse monopoler samt markedsføre velfærdsområder. Med hensyn til markedet så vi mellem LA og neoliberalismen et overensstemmende syn på markedet som havende primat i forhold til staten, og som udgørende den egentlige drivkraft i samfundet. LA og neoliberalismen ønskede begge et frit marked. Et frit marked hvor lavere skatter, færre afgifter og regler samt mindre regulering skabte attraktive erhvervsforhold på markedet, og hvor disse attraktive erhvervsforhold genererede konkurrence, som resulterede i en øget vækst, der i sidste ende skabte velstand og øgede borgernes levestandard. Individet var et frit individ med et personligt ansvar. Et personligt ansvar der medførte, at individet stillede en lang række positive krav til sig selv om at yde sit maksimale, investere i sig selv, sikre sin egen overlevelse, lykke og succes samt at realisere sig selv. Det frie individ havde ejerskabet over de

ting, det havde investeret i eller skabt gennem sin egen succes og det var fri fra tvang fra statens side.

Analysen viste dog også, hvordan enkelte forståelser og forestillinger mellem de to tænkemåder fremstod divergerende. LA's politiske målsætning om en skat på 40 procent, syntes umiddelbart langt fra en fra neoliberal standard – i hvert fald sammenlignet med neoliberale regeringsperioder i andre lande. Derudover havde vi, med LA's ønske om et velfærdssamfund, svært ved at finde ligheder med dette i neoliberalismen, der tværtimod afviser sådanne tanker og ideer. Analysen viste dog, da vi dykkede ned i italesættelsen af begrebet, at partiet tilskriver velfærd en markant anden betydning, end den socialdemokratiske udgave vi typisk tænker på i Danmark. LA artikulerer *velfærdssamfundet* som et opgør med *velfærdsstaten*. Deres forståelse indebærer en indskrænkning af velfærden til at fokusere på enkelte kerneydelser som uddannelse, sundhed og hjælp til de svageste. Ydermere lægger partiet i sin kommunikation op til, at disse sociale områder skal markedsføres, så der installeres en økonomisk logik med konkurrenceparametre og frie valg til individet. Dermed så vi, at afstanden imellem LA's diskurs og neoliberalistisk teori på dette område ikke er så stor som den i første omgang fremstod. Det undrede os derfor, hvorfor begrebet fremstod som en så central del af partiets diskurs. Svaret på dette, samt partiets målsætning om en relativ høj skat, skal findes i den nationale kontekst, og dermed den politiske virkelighed, som LA opererer i. Altså at LA skal kunne formidle og finde resonans for deres politiske projekt i velfærdsstaten Danmark. Vi så også, hvordan der i kommunikationen figurerede en form for konservativ, national-historisk forestilling om danskhed, folk og kultur. En sådan forestilling kunne ikke findes i neoliberalismen, og vi må derfor sige, at LA på dette punkt skriver sig væk fra neoliberalismen.

Vi kan hermed konkludere, at LA's diskurs på mange af de identificerede og sammenlignede punkter, kan siges at rumme neoliberale elementer og udtrykke en neoliberal verdensanskuelse. Diskursen udgør dog ikke en fuldstændig spejling af den neoliberale ideologi, idet en del af meningstilskrivelserne bærer præg af den nationale kontekst, partiet befinder sig i. Det er med andre ord en fordansket udgave af den neoliberale tænkning, vi kan iagttage i LA's diskurs; en dansk udgave af neoliberalismen.

7. Analysedel 3: Framinganalyse af regeringens kommunikation

Hvor vi i den foregående analyse var interesserede i at iagttage LA's diskurs, for at kunne sammenligne diskursens elementer med neoliberalismens, vil vi i denne analyse se nærmere på potentielle neoliberale frames i S og SF's kommunikation. Vi vil med andre ord dykke ned i sproget i vores søgen efter neoliberale elementer i kommunikationen hos disse to siddende regeringspartier. I enkelte tilfælde kan det være nødvendigt at kaste blikket på partiernes egne principprogrammer for at skabe en forståelse for, om S og SF's kommunikation rummer tænkning, som afviger fra deres egne politiske projekter. Altså om de to partier, gennem italesættelsen af centrale områder, trækker relationer til neoliberalismen, og rykker sig væk fra deres ideologiske udgangspunkt. Vi arbejder dog med den grundforudsætning, at S og SF som centrum-venstre partier, ikke i udgangspunktet er neoliberale bevægelser, men tværtimod befinder sig modsat i det politiske spektrum, hvorfor neoliberale elementer i kommunikationen kan udgøre et kommunikativt problem. Som beskrevet i empiriafsnittet, udgøres det empiriske grundlag af samtlige nyhedsbreve fra S og SF i perioden 1. januar – til 6. november 2012. Vi kigger altså nærmere på denne type kommunikation fra de to regeringspartier i en tilsvarende periode som for LA.

Når vi iagttager S og SF's kommunikation i den udvalgte periode, fremtræder enkelte sproglige formuleringer særligt tydelige. Det er formuleringer, som vi ser nævnt igen og igen gennem læsningen af empirien og noget tyder derfor på, at det er intentionelle kommunikative greb, som de to regeringspartier foretager; med andre ord en bestemt måde hvorpå de framer forskellig kommunikation. Vi betragter, som nævnt ovenfor, et udvalg af disse tydelige frames, som vi mener, har potentiale til at indeholde mulige neoliberale elementer. Vi starter analysen i en af de frames, der fremtræder tydeligt, og som bliver brugt gentagne gange af begge regeringspartier, nemlig *økonomisk ansvarlighed*.

7.1. Framen *økonomisk ansvarlighed*

Som nævnt ovenfor benytter S og SF sig ofte, og ikke mindst konsekvent, af formuleringen *økonomisk ansvarlighed*. Formuleringen kan iagttages i flere forskellige kontekster, sagssammenhænge og igennem hele den periode, vi betragter. Socialdemokraterne udtrykker sig eksempelvis på følgende måde i forhold til lovgivningsarbejde, efter indgåelsen af budgetloven den 27. marts 2012 med Venstre og de Konservative: ”Danmark sætter nye standarder for *økonomisk ansvarlighed* ved at lovfæste ikke at bruge flere penge, end der er budgetteret med. Loven skaber en

altafgørende troværdighed om dansk økonomi.” (Socialdemokraterne, marts 2012). Formuleringen er derudover tydelig, når de to partier kommunikerer om deres krisehåndtering og om, hvordan de vil få Danmark gennem krisen. Her i forhold til deres finanslovsforslag: *”Midt i en historisk økonomisk krise fremlægger regeringen et finanslovsforslag, der holder arbejdsløsheden i skak, skaber fremdrift og sikrer en fortsat ansvarlig økonomisk politik.*” (Socialdemokraterne, august 2012B). Vi kan yderligere se, at formuleringen bliver brugt, når S og SF grundlæggende forsøger at italesætte deres politiske projekt og regeringssamarbejde. Her udtrykt af SF: *”Økonomisk ansvarlighed er god venstreorienteret politik.*” (SF, januar 2012B). I og med at S og SF konsekvent benytter sig af denne formulering gennem hele den iagttagede periode, forstår vi *økonomisk ansvarlighed* som en intentionel, strategisk framing, som partierne foretager. De ønsker tilsyneladende at skabe en særlig forståelse for netop deres regeringsprojekt som værende gennemsyret af økonomisk ansvarlighed. På den måde fremstår økonomisk ansvarlighed som grundstammen bag den førte politik, hvorfor man også ser framingen foretaget i alle mulige forskellige sammenhænge.

En rent sproglig analyse af framen giver ikke nogen konkret forståelse for, hvad der menes med, at økonomien skal være ansvarlig. *Økonomisk ansvarlighed* fremstår i denne sammenhæng som et abstrakt begreb, der ikke nødvendigvis giver modtageren en forståelse. I hvert fald ikke uden en bagvedliggende mening eller præcisering. For at finde ud af hvordan regeringen meningstilskriver denne frame, er vi nødt til at fremanalysere de konceptuelle metaforer, som giver framen mening for modtagerne. Vi må således stille spørgsmålet: hvilke metaforer strukturerer kommunikationsmodtagerens forståelse for *økonomisk ansvarlighed*? Vi ser derfor nu nærmere på denne frames elementer med George Lakoffs konceptuelle metaforanalyse.

Det er som udgangspunkt ikke en let øvelse at finde metaforer. I hvert fald ikke indtil man er trænet i disciplinen, hvorefter man pludselig ikke ser andet. Dette er netop en pointe hos Lakoff, nemlig at metaforer gennemsyrrer sprog. At forestille sig en samtale uden brug af metaforer, er således en nærmest umulig udfordring. En grundig og dyberegående iagttagelse af regeringens italesættelse og kommunikation omkring *økonomiske ansvarlighed* afslører flere forskellige bagvedliggende metaforer. Vi ser blandt andet økonomien omtalt metaforisk, som *et korthus* (Pedersen, maj 2012 B), *en maskine* (Pedersen, maj 2012 B) og *en organisme* (Sohn, marts 2012). Disse metaforiske italesættelser udgør hver især en særlig måde at tale om økonomien på og sætter i sidste ende begrænsninger for, hvordan man kan kommunikere indretningen af økonomien.

I vores læsning af empirien, ser vi dog tre andre konceptuelle metaforer som toneangivende, nemlig *samfundsøkonomien er et husholdningsbudget, den økonomiske krise er en rejse* samt *finansmarkederne er et monster*. Vi lægger ud med metaforen *husholdningsbudget*.

7.1.1. Metaforen *samfundsøkonomien er et husholdningsbudget*

Vi sætter nu den konceptuelle metafor på formel. Som vi beskrev i teoripræsentationen, antager en konceptuel metafor formen $X=Y$, hvor Y er *kildekonceptet*, som mappes overfor X , *målkonceptet*. *Samfundsøkonomien* er således målkoncept, altså et abstrakt begreb, mens *husholdningsbudget* er kildekoncept, som gennem erfaringer hos modtageren, giver en forståelse af målkonceptet. Logikken er, at vi alle har erfaring med at drive en husholdning, hvor man skal have udgifter og indtægter til at gå op. De fleste (voksne) mennesker kender således til en tænkning, hvor man hver måned modtager en pose penge, som man skal have til at række måneden ud. Når denne forståelse sættes lig med *samfundsøkonomien*, opstår et helt særlig syn på denne hos modtageren af kommunikationen. For at identificere eller afsløre mappingen fra kildekonceptet til målkonceptet, må man lede efter bestemte ord eller afbildninger i empirien, der letter forståelsen for det abstrakte begreb *samfundsøkonomi* og skaber denne *husholdningsbudgets*-forståelse. Disse ord er de såkaldte *entailments*. Vi identificerer herunder de *entailments*, der lægger sig til S og SF's kommunikation omkring *samfundsøkonomien* og fremhæver de fundne *entailments* med **fed** i citaterne for at tydeliggøre for læseren.

- *"Det er ikke første gang, en regering fremlægger rammerne for statens **husholdningsbudget** flere år frem i tiden."* (Heunicke, maj 2012)
- *"Resultatet var et ordentlig hul i **kassen**."* (Søvndal, maj 2012)
- *"Det kræver, at vi - så hurtigt som den **slunkne krisekasse** tillader det - får ædt os ind på det økonomiske efterslæb."* (Krag, august 2012)
- *"Og vi vil ikke i Danmark nøjes med at prøve at **skabe balance** og levere det, som Løkke aldrig formåede: **orden** i økonomien og **'to streger under facit'**."* (Pedersen, maj 2012B)
- *"Der skal være **styr på** økonomien."* (Pedersen, maj 2012B)
- *"Regeringen har fra den første dag sagt åbent og ærligt til den danske befolkning, at **regningen** ikke var betalt."* (Socialdemokraterne, maj 2012A)
- *"**Regninger** er noget vi betaler. Ikke noget vi løber fra."* (Thorning-Schmidt, maj 2012)
- *"Slut med **slinger i budgetterne**."* (Socialdemokraterne, marts 2012)

- ”Underskuddet betyder, at vi betaler velfærd med **penge, vi ikke har**. Det går ikke i længden. Det siger sig selv.” (Thornings-Schmidt, januar 2012)

Vi har nu identificeret de ord, eller entailments, som regeringen benytter sig af, når de kommunikativt beskæftiger sig med samfundsøkonomien. Som nævnt ovenfor er disse ord helt centrale at iagttage, idet de udgør mappingen fra kildekoncept til målkoncept, og dermed giver et syn for, hvordan regeringen kommunikativt fremstiller samfundsøkonomien. Som det første citat med al tydelighed viser, forsøger Socialdemokraterne at skabe en særlig fortælling eller billede af samfundsøkonomien, ved at fremstille den som et *husholdningsbudget*. I dette tilfælde bruger de endda de to koncepter synonymt og dermed fremstår kilde- og målkonceptet, $X=Y$, meget klart: samfundsøkonomien = husholdningsbudget. I de efterfølgende udvalgte eksempler, benytter de to partier sig ikke direkte af formuleringen, men bruger i stedet andre ord som forbindes med et husholdningsbudget. Man ser for eksempel, hvordan både Astrid Krag og Villy Søvndal beskriver samfundsøkonomien som en form for *pengekasse* – ifølge Krag endda en slunken en af slagsen. Et sådan billede skaber tydelige associationer til en husholdning, hvor man har en hvis portion penge, der skal række. De følgende entailments spiller også på samme logik. Man ser således, at det er vigtigt at skabe *balance i budgetterne*, have *orden* og *styr på økonomien*, sørge for at betale *regningerne*, undgå *slinger i budgetterne* og at man ikke kan betale, med *penge man ikke har*. Alt sammen eksempler på ord, der lægger sig op af en husholdningslogik. Dermed medvirker de til at skabe et særligt billede og forståelse hos modtageren af kommunikationen. Men hvilken betydning har det, når regeringen fremstiller samfundsøkonomien som et husholdningsbudget? Dette spørgsmål vil vi nu forsøge at udrede ved at se nærmere på konsekvenserne af denne konceptualisering.

Grundlæggende må man sige, at når samfundsøkonomien sættes lig med et husholdningsbudget, trækkes der på en konceptuel forståelse af, at budgettet skal gå op og pengene skal række indtil næste lønningdag. En sådan forståelse sætter en lang række begrænsninger for, hvordan den økonomiske politik kan udformes – i hvert fald på et kommunikativt plan. Det mest centrale bliver nemlig i dette perspektiv at få budgettet til at gå op i en given periode. Denne periode er i en husholdning typisk en måned, mens den på samfundsøkonomisk niveau typisk er et år; fra finanslov til finanslov. Når der rettes et sådant fokus på at skabe balance mellem indtægter og udgifter i en bestemt periode, bliver det svært at tale om eksempelvis langsigtede investeringer. Altså investeringer der først på et senere tidspunkt giver et afkast, og hvis tilbagebetalingstid er længere

end finanslovens umiddelbare budgetperiode. Sådanne investeringer vil nemlig, i dette perspektiv, fremstå som værende alene en udgift i den iagttagede periode, hvorfor det rent logisk og kommunikativt kan være svært at forsvare. Eksempler på sådanne langsigtede investeringer kunne være indenfor sundhed, uddannelse, kultur, klima og miljø. Alt sammen områder, hvor en investering i dag først giver et afkast langt ude i fremtiden. For eksempel vil en investering i miljøzoner, der skal forbedre luftforureningen, først mange år senere give positive effekter på folkesundheden og deraf følgende besparelser på sundhedsområdet.

En interessant iagttagelse er, at disse områder ligger indenfor det, man kan karakterisere som velfærdsområder, hvilket netop S og SF i empirien italesætter sig selv som forsvare af. Således udtaler Mette Frederiksen: *"Som det parti der har stået fader til mange af velfærdssamfundets muligheder..."* (Frederiksen, maj 2012) og Annette Vilhelmsen: *"Vi er stolte af et velfærdssamfund, hvor få har for meget og færre for lidt. Det kæmper vi for."* (Vilhelmsen 2012). Det er dog ikke alene i den iagttagede empiri, at de to regeringspartier italesætter velfærden som værende et centralt element i deres politiske projekter. Et kig i partiernes respektive principprogrammer afslører en tilsvarende holdning: *"Socialdemokraterne ønsker at fastholde den solidariske finansiering af de grundlæggende velfærdsydelser."* (Socialdemokraternes principprogram, 2011) og *"SF er tilhænger af et solidarisk velfærdssamfund finansieret gennem progressiv beskatning af samfundets økonomiske ressourcer."* (Socialistisk Folkepartis principprogram, 2012). Ved at italesætte framen *økonomisk ansvarlighed*, som man så ovenfor, skaber de to partier nogle blindgyder og begrænsninger for deres egen kommunikation. Det bliver med andre ord vanskeligere at sælge sit politiske projekt som et velfærdsprojekt, mens man kommunikativt besværliggør forudsætningen for disse områder, nemlig langsigtede investeringer.

En anden betragtning er, at denne *husholdningsbudget-forståelse* for samfundsøkonomien, for så vidt, udelukker logikken i keynesiansk økonomisk teori, der jo netop forstår langsigtede, offentlige investeringer som en mulig vej til vækst og øget beskæftigelse (Keynes, 1961). Historisk set kan centrum-venstre partier siges at være tilhængere af en keynesiansk teoretisk forståelse for samfundsøkonomien, men ved at frame *økonomisk ansvarlighed* på denne måde, taler de to regeringspartier sig væk fra Keynes. Dette betyder yderligere, at det under den nuværende økonomiske krise bliver vanskeligere at tale om at investere sig ud af krisen, ved at staten for eksempel sætter gang i væksten og efterspørgslen, men at det derimod giver mere mening at spare og skære ind til benet, for at få de pressede budgetter til at gå op.

Som vi nu har påvist, skaber regeringens konceptualisering af samfundsøkonomien en særlig forståelse hos modtageren af kommunikationen. I og med at partierne vælger at italesætte samfundsøkonomien som et husholdningsbudget, opstår et kommunikativt mulighedsrum, men på samme tid en lang række begrænsninger. Det er i denne optik, at framen *økonomisk ansvarlighed* kan blive forstået af kommunikationsmodtageren. Som vi nævnte indledningsvist, er der også andre konceptuelle metaforer på spil i kommunikationen, når det gælder økonomien. Vi så hvordan økonomien italesættes som en *maskine*, et *korthus* og en *organisme*. Hvis disse, i empirien meget overfladisk benyttede metaforer, i stedet havde været en primær og gennemgående måde at tale om økonomien på, ville kommunikationens muligheder og begrænsninger have fremtrådt på en anden måde. Var samfundsøkonomien således italesat som en *maskine*, ville den logiske følge være, at den kunne *skilles ad* og *samles igen*, man kunne få den til at *køre hurtigere* eller *langsommere*, den kunne *designes* så den *fungerede optimalt*, og gjorde den ikke, ville man kunne *skru* eller *trykke* på nogle *knapper*, *dreje* på nogle *håndtag*, *fylde mere brændstof på* og så videre, indtil den ville fungere optimalt. Der ville altså i denne optik være masser af muligheder for at påvirke økonomien. Var samfundsøkonomien derimod italesat som en *organisme*, ville regeringen kunne få den til at *gro*, skabe et sundt *klima* hvori den kunne *udvikle sig*, *tilsætte elementer* så den *voksende* og så videre. Og havde de to partier benyttet sig af *korthus*-metaforen, ville samfundsøkonomien være en *ustabil konstruktion* i konstant *fare* for at *styrte sammen*, hvorfor opgaven her blev at *stabilisere*, *styrke* og *beskytte den mod vindpust* og så videre.

At samfundsøkonomien kan italesættes på så mange forskellige måder og antage så forskellige konceptuelle metaforer, hvilket kan resultere i en markant anden forståelse, siger meget om abstraktionsniveauet i målkonceptet, og samtidig hvor afgørende kildekonceptet er for forståelsen. De netop beskrevne metaforer trådte som sagt kun overfladisk frem i empirien, og vi vil derfor ikke gå yderligere i dybden med disse. En anden metaforisk italesættelse af *økonomisk ansvarlighed*, som derimod var tydeligt iagttagelig gennem hele empirien og som trådte frem som intentionel metafor i regeringens kommunikation, var den konceptuelle metafor *den økonomiske krise er en rejse*. Denne metafor undersøger vi herunder.

7.1.2. Metaforen *den økonomiske krise er en rejse*

Vi starter endnu engang iagttagelsen med at sætte den konceptuelle metafor på Lakoffs X=Y formel. Således er den *økonomiske krise = en rejse*. Her ser vi igen, hvordan det abstrakte målkoncept *økonomisk krise* får tilskrevet betydning gennem det prækonceptuelle kildekoncept,

rejse. Dette koncept er særligt, da det som beskrevet i teoriafsnittet, trækker på bevægelsesmetaforen fra A til B. Således har vi alle hver især særlige prækonceptuelle og førsproglige minder eller erfaringer bygget op omkring bevægelsesmetaforen. Erfaringer der går helt tilbage til barndommens oplevelser. Alle mennesker har derfor, ifølge Lakoff, en meget tilsvarende forståelse for konceptet, som derfor betragtes som prækonceptuelt og dermed fast defineret. Vi vil nu identificere de entailments i S og SF's kommunikation omkring økonomisk ansvarlighed, der letter forståelsen for det abstrakte koncept *økonomisk krise*. Dette gør vi for at skabe en forståelse for partiernes kommunikation og syn på den nuværende krise. Vi har på samme måde som ovenfor fremhævet de fundne entailments med **fed**.

- *"Finanspagten er et vigtigt første **skridt** til at få Europa tilbage på **ret kurs**."* (SF, januar 2012B)
- *"Næste **skridt** er at skabe vækst og beskæftigelse i Europa, hvor ungdomsarbejdsløsheden er høj."* (SF, januar 2012B)
- *"**Når 2020 bliver nutid** – og ikke bare er nogen tabeller og grafer på et stykke papir – kan vi **se tilbage** på regeringsskiftet i 2011 med vished om, at her tog Danmark et vigtigt **sporskifte**. Vi vil med S, R og SF ved magten bygge videre på fællesskabet. Modernisere vores samfund og stå sammen **gennem krisen**."* (Pedersen, maj 2012B)
- *"I løbet af weekenden vil landsmødet gøre status over det forløbne år og drøfte den politik, SF vil sætte på dagsordenen for at **føre Danmark gennem den økonomiske krise**. Landsmødet vil debattere og vedtage udtalelsen **"Sammen gennem krisen – alle skal med."*** (SF, april 2012)
- *"Men der findes heldigvis en **sikker vej ud af** det borgerlige kaos."* (Heunicke, maj 2012)
- *"Vores **mål** er at bringe Danmark sikkert **gennem krisen** og **ud på den anden side** med vores velstand, ordentlighed og omsorg for hinanden i behold."* (Thorning-Schmidt, januar 2012)
- *"**Midt i** en historisk økonomisk krise fremlægger regeringen et finanslovsforslag, der holder arbejdsløsheden i skak, **skaber fremdrift** og sikrer en fortsat ansvarlig økonomisk politik."* (Socialdemokraterne, august 2012B)

Det grundlæggende billede og den forståelse der skabes, når regeringen italesætter den økonomiske krise som en rejse er, at krisen er en form for midlertidig fase. Dette tydeliggøres i metaforiske sætninger, såsom vi skal stå sammen *gennem krisen*, vi skal *føre Danmark gennem den økonomiske*

krise, vi skal *sammen gennem krisen – alle skal med*, vi står midt i en historisk økonomisk krise og vi skal *skabe fremdrift, bringe Danmark gennem krisen og ud på den anden side*. Den økonomiske krise artikuleres altså som en eller anden form for dødvande eller stormvejr, man lige nu står i. Det er tydeligt at S og SF, ved at italesætte den konceptuelle metafor, *den økonomiske krise er en rejse*, skaber en forståelse af, at det kun er for en periode, vi står i denne krise. Krisen er tilsyneladende noget, man kan *rejse igennem* eller *væk fra*, og den er et *sted*, man ikke har lyst til *at være*. Derfor skal man *føre folk ud af den* og sørge for, at *alle kommer med*. Når en sådan kriseforståelse skabes, får det store konsekvenser for kommunikationens rammer, og således også for de to partiers kommunikative mulighedsrum. Det bliver for eksempel rent logisk muligt at opnå en forståelse for, at det er nødvendigt at iværksætte umiddelbart upopulære udspil såsom at skære i velfærden, spare på udgifterne, udskyde eller droppe investeringer og så videre, når disse henvises til, at vi lige nu står i en meget svær økonomisk situation, og at disse handlinger er vejen ud af krisen. Det er nemlig tydeligt, at regeringen mener, at vejen ud af krisen skal gå gennem øget vækst og jobskabelse: ”*Hele regeringens politik går ud på at understøtte væksten og jobskabelsen, indtil samfundet er oppe i fulde omdrejninger igen.*” (Corydon og Frederiksen, 2012). Man kan diskutere, om der overhovedet findes nødvendige handlinger, eller om det i realiteten handler om politiske valg? Uanset hvad svaret er, skaber regeringen i hvert fald muligheden for denne formulering, ved at benytte den særlige konceptuelle metafor *den økonomiske krise er en rejse*. For eksempel udtaler HTS i hendes nytårstale:

”Og ja, vi vil opleve nedskæringer og besparelser. I den kommende tid skal vi tage beslutninger, der kan måle sig med de sværeste i vores historie. Men vi gør det, fordi det er nødvendigt. Vi gør det ikke, fordi vi er holdt op med at tro på solidaritet. Men netop fordi vi stadig tror på solidaritet, og tror på at vi skal have alle med.” (Thorning-Schmidt, januar 2012)

Regeringen er altså tvunget til at gennemføre meget svære beslutninger og reformer, fordi de er nødvendige for at komme igennem og ud af krisen ved hjælp af jobskabelse og vækst. Det er interessant at bide mærke i, hvordan statsministeren desuden bruger begrebet solidaritet i denne sammenhæng. Man kunne få det indtryk af citatet, at HTS ser en fare for, at de svære beslutninger kunne blive opfattet som usolidariske, hvorfor hun forsøger at fortælle, at det netop er derfor regeringen handler, som den gør. Her ser vi et muligt paradoks: det er tilsyneladende nødvendigt at begrænse solidariteten for en tid, for at sikre den på lang sigt. Dette er meget interessant, idet

solidariteten som udgangspunkt må siges at udgøre en kerneværdi for hele den socialdemokratiske bevægelse². Men når regeringen metaforisk italesætter krisen som en rejse, vi skal igennem, kan det åbenbart være nødvendigt, for en periode, at gå på kompromis med egne politiske mål for at føre en *nødvendighedens* politik. Regeringen kan således være nødsaget til at se bort fra den politik, de egentlig ønsker at føre, for at få Danmark sikkert gennem krisen.

For at illustrere hvor store konsekvenser netop denne konceptuelle metafor har for forståelsen af økonomisk ansvarlighed, kan man forestille sig en alternativ italesættelse. De to partier kunne i et tænkt eksempel have benyttet sig af metaforen *den økonomiske krise er en tilstand*. I denne optik ville krisen ikke være en midlertidig periode som skulle overkommes, men derimod en konstant tilstand, som man skulle indrette sig i. I dette tilfælde kunne man forestille sig, at det ville være regeringens projekt at tilpasse sin politik og idealer til denne tilstand i stedet for at se nødvendigheden i at gå (midlertidigt) på kompromis med egne politiske mål. Den konceptuelle metafor *den økonomiske krise er en rejse* medvirker dermed, sammen med *samfundsøkonomien er et husholdningsbudget*, til at skabe en særlig forståelse for framen *økonomisk ansvarlighed*. Det at være en økonomisk ansvarlig regering kan således, gennem disse metaforiske italesættelser af konceptet, resultere i at modtageren af kommunikationen får skabt et billede af en regering, som bliver nødt til at føre en kortsigtet økonomisk politik, skabe balance i budgetterne og gennemføre nedskæringer og besparelser. Alt sammen fordi det er nødvendigt i den økonomiske krise, vi står i. Som nævnt indledningsvist, kan der dog iagttages en tredje central konceptuel metafor i empirien. Det viser sig nemlig, at de to regeringspartier yderligere italesætter den konceptuelle metafor *finansmarkedet er et monster*, når de kommunikerer om økonomisk ansvarlighed. Således er også denne metafor med til at strukturere vores forståelse for framen. Denne undersøger vi nu.

7.1.3. Metaforen *finansmarkedet er et monster*

Sat på formel, får denne konceptuelle metafor følgende udtryk; *finansmarkedet = monster*. *Finansmarkedet* udgør det abstrakte målkoncept og *monster* kildekonceptet, der tilskriver

---

² Citat fra indledningen i Socialdemokraternes principprogram: ”Politik handler om viljen til at skabe forandringer, og politik handler om værdier. Socialdemokraterne har i mere end 130 år været en afgørende drivkraft for forandringer af det danske samfund. I alle årene har vores grundlæggende værdier været frihed, lighed og solidaritet. De værdier går aldrig af mode. Derfor er de også helt centrale for dette principprogram, der blev vedtaget på Socialdemokraternes kongres i 2004.” (Socialdemokraternes principprogram, 2011)

finansmarkedet mening. Finansmarkedet er altså et udefinerbart udtryk, der kræver en særlig form for italesættelse at knytte sig op omkring. Der kan således opstå mange forskellige syn på finansmarkedet, når kommunikationsmodtagere hører det formuleret, og hvis regeringen ønsker at skabe en specifik forståelsesramme, kræver det en specifik formulering. Forstår vi for eksempel finansmarkedet som noget godt eller ondt, som en levende organisme, en personificering med nærmest menneskelige egenskaber, eller forbinder vi derimod konceptet med noget farligt og ustyrligt? For at skabe et billede af, hvordan regeringen italesætter finansmarkedet, og se hvilket prækonceptuelt kildekoncept der knytter sig til begrebet, må vi gå dybt i sproget i empirien. Vi leder således igen efter de entailments, der kan afsløre den særlige forståelse for finansmarkedet og dermed også for regeringens kommunikation af økonomisk ansvarlighed. Et nærstudie af S og SF's kommunikation i den valgte periode har fembragt følgende interessante formuleringer:

- *"Orden i økonomien er det bedst tænkelige **værn mod ureglerlige finansmarkeder** i en krisetid. Regeringens finanslovsforslag betyder, at der bliver færre arbejdsløse, lave renter, højere vækst og lavere underskud."* (Socialdemokraterne, august 2012B)
- *"Og vi er i regering for at sætte alt ind på at skabe job til de alt for mange arbejdsløse, der så en krise i den **finansielle sektor vælte korthuset** og **tage deres job med sig i en voldsom økonomisk tsunami.**"* (Pedersen, maj 2012B)
- *"Efter den finansielle krise er det blevet et selvstændigt socialdemokratisk mål for den økonomiske politik at begrænse gældsoptagelsen – privat såvel som offentligt – i **sikker afstand fra at blive sat i markedets vold.**"* (Socialdemokraterne, august 2012A)
- *"Det gælder når vi skal sætte en bremse på **løbske markeder** og **uhæmmet** spekulation."* (Vilhelmsen, oktober 2012)
- *"Vores opgave er i stedet at **beskytte menneskene.** Og det gøres kun gennem en stærk stat – **det kan markedet aldrig levere.** [...] Men den socialdemokratiske lektie oven på finanskrisen går videre end det. Gæld og de **finansielle markeders magt og ageren sætter uudslettelige aftryk i en verden, hvor hele stater bukker under herfor.** Tidligere tiders acceptabel gæld bliver pludselig til uacceptabel gæld, og stater må ty til drastiske og ødelæggende økonomiske indgreb for at **holde de finansielle markeder stangen.** Læren er, at hvor vi tidligere kunne tillade at have et mål om langsigtet økonomisk holdbarhed og en høj belåning, er vi nu nødt til at **skærme os mod pengemarkedernes lunefuldhed med økonomisk overholdbarhed og lavere låntagning.**"* (Socialdemokraterne, august 2012A)

Når kommunikationen omkring finansmarkedet iagttages, får man hurtigt et tydeligt billede af, hvordan dette ønskes forstået. Man ser for eksempel, at der skal være et *værn mod de uregerlige finansmarkeder*, den økonomiske politik skal være i *sikker afstand fra at blive sat i markedets vold*, der skal sættes en bremse på *løbske og uhæmmede markeder*, de skal *holdes stangen* og så skal der *skærmes mod de finansielle markeders lunefuldhed*. Finansmarkedet er tilsyneladende en voldsom, uhæmmet, uregerlig og løbsk genstand, som vi skal skærme os imod og beskytte menneskene imod. Man kan således få en forståelse for finansmarkedet som værende *et monster*. Denne måde at tale om finansmarkedet på, medfører ligesom tidligere nogle konsekvenser for kommunikationen. Man må grundlæggende sige, at der skabes en klar forståelse af, at finansmarkedet ikke er noget, der kan ignoreres. Det er tværtimod noget, der i høj grad påvirker os og derfor noget, vi må leve sammen med og forsøge at beskytte os imod.

Det er meget interessant at se, hvordan de to partier i deres kommunikation skriver, at man skal indordne sig under markedet. Der kan altså aflæses en forestilling om at vi, for at beskytte os mod *monstret*, skal indordne os under det og følge dets krav. Dette billede viser sig blandt andet i det sidste citat herover, hvor Socialdemokraterne skriver at: *"...stater må ty til drastiske og ødelæggende økonomiske indgreb for at holde de finansielle markeder stangen."* og videre: *"Læren er, at hvor vi tidligere kunne tillade at have et mål om langsigtet økonomisk holdbarhed og en høj belåning, er vi nu nødt til at skærme os mod pengemarkedernes lunefuldhed med økonomisk overholdbarhed og lavere låntagning."* (Socialdemokraterne, august 2012A). Man kan altså ikke længere have mål om langsigtet økonomisk holdbarhed, og man bliver derudover nødt til at gennemføre drastiske og økonomiske indgreb. Alt sammen for at forsvare og beskytte landet, staten og borgerne imod dette uregerlige monster. Det er interessant at bemærke, at selvom regeringen uden tvivl har et negativt syn på finansmarkedet, lægges der meget mere vægt på at forsvare sig imod det, end at bekæmpe det. Kommunikativt kan det få den konsekvens, at partierne kommer til at formidle finansmarkedet som værende det styrende element i samfundet, hvilket jo er et stort problem, når nu de tydeligvis mener, at det er løbsk og uhæmmet. Italesættelsen af finansmarkedet som et monster kan altså resultere i, at man styrker det element, man gerne vil skærme sig imod, idet finansmarkedet for kommunikationsmodtageren kan blive forstået, som den styrende faktor i samfundet.

Opsamlende for de tre ovenstående analyser kan man sige, at når regeringen italesætter de ovenstående konceptuelle metaforer i kommunikationen omkring framen *økonomisk ansvarlighed*,

kan denne blive forstået på en særlig måde hos modtageren. *Økonomisk ansvarlighed* kommunikerer på denne måde med et syn på samfundsøkonomien som et husholdsbudget, hvor der skal være orden i økonomien, balance i budgettet, ikke finansieres udgifter med lånte penge, og hvor der er en kortsigtet økonomisk tænkning.

Økonomisk ansvarlighed indeholder yderligere en forståelse for, at det kan være nødvendigt at gennemføre nedskæringer og besparelser. Det gælder også, hvis de strider mod andre politiske mål, fordi vi på nuværende tidspunkt står i en svær økonomisk krise, som vi skal igennem, og som vil være overstået et sted ude i fremtiden. Som vi viste i den netop gennemførte analyse, er økonomisk ansvarlighed yderligere italesat som det at beskytte og skærme os mod finansmarkedet. Økonomisk ansvarlighed formidles således som det at gennemføre drastiske og økonomiske indgreb og følge markedets krav for ikke at blive væltet eller skyllet væk.

7.1.4. Neoliberale elementer i framen *økonomisk ansvarlighed*

Man må sige, at der i regeringens særlige framing af *økonomisk ansvarlighed*, kan iagttages nogle logikker, kausaliteter og en tænkning, der bygger på eller har relation til en neoliberal tænkning, som vi fandt i afhandlingens analysedel 2. Som analysen viser, er det en kombination af de tre konceptuelle metaforer, som giver en forståelse for regeringens framing af *økonomisk ansvarlighed*. Vi forsøger dog for overskuelighedens skyld, at behandle de enkelte metaforer hver for sig, men med den erkendelse, at de bygger oven på hinanden i den samlede forståelse.

Vi tager udgangspunkt i den første iagttagede italesættelse af framen, hvor vi fandt den konceptuelle metafor *samfundsøkonomien er et husholdningsbudget*. Denne måde at tale om samfundsøkonomien på, byggede på en særlig konceptuel forståelse som satte nogle rammer for regeringens kommunikation. Det blev for eksempel svært, rent logisk, at forsvare langsigtede økonomiske investeringer, når man samtidig skabte et billede af behovet for en kortsigtet økonomisk tænkning i kommunikationsmodtagernes hoveder. Analysen viste, hvordan denne selvskabte begrænsning i kommunikationen kunne få negative konsekvenser for partiernes mulighed for at tale om velfærd. Dette kan udgøre et problem, i og med at S og SF netop italesætter sig selv som værende velfærdspartier, der forsvarer og arbejder for at sikre det fremtidige velfærdssamfund. Partierne besværliggør og udelukker dermed nogle muligheder for at formidle dele af deres politiske projekt.

Analysen viste yderligere, hvordan der med brug af den konceptuelle metafor, *samfundsøkonomien er et husholdningsbudget*, udelukkedes en del af logikken i en keynesiansk økonomisk tænkning, som de to partier historisk set har været tilhængere af. Man kan stille spørgsmålstejn ved, om regeringen reelt har rykket sig væk fra Keynes, eller om det alene er kommunikationen omkring økonomisk ansvarlighed, der udtrykker et skift i den økonomiske tænkning. Om der reelt er tale om et skift, hverken kan eller vil vi dog undersøge i nærværende afhandling, men vi kan dog sige, at der i italesættelsen kan blive skabt en forståelse af et skift i modtagerens øjne. Det vi dog kan sige er, at der ved brug af denne konceptuelle metafor, opstår nogle kommunikative udfordringer for de to regeringspartier, som kan gøre det meget svært at formidle deres politiske projekt. Det kan dog ikke umiddelbart udledes, om der i denne italesættelse kan være tale om neoliberal tænkning. Der er med andre ord ikke noget i vores iagttagelse af neoliberalismen og LA's diskurs, der tyder på, at denne kortsigtede økonomiske husholdningstænkning skulle være noget særligt neoliberalt. Vi kan således kun påpege regeringens selvskabte kommunikative udfordringer og begrænsninger med denne metafor, men ikke dømme den neoliberal.

Regeringen benyttede sig yderligere af den konceptuelle metafor, *den økonomiske krise er en rejse* i kommunikationen omkring økonomisk ansvarlighed. I og med at krisen blev italesat som en tilstand, der er midlertidig og som kræver helt særlige midler for at bringe os igennem, så vi, hvordan det kunne være nødvendigt at gå på kompromis med politiske mål og idealer. Regeringen lagde på denne måde op til at gennemføre reformer, nedskæringer og besparelser for at bringe Danmark sikkert gennem den økonomiske krise. I denne logik, eller måske nærmere kausalitetstænkning, ser vi en relation til den neoliberale forståelse, vi fandt i afhandlingens første del. Kausaliteten i regeringens kommunikation omkring *den økonomiske krise er en rejse* kan forstås som, at man via statsbegrænsende reformer, som eksempelvis nedskæringer og besparelser, skaber job og vækst, hvilket vil få os ud af krisen. Denne sammenhæng, og logiske følge, må i høj grad siges at kunne iagttages i neoliberalismen. Vi viste således i afhandlingens første del, hvordan både LA og neoliberalismen, så vejen til vækst, jobskabelse og i sidste ende velstand, som værende en direkte følge af statens begrænsning. Regeringen står her med et kommunikativt problem. På den ene side fraskriver de sig en neoliberal profil ved at forsvare velfærdsstaten og grundlæggende set indskrive sig i en anden ideologisk retning, men på samme tid lægger de op til reformer, der indeholder neoliberal tænkning. Med Lakoff kan vi sige, at regeringen ved at benytte en metafor, der trækker på neoliberal logik, skaber en mulig forståelse hos modtageren af, at tingene hænger sammen, som kausaliteten udtrykker herover. Derved kan de to partier, gennem deres kommuni-

kation, komme til at formidle en anden forståelse for verden end den, de ideologisk set indskriver sig i.

Den tredje konceptuelle metafor, som S og SF trækker ind i kommunikationen omkring *økonomisk ansvarlighed*, er *finansmarkedet er et monster*. Analysen viste, hvordan regeringen gennem en sådan italesættelse kunne komme til at gøre finansmarkedet stærkere og mere magtfuldt, end de intenderede. Dermed kan der være en fare for, at de i modtagerens øjne kommer til at styrke noget de samtidig ønsker at forsvare sig imod. Dette er selvfølgelig i sig selv et problem, men vi mener yderligere, at partierne kommunikativt kommer til at trække på en neoliberal forståelse. Godt nok gør S og SF tydeligt opmærksom på, at finansmarkedet problematisk, hvilket står i kontrast til neoliberalismens syn på selvsamme, men de kommer på samme tid til at udtrykke en forståelse for, at samfundet og staten skal underlægge sig de finansielle markeders krav. En sådan fortælling er i tydelig relation med neoliberalismen, der jo netop mener, at staten er til for markedets skyld, og at staten skal indordne sig under markedets præmisser. Det betyder, hvis man skal følge Lakoff, at de to partier på trods af, at de tilskriver finansmarkedet et negativt prædikat, skaber en forståelse af markedet som det styrende i samfundet hos modtageren. Det kan således siges, at regeringen i dette tilfælde igen kommer til at formidle en forståelse af verden, som de ideologisk set kæmper imod.

Når man samlet set iagttager de to regeringspartiers italesættelse af framen *økonomisk ansvarlighed*, kan vi nu konkludere, at der er enkelte neoliberale elementer på spil i kommunikationen. Dermed kan den meget brugte og gentagede frame, få et problematisk udtryk hos modtageren. Risikoen er, at S og SF ved at trække på nogle neoliberale logikker eller forståelser, kommer til at undergrave deres eget politiske projekt. Modtageren af kommunikationen vil således, gennem regeringens argumentation, måske anerkende og acceptere enkelte præmisser som tilhører en anden ideologi og verdenssyn end det regeringen principielt er fortalere for.

7.2. Framen *betale sig at arbejde*

En anden frame, som træder tydeligt frem i S og SF's kommunikation i 2012, er at det skal kunne *betale sig at arbejde*. Vi kan iagttage en konsekvent brug af denne frame gennem hele perioden, og særligt når partierne beskæftiger sig med den skattereform, der blev indgået den 22. juni 2012 som et forlig mellem regeringspartierne, de Konservative og Venstre. Framen er således hyppigt brugt både inden reformudspillet, i forbindelse med lanceringen og også i perioden efter. Således udtaler statsminister HTS i sin folkemødetale: ”*Den enlige mor, som hver morgen kl. 7.45 tager på arbejde og først kommer hjem kl. 17.00, skal ikke være i tvivl om, at det kan betale sig at arbejde.*” (Thorning-

Schmidt, juni 2012), skatteminister Thor Möger Pedersen skriver: ”*Skatteministeren understreger, at det skal kunne **betale sig at arbejde**.*” (Pedersen, januar 2012), Socialdemokraterne skriver i et samlet nyhedsbrev: ”*Det skal bedre kunne **betale sig at arbejde** og give den en ekstra skalle i Danmark.*” (Socialdemokraterne, maj 2012) samt i en lang række andre eksempler gennem perioden. På grund af den specifikke italesættelse, og de to regeringspartiers konsekvente brug af konceptet igennem hele den iagttagede periode, forstår vi *betale sig at arbejde* som en intentionel, strategisk framing. Det er med andre ord en særlig forståelse for arbejde, som de to partier ønsker at formidle.

Ser man på framen rent sprogligt, og gennem et Lakoff-perspektiv, træder den ikke frem med nogen tydelig mening. *Arbejde* udgør altså en form for abstrakt begreb, der ikke umiddelbart giver mening uden en underlæggende forståelse. *Arbejde* kan for eksempel betragtes som en identitet, en indtægtskilde, en hobby og så videre. Vi bliver derfor nødt til at lede efter den konceptuelle metafor, som i denne sammenhæng giver begrebet mening for modtageren. Med andre ord må vi endnu engang stille spørgsmålet: hvilke metaforer strukturerer kommunikationsmodtagerens forståelse for konceptet *arbejde*?

7.2.1. Metaforen *arbejde* er en investering

Et grundigt, dybere kig ind i kommunikationen for de to regeringspartier afslører relativt hurtigt én tydelig konceptuel metafor: *Arbejde=investering*. Der sættes således lighedstegn mellem disse koncepter, når partierne formidler, forklarer og argumenterer for, at det skal kunne betale sig at arbejde. Vi kan derfor slutte, at S og SF i den periode vi iagttager, italesætter *arbejde* som en *investering*. Denne italesættelse undersøges herunder.

Vi sætter nu igen den konceptuelle metafor på formel. *Arbejde* er således målkoncept, altså det abstrakte begreb, mens *investering* er kildekoncept, som via fastdefinerede erfaringer hos modtageren tilskriver mening til målkonceptet. I regeringens kommunikation kan man iagttage de enkelte ord, der afslører mappingen af kildekoncept til målkoncept – de såkaldte *entailments* – og det er netop disse ord eller afbildninger, som letter forståelsen for det abstrakte begreb *arbejde*. Vi finder nu de særlige ord som regeringen benytter.

- ”*Men en af de ting som jeg er allermest stolt af ved skattereformen er, at den sender et klart signal om, at det aldrig må være sådan, at man sidder og **spekulerer i, om det kan betale sig at arbejde**.*” (Thorning-Schmidt, juni 2012)

- ”Hvis den helt almindelige lønmodtager **gør en ekstra indsats**, så skal det også kunne **betale sig**.” (Thorning-Schmidt, juni 2012)
- ”Skatteministeren understreger, at det **skal kunne betale sig at arbejde** – også for lavtlønsgrupperne, der ikke **fik meget ud af de skattelettelser**, der blev delt ud under VK-regeringen.” (SF, januar 2012)
- ”Flere skal have større **gevinst** ud af deres arbejde.” (SF, maj 2012)
- ”**Belønning** til det arbejdende folk.” (Socialdemokraterne, juni 2012)
- ”Fra næste år vil det **bedre kunne betale sig at arbejde** for blandt andre den ufaglærte industriarbejder og den enlige mor i arbejde.” (Socialdemokraterne, juni 2012)
- ”Regeringen ønsker til gengæld at give almindelige lønmodtagere – HK’eren og sosuassistenten, metalarbejderen og folkeskolelæreren, industriarbejderen og sygeplejersken **mere ud af deres slid på jobbet**.” (Pedersen, maj 2012B)
- ”Derfor skal skattereformen markant sænke skatten på arbejde. Den skal have en rimelig social balance. Den skal være fuldt finansieret. Og så skal den bidrage til, at det **bedre kan betale sig at arbejde**.” (SF, januar 2012)
- ”Skattereformen handler om to ting: At sikre arbejdspladser og at det altid **kan betale sig at arbejde**.” (Thorning-Schmidt, september 2012)

Det fremstår, som sagt, tydeligt gennem hele empirien, at arbejde italesættes som en investering. Det viser sig for eksempel, når S og SF benytter et begreb som at *spekulere* i forbindelse med arbejde. Spekulation handler grundlæggende set om at købe og sælge varer, ydelser, værdipapirer og så videre med det formål, eller motiv, at opnå en fortjeneste (denstoredanske.dk). Arbejde bliver på denne måde reduceret til en vare eller ydelse, som individet har til rådighed og frit kan afsætte som det vil – med den underforståede logik, at det selvfølgelig skal kunne betale sig. Denne logik synes også funderet i de efterfølgende citater. Man kan her se, hvordan det skal være givtigt at *gøre en ekstra indsats*. Det skal *kunne betale sig*. Den enkelte skal altså have noget ekstra *ud af* at øge indsatsen, eller med andre ord, investeringen. Denne logik tydeliggøres yderligere i og med, at regeringen eksplicit udtrykker entailments såsom *gevinst* og *belønning*. Konkluderende kan man altså sige, at regeringen meget tydeligt italesætter arbejde som en investering. De specifikke ord, som de benytter i kommunikationen og som udgør mappingen fra kildekoncept til målkoncept, resulterer i denne særlige forståelse for arbejde som en investering. Dette giver sig på overfladen til udtryk i den gentagne frame, at det skal kunne *betale sig at arbejde*. Men hvad betyder det konkret for S og SF, at de framer arbejde på denne måde? Man kan i hvert fald sige, at denne specifikke

måde at tale om at arbejde på, står i kontrast til mange andre mulige italesættelser af konceptet. Arbejde kunne i et tænkt eksempel også være italesat som anstændighed, samfundsansvar eller pligt. Sat på Lakoffs X=Y-formel ville arbejde i dette tilfælde fremstå som: arbejde = anstændighed, arbejde = samfundsansvar eller arbejde = pligt. Disse meget anderledes italesættelser ville resultere i et markant anderledes syn på arbejde end som en investering. Altså et syn på arbejde som noget der giver individet mening med tilværelsen, skaber anstændighed og dermed har værdi. Sat op på denne måde, kan arbejde siges at have værdi i sig selv, hvilket står i tydelig kontrast til det at tale om arbejde som en vare eller ydelse, som individet kan investere i med det formål at skabe et afkast og dermed værdi. Arbejde kunne også italesættes som værende en moralsk forpligtelse til at yde efter evne, eller det kunne være en pligt til at den enkelte yder sit for samfundet – altså arbejde som en samfundsansvarlig handling. Med baggrund i regeringens framing og disse eksempler, kan man stille arbejde op som en handling, hvor individet har henholdsvis ansvar eller profit for øje.

Regeringens måde at snakke om arbejde på, er altså bare én ud af mange mulige italesættelser af konceptet. Grundlæggende må man sige, at når arbejde har et så abstrakt udtryk, som vi netop har påvist, har regeringens specifikke framing af begrebet stor betydning for, hvordan det bliver opfattet. Sagt på en anden måde, skaber S og SF's konceptualisering af arbejde en særlig forståelse hos modtageren af kommunikationen. Den konkrete italesættelse skaber på denne måde både nogle forudsætninger, men også nogle forventninger når det gælder arbejde. For det første må vi sige, at dét at tale om arbejde som en investering forudsætter og nødvendiggør en form for markedstænkning af arbejdsmarkedet. Regeringen trækker på denne måde på nogle særlige markedslogikker, når de italesætter arbejde som en investering. Det er for eksempel logikker som udbud og efterspørgsel, køb og salg af ydelser og nok mest kontroversielt; et syn på arbejdskraft som en handelsvare. For det andet mener vi, at for overhovedet at kunne tale om arbejde som en investering for den enkelte, må der forudsættes en række særlige egenskaber hos individet. En investering er jo, med alt hvad en sådan indebærer af overvejelser og beregninger, en rationel handling, der har til formål at maksimere et givent afkast. Når arbejde italesættes som en investering, tales der således om en grundlæggende opfattelse af individet som et økonomisk rationelt tænkende væsen. Disse italesættelser har store konsekvenser for både de krav og forventninger, som staten kan stille til individet, men også for hvordan samfundet skal indrettes, så det er effektivt i forhold til denne individforståelse. Dels må man forvente, at individet tænker og handler rationelt og hele tiden søger hen imod de muligheder, som bedst kan betale sig for det. Derfor skal eksempelvis arbejdsmarkedet indrettes med den rette incitamentsstruktur, som gør, at

man sikrer at befolkningen ønsker at være i beskæftigelse. Et eksempel på et incitament, der virker motiverende i denne optik, er skattesystemet. Skatten kan således være en faktor, man kan skrue på i forhold til at give individet øgede incitamenter til at arbejde (mere). Lettelser i skatten er i denne sammenhæng ofte fremhævet som nyttigt værktøj, som vi også ser nærmere på i den efterfølgende analyse.

7.2.2. Neoliberale elementer i framen *betale sig at arbejde*

Analysen herover viste, hvordan S og SF italesatte arbejde som en investering, hvilket trak på og forudsattes af en særlig individ- og markedstænkning. Vi ser i denne tænkning nogle relationer til neoliberalismen, særligt når det gælder synet på individet. Afhandlingens første del viste, hvordan neoliberalismen ser individet som et frit væsen, der blandt andet er fri for forskellige former for indblanding fra statens side. Mere interessant er det dog, at de også har en meget tilsvarende forståelse for individet som rationelt tænkende, som den vi ser i regeringens kommunikation herover. Vi så nemlig, hvordan neoliberalismen fremstiller individet som havende en rationel tilgang livet, der selv ved hvad der er bedst for det og altid vil søge de valg, der bedst kan betale sig. Denne forestilling må, så vidt vi kan se med Lakoff, siges at være tilsvarende i S og SF's kommunikation i 2012.

Vi så også, hvordan LA har en grundlæggende tro på, at individet på grund af dets rationelle natur, skal tilbydes en særlig række incitamenter for at være effektivt. Partiet argumenterede for at give skattelettelser, idet netop fristelsen til at øge sin indtjening, ville få individet til at arbejde mere. Dette synes igen meget lignende i S og SF's italesættelse af framen *betale sig af arbejde*. De to partier fremfører netop påstanden om, at hvis individet kan få mere *ud af* sin investering – arbejdskraften – og det dermed *bedre kan betale sig*, vil individet ikke *spekulere* over om det skal være i arbejde. Man må derfor konkludere, at hele denne forståelse for individet som rationelt tænkende, samt de incitamenter, man mener individet forfølger, deles af både de to nuværende regeringspartier og LA. S og SF kommer dermed til at trække på nogle egentlige neoliberale elementer i deres kommunikation og logiske fremførsel og forståelsesramme for framen *betale sig at arbejde*. Dette udgør selvsagt et muligt problem for regeringen. Når partiet bygger dele af deres kommunikation på elementer, som tilhører en meget afvigende verdensopfattelse, kan det resultere i, at modtagerne får formidlet en politisk modstridende fortælling. Hvis dette er tilfældet, kommer S og SF i deres egen kommunikation til at tale sig væk fra deres eget politiske projekt. Som en sidebemærkning kan det siges, at en sådan situation selvfølgelig også gør livet en hel del lettere for

de politiske modstandere, der indskriver sig i den neoliberale forståelsesramme. Dette vil vi dog ikke beskæftige os nærmere med i nærværende afhandling.

7.3. Framen *skattelettelser*

Skattelettelser er en ofte benyttet frame af S og SF i den iagttagede periode. George Lakoff har selv lavet analyser af brugen af denne frame i amerikansk politik, hvilket vi naturligvis forholder os til, når vi skal analysere brugen i en dansk kontekst. Således er fremgangsmåden en smule anderledes i denne sidste delanalyse.

I Lakoffs store gennembrudsbog *Don't Think of an Elephant* (Lakoff 2004) beskriver han de amerikanske republikanere og særligt præsident George W. Bushs konsekvente brug af ordet *tax relief* og viser, hvordan denne frame har flyttet debatten og den førte politik til højre i det politiske spektrum. *Skattelettelser* er den direkte oversættelse af den amerikanske frame, og konceptet bruges som sagt ivrigt af både S og SF i deres kommunikation i 2012. Således udtaler statsminister HTS i sin tale på Folkemødet fredag d. 15. juni 2012:

”Regeringens skattelettelser er fuldt finansieret. Det er ikke fugle på taget. Det er ikke funny money. Det er mærkbare skattelettelser, som vil skabe flere arbejdspladser. Det er en bundsolid skattereform, som vil være med til at styrke væksten i det danske samfund.” (Thorning-Schmidt, juni 2012)

Ligesom vi så det med frame *betale sig at arbejde*, er frame *skattelettelser* ofte brugt i forbindelse med skattereformen fra juni 2012. Hvor SF alene bruger ordet *skattelettelser* i forbindelse med skattereformen, foruden når de kritiserer den tidligere regering, bruger S ordet i mange sammenhænge (SF, januar 2012A). Således også i statsministerens tale ved åbningen af det nye folketingsår i oktober 2012:

”Vi giver skattelettelser til alle med helt almindelige lønindkomster. Vi trækker 275.000 danskere ud af topskatten. Det er metalarbejdere, lærere, klinikassistenter og mange mange andre. Og hvornår har en skatteaftale sidst givet en enlig mor knap 8.000 kroner mere om året?” (Thorning-Schmidt, oktober 2012)

Framen *skattelettelser* benyttes således af regeringspartierne S og SF, mere eller mindre intentionelt.

7.3.1. Metaforen *skat er en byrde*

Som det også var tilfældet med de to frames *økonomisk ansvarlighed* og *betale sig at arbejde*, ligger der til grund for forståelsen af framen *skattelettelse* en konceptuel metafor. I dette tilfælde, er vi dog ikke tvunget til at søge bagom framen for at finde metaforen. Lakoffs pointe omkring kropslighed, de såkaldte ontologiske metaforer, afslører således, at der er en konceptuel metafor på spil. Med begrebet *lettelse* er der netop tale om en prækonceptuel, kropslig følelse og erfaring, der tilskriver begrebet *skat* en særlig mening. Med Lakoffs termer, er der tale om en mapping fra kildekonceptet *lettelse*, til målkonceptet *skat*. Begrebet *lettelse* trækker, som beskrevet i teori-afsnittet, desuden på den orienterende metafor *godt er op* og er dermed en positiv følelse. Når vi som mennesker oplever at blive *lettet* fra eksempelvis bekymringer eller fysiske byrder, er dette en god følelse. Og modsat, når man oplever at blive *tyngt* af en fysisk eller psykisk genstand, føles det som en byrde – som noget negativt. Når mappingen fører *lettelse* eller *byrde* sammen med *skat*, resulterer det i den konceptuelle metafor *skat er en byrde*, hvilket også Lakoffs analyse viser. (Lakoff 2004). Vi vil nu vise, at det på samme måde som i USA forholder sig sådan, at der til framen *skattelettelse* også i S og SF's kommunikation benyttes metaforen *skat er en byrde*. Vi vil nu som tidligere dykke ned i de enkelte ord, entailments, der afslører brugen af metaforen og mappingen fra kildekoncept til målkoncept.

- *"Helt almindelige danskere skal have lettet skatten på deres arbejdsindkomst som følge af den skattereform, regeringen har bebudet."* (SF, januar 2012A)
- *"Skattelettelse med social balance."* (SF, januar 2012A)
- *"Nu hvor regeringen har sikret anstændige vilkår for dem, der af den ene eller anden grund står uden for arbejdsmarkedet, er det nemlig tid til at løfte lavtlønsgrupperne via en skatteomlægning."* (SF, januar 2012A)
- *"Skatten skal ned med 14 milliarder kroner."* (Socialdemokraterne, maj 2012B)
- *"Vi letter skatten på arbejde markant både for folk med lave og almindelige gode indtægter."* (Socialdemokraterne, maj 2012B)
- *"Vi løfter 250.000 danskere ud af topskatten."* (Socialdemokraterne, maj 2012B)
- *"En ny skattereform giver et skulderklap til hårdtarbejdende lønmodtagere og skaber tusindvis af nye arbejdspladser."* (Pedersen, maj 2012B)

- ”**Skatterabat til virksomheder vækker begejstring.** Under krisen har virksomhederne bremsset voldsomt op for investeringerne, så den her **håndsrækning** til erhvervslivet falder på et tørt sted.” (SF, juni 2012)
- ”I Danmark har vi et højt **skattetryk.**” (Thorning-Schmidt, september 2012)
- ”Vi **trækker** 275.000 danskere **ud af** topskatten.” (Thorning-Schmidt, oktober 2012)
- ”Vi skal ikke **hæmme virkelysten.**” (Thorning-Schmidt, oktober 2012)
- ”Vi skal heller ikke **belaste** virksomhedernes konkurrenceevne **unødigt.**” (Thorning-Schmidt, oktober 2012)

I både S og SF’s kommunikation fremstår skat som en byrde. Således vil regeringen gerne *lette* på skattebyrden for helt almindelige danskere og dermed give dem et *løft* til et højere niveau af velstand. Ifølge regeringen *rammer* topskatten for mange almindelige mennesker. Derfor skal over en kvart million *løftes* ud af gruppen af topskattebetalere, *løftes* hen til et bedre sted. At folk nu slipper for denne byrde, skal af regeringen ses, som *et skulderklap* til de *hårdtarbejdende* lønmodtagere. Skat bliver således italesat som noget meget negativt. Noget der *hæmmer* og *belaster*. Det får den konsekvens, at det eneste *anstændige* regeringen kan gøre for gruppen af lønmodtagere, er at give dem en *skatterabat*.

At skat i framen *skattelettelse* er en belastning og en byrde, slår Lakoff fast i sin analyse af begrebet i amerikansk politik. Lakoffs pointe er, at der med brugen af metaforen *skat er en byrde*, indskrives en særlig fortælling med helte og skurke. Helten er i fortællingen den, der gerne vil *lette* dig fra din byrde, og skurken er den, der ikke vil. Jo mere den fortælling spredes og gentages, jo bedre hænger den fast i modtagernes hjerner. Er præmissen først effektivt formidlet, er det svært at argumentere for skattestigninger til for eksempel bedre uddannelse, da man så bliver til skurken i historien. Så er det den, der sætter skatten op, der ikke vil *lette* byrden for almindelige mennesker. Lakoff mener derfor, at når demokrater i USA benytter framen, så fortæller de det amerikanske folk, at det er republikansk politik, der er den rigtige og flytter dermed vælgere fra venstre til højre i det politiske spektrum. En tilsvarende logik ser Lakoff også i Danmark, som vi beskrev i indledningen (Ebdrup 2012). Den særlige metafor *skat er en byrde* sætter således rammen for, hvordan skat italesættes, og dermed også hvilke handlinger, der virker logiske.

Men rammen kunne i en anden kontekst være anderledes. Således kunne skat eksempelvis kommunikeres som et moralsk spørgsmål om at hjælpe de svage og uheldige på samfundets bund. I dette tilfælde kunne metaforen være *skat er en forsikring*. Hvis man kommunikerede om skat, som

forudsætning for den fælles velfærd, så kunne metaforen være *skat er et fundament*. Framen *skattelettelser* fremstiller således skat på en særlig negativ måde, som en byrde. Logikken bag *skattelettelser* kan findes ved at se på den grundlæggende fortælling om, hvad der er godt for individet. Er det godt for individet at have flere penge til sig selv, eller er det godt for individet, at fællesskabet er stærkt via en høj beskatning? Der er dermed tale om en diskussion af, hvor stor staten skal være. Ønskes en mindre stat, med mere plads til individet, eller ønskes en stat, der er garant for et højt fælles niveau af velfærd såsom børnepasning, uddannelse, sundhed og ældrepleje? Med brugen af framen *skattelettelse*, støttes fortællingen om, at staten skal vige for at give mere plads til individets udfoldelse. Dette gælder også, selvom SF forsøger at frame *skattelettelserne* som *skattelettelser med social balance* (SF, januar 2012A). Det gælder også, når den konkrete frame *skattelettelse* ikke anvendes, idet metaforen *skat er en byrde* skinner igennem. For når regeringen siger, at den vil *løfte lavtlønsgrupperne via en skatteomlægning* (SF, januar 2012A), er der således reelt tale om, at skat er en byrde og at skatten derfor skal lettes? Selvom regeringen forsøger at kommunikere venstreorienterede værdier, såsom ”*at løfte lavtlønsgrupperne via en skatteomlægning*.” (SF, januar 2012A), og selvom de forsøger at have fokus på de svage ved en social afbalanceret skattereform, som vist ovenfor, er den benyttede logik, at staten og dermed fællesskabet skal være mindre. Det er med denne forståelse, at budskabet kan ramme kommunikationsmodtagerne.

7.3.2. Neoliberale elementer i framen *skattelettelser*

Lakoff konkluderer i hans analyser, at framen *skattelettelser* per definition trækker på højreorienterede, og dermed mulige neoliberale, logikker og værdier. Han mener også at framen har et tilsvarende udtryk i en dansk optik, som beskrevet ovenfor. Ud fra dette argument er alene regeringens brug af framen problematisk. S og SF kommer således endnu engang til at formidle en anden ideologisk fortælling, end den de ifølge en stor del af kommunikationen samt principprogrammerne selv er fortalere for. Vi vil dog ikke nøjes med at iagttage relationerne til neoliberalismen på baggrund af Lakoffs analyser, og vi ser derfor herunder nærmere på regeringens italesættelse af den konceptuelle metafor *skat er en byrde*.

Analysen viste, hvordan framen *skattelettelser* støttede en fortælling om i højere grad at give mere plads til individet gennem en begrænsning af staten. Denne holdning må siges at kunne iagttages tilsvarende hos neoliberalismen, der netop ønsker at begrænse staten for at skabe friere rammer for individet. Denne fortælling bliver problematisk i det øjeblik, den går imod den grundlæggende

fortælling i regeringens eget politiske projekt, nemlig at de ønsker og arbejder for en stærk velfærdsstat. Her udtalt af Socialdemokraterne: "*Hvor man i 00'erne rakte ud efter at svække den socialdemokratiske velfærdsstat, er tiden tværtom kommet til at styrke den.*" (Socialdemokraterne, 2012). Der arbejdes vel og mærke for en stærk velfærdsstat, hvor velfærdsydelserne er finansieret gennem solidarisk skatteopkrævning, som vi viste under analysen af metaforen *samfundsøkonomien er et husholdningsbudget*.

Det kan altså blive svært for regeringen at kommunikere dele af deres politiske projekt, samtidig med at de benytter sig af framen *skattelettelser*. Man kan argumentere for, at regeringen på samme tid ønsker at lette skatten en anelse og beholde en stærk velfærdsstat, hvilket stadig placerer sig langt fra neoliberalismen. Dette er dog ikke afgørende, når problematikken iagttages med et Lakoff perspektiv. Ifølge ham betyder alene brugen af framen *skattelettelser*, at S og SF træder over på modstanderens banehalvdel. De to partier besværliggør altså sine egne budskaber, når de på samme tid fortæller, at man skal have en stærk, skattefinansieret velfærdsstat og på samme tid gentagne gange argumenterer for *skattelettelser*. I modstanderens hjerne fremstår fortællingen med andre ord i bedste fald kontraintuitiv, og i værste fald anderkendes en neoliberal tænkning frem for en centrum-venstre. Når kommunikationen behandles kognitivt hos modtageren, kan der eksempelvis opstå en forståelse af, at vi bedst får folk i arbejde og skaber vækst og velstand, ved at lette befolkningen for skattebyrden. Altså en grundlæggende neoliberal fortælling, som vi viste tidligere i afhandlingen. Logikken omkring *skattelettelser* som et politisk værktøj trækker også, som tidligere beskrevet, på en særlig forståelse for individet som værende rationelt af natur. Dette udgør også en kommunikativ fare, som vi ovenfor har beskrevet.

7.4. Delkonklusion

Med ovenstående analyse har vi undersøgt, om der kan iagttages neoliberale elementer i S og SF's kommunikation. Gennem analysen anskueliggjorde vi tre ofte benyttede og potentielt neoliberale frames i kommunikationen. Vi så hvordan *økonomisk ansvarlighed, betale sig at arbejde og skattelettelser* igennem den iagttagede periode, fremstod som intentionelle og strategiske frames. En nærmere undersøgelse af de bagvedliggende konceptuelle metaforer gav en forståelse for, hvordan de to regeringspartier italesatte disse betydningsfulde frames, og yderligere hvordan den specifikke italesættelse kunne resultere i en særlig forståelse hos kommunikationsmodtagerne.

Italesættelsen af *økonomisk ansvarlighed* byggede på hele tre underliggende konceptuelle metaforer, nemlig *samfundsøkonomien er et husholdningsbudget*, *den økonomiske krise er en rejse* samt *finansmarkedet er et monster*. Disse metaforiske italesættelser af framen havde store konsekvenser for kommunikationens muligheder og begrænsninger, og der kunne iagttages enkelte relationer til en neoliberal tænkning. At S og SF metaforisk italesatte samfundsøkonomien som et husholdningsbudget skabte nogle kommunikative udfordringer og begrænsninger i forbindelse med at formidle partiernes politiske projekt. Vi kunne dog ikke umiddelbart synliggøre nogen relationer mellem denne italesættelse og neoliberalismen.

Anderledes så det ud med den konceptuelle metafor *den økonomiske krise er en rejse*. Her så vi, hvordan man gennem italesættelsen af krisen, som noget man skal rejse igennem, retfærdiggjorde statsbegrænsende reformer som nedskæringer og besparelser for at skabe job og vækst og derved få Danmark ud af krisen. En forståelse vi tydeligt iagttog i neoliberalismen. Italesættelsen af framen *økonomisk ansvarlighed*, gennem metaforen *den økonomiske krise er en rejse*, installerer dermed et neoliberalt element i S og SF's kommunikation.

Gennem den konceptuelle metafor *finansmarkedet er et monster* så vi, hvordan der blev skabt en forståelse for, at staten skal skærme og forsvare sig mod det uregerlige finansmarked. På denne måde opstod fortællingen om, at vi for at forsvare os skal underlægge os finansmarkedernes krav og at staten skal indordne sig under markedets præmisser. Et sådant forhold mellem stat og marked er meget centralt i neoliberalismen. De to partier italesatte på denne måde et neoliberalt element i deres kommunikation. Vi kan hermed konkludere, at der kan iagttages neoliberale elementer i S og SF's kommunikation gennem italesættelse af framen *økonomisk ansvarlighed*.

Framen *betale sig at arbejde*, så vi italesat gennem den konceptuelle metafor *arbejde er en investering*. Denne måde at italesætte arbejde, fordrede en særlig forståelse af individet som værende rationelt tænkende. Dette medførte en lang række konsekvenser for, hvordan partierne kunne tale om arbejdsmarkedet, særligt i forhold til hvordan dette skal indrettes, så det modsvarer den rationelle individforståelse. Analysen viste, hvordan denne individforståelse var stærkt funderet i neoliberalismen. Vi mener derfor, at kunne konkludere, at S og SF's italesættelse af framen *betale sig at arbejde* rummer neoliberale elementer.

Den sidste frame der indgik i analysen var *skattelettelser*, som Lakoff selv indgående har beskæftiget sig med. På baggrund af hans analyser kan vi konkludere, at framen *skattelettelser* per

definition er en højrefløjssframe med dertilhørende mulige neoliberale elementer. Vi undersøgte dog selv andre mulige relationer til neoliberalismen og fandt, at partierne ved at benytte ramen *skattelettelse* besværliggjorde italesættelsen af egne politiske områder og på samme tid kom til at formidle en neoliberal fortælling.

Det kan nu endeligt konkluderes, at vi gennem analysen kan påvise tilstedeværelsen af ovenstående neoliberale elementer i S og SF's kommunikation i den udvalgte periode.

8. Konklusion

Vi har med nærværende afhandling ønsket at svare på, om der findes neoliberalisme i dansk politik, og om der kan iagttages neoliberale elementer på den politiske venstrefløj. Med analysedel 1 skabte vi, gennem en diskursanalytisk iagttagelse af LA's kommunikation, en forståelse og identificering af partiets diskurs. Diskursen blev konstrueret gennem artikuleringen af momenterne: *personligt ansvar, privat ejendomsret, fravær af tvang, incitamenter til at arbejde, positive krav til sig selv, vækst, velstand, attraktive erhvervsforhold, konkurrence, globalisering, lavere skat, mindre regulering, ingen formynderi og velfærdssamfund*. Disse momenter samlede sig omkring tre særligt betydningsfulde tegn i LA's kommunikation. De tre tegn blev identificeret som diskursens nodalpunkter og de udgjordes af: *det frie individ, det frie marked* samt *den begrænsede stat*. Dette diskursive udtryk, samt de elementer diskursen bestod af, sammenholdt vi i den komparative analysedel 2 med den til afhandlingen skabte definition af neoliberalismen. Denne undersøgelse viste, at LA's diskurs på mange af de sammenholdte punkter havde tydelige relationer og verdensanskuelser til fælles med neoliberalismen, og der var dermed overordnet set et overensstemmende syn på henholdsvis *staten, markedet* og *individet*. LA og neoliberalismen havde mere specifikt en samstemmende forståelse for, at *staten* skulle begrænses i dens omfang, at *individet* skulle frisættes fra statens bånd og at *markedet* havde primat i forhold til staten, og derfor skulle reguleres i mindre grad. Der var dog enkelte områder, hvor forståelsen og tænkningen af de sammenholdte punkter, fremstod divergerende; LA's politiske målsætning om en skat på 40 procent, deres italesættelse af en typisk konservativ, national-historisk forestilling om et folk, en fælles kultur og en danskhed samt partiets ønske om fortsat at beholde en form for velfærdssamfund, udgjorde alle forståelser, der ikke kunne iagttages i neoliberalismen. Disse på overfladen afvigende syn, skulle dog forklares med baggrund i den nationale, politiske kontekst, som LA opererer i.

Vi kan nu konkludere, at LA's diskurs rummer neoliberale elementer. Diskursen er ikke en fuldstændig spejling af neoliberalismen, men repræsenterer en dansk version. Vi kan på denne måde svare, at der findes neoliberalisme i dansk politik.

Med delanalyse 3 skabte vi gennem en framinganalyse en forståelse for, om der kunne iagttages neoliberale elementer, og i så fald hvilke, i kommunikationen hos de to siddende regeringspartier S og SF. Vi iagttog specifikt tre tydelige frames i partiernes kommunikation, som vi mente havde potentiale for at indeholde neoliberal tænkning, nemlig *økonomisk ansvarlighed*, *betale sig at arbejde* samt *skattelettelser*. Analysen viste, hvordan italesættelsen af den første frame *økonomisk ansvarlighed* byggede på tre underliggende og meningstilskrivende, konceptuelle metaforer. Disse udgjordes af *samfundsøkonomien er et husholdningsbudget*, *den økonomiske krise er en rejse* samt *finansmarkedet er et monster*. Gennem iagttagelsen af den første konceptuelle metafor, *samfundsøkonomien er et husholdningsbudget*, kunne der ikke synliggøres relationer til neoliberalismen, og der kunne dermed ikke identificeres neoliberale elementer i denne konkrete italesættelse. Derimod viste analysen af den konceptuelle metafor, *den økonomiske krise er en rejse*, at S og SF kommunikativt skabte en forståelse for, at statsbegrænsende reformer såsom nedskæringer og besparelser var nødvendige for at få Danmark gennem krisen. Denne forståelse havde tydelige relationer til neoliberalismen. I den tredje metaforiske italesættelse af *økonomisk ansvarlighed*, *finansmarkedet er et monster*, kunne der ligeledes iagttages neoliberale elementer. Analysen viste, hvordan de to partier, ved brug af metaforen, formidlede en forståelse for, at finansmarkedet er noget, vi skal forsvare os imod ved at indordne os under dets præmisser. Dette syn på markedet som havende primat, var også tydeligt i neoliberalismen.

Med S og SF's brug af de tre ovenstående konceptuelle metaforer, fremstod den samlede italesættelse af framen *økonomisk ansvarlighed* på denne måde med neoliberale elementer.

Undersøgelsen af framen *betale sig at arbejde* viste, hvordan denne blev italesat gennem den konceptuelle metafor, *arbejde er en investering*. Analysen viste, hvordan denne måde at italesætte arbejde på fordrede et syn på individet som rationelt tænkende. Tilsvarende forestilling kunne iagttages som et centralt element i neoliberalismen, og S og SF's metaforiske italesættelse udgjorde på denne måde et neoliberalt element i kommunikationen.

Den sidste frame vi iagttog, var *skattelettelser*, som fik sin mening gennem den prækonceptuelle metafor, *skat er en byrde*. Med baggrund i Lakoffs egne analyser kunne vi konkludere, at denne

metafor per definition udgjorde et højrefløjsbegreb og dermed indeholdt mulige neoliberale elementer. Analysen viste yderligere, at S og SF's italesættelse af framen og den dertilhørende konceptuelle metafor, besværliggjorde kommunikationen af egne politiske områder. De to partier kom på denne måde til at formidle en fortælling, der indeholdt neoliberale elementer.

Det kan således endeligt konkluderes, at ovenstående neoliberale elementer kan iagttages på den danske politiske venstrefløj.

9. En refleksion over de gennemførte analyser

Vi har nu gennemført afhandlingens tre analyser og på denne måde muliggjort en besvarelse af henholdsvis arbejdsspørgsmål og problemformulering. Vi har således operationaliseret de to teoretiske iagttagelsesperspektiver, som vi på forhånd mente udgjorde de skarpeste blikke i forbindelse med at belyse problematiseringen. Med andre ord, har vi nu gennemført henholdsvis diskursanalysen og framinganalysen. Som vi redegjorde for og diskuterede indledningsvist, havde de to teoretiske perspektiver deres videnskabelige ståsted i to meget forskellige paradigmer, og vi argumenterede for, at en decideret sammenskrivning af teorierne ikke kunne lade sig gøre uden at yde vold på disse. Vi har på denne baggrund benyttet de to teorier hver for sig i afhandlingens undersøgelser. På denne måde besvarede vi arbejdsspørgsmål 1 og 2 gennem en diskursteoretisk iagttagelse af empirien, mens vi til besvarelsen af arbejdsspørgsmål 3, undersøgte empirien gennem en framinganalyse. Analysernes resultater stod dog på skuldrene af hinanden, forstået på den måde, at diskursanalysens resultater blev brugt som en del af grundlaget for framinganalysen. Men en egentlig fusion af teorierne undgik vi intentionelt.

Vi mener, at valget af teori, operationaliseringen af disse samt gennemførelsen af analyserne, overordnet set har båret frugt, og givet os de svar, vi søgte. Det betyder dog ikke, at vi har undgået at støde på udfordringer eller løbende har undret os over analysernes resultat. Vi mener derfor, at en refleksion over det analytiske arbejde er på sin plads.

Som sagt mener vi, at vores teorivalg har gjort det muligt at besvare problemformuleringen. Med diskursanalysen skabte vi således en forståelse for, hvilke tegn der trådte tydeligt frem i LA's kommunikation, og dermed hvordan partiets diskurs fremstod. Vi undrede os dog efter gennemførelsen af analysen over enkelte dele af undersøgelsens resultat. Det diskursteoretiske blik giver i mange tilfælde et skarpt analytisk blik for de kampe, der eksisterer i dels det diskursive felt,

men lige så vel de kampe der ofte ligger til grund for elementernes fiksering og konstruktionen af en diskurs. Det var da også forventet, at vi skulle møde store politiske slagsmål internt i LA og dermed i partiets diskursformation (forstået som slinger i partilinjen). Vi har dog med stor undren måttet erkende, at det ikke i forventelig grad har været tilfældet. Fraværet af konflikt har simpelthen været bemærkelsesværdig. Enkelte steder i kommunikationen, som med elementerne *velfærdssamfund* og *begrænset stat*, var der antydninger til antagonistiske konflikter, men den potentielle kamp udeblev for alvor og blev håndteret gennem ækvivalenslogikken. Svaret på dette tankevækkende fravær af konflikt skal muligvis findes i analysens empiriske grundlag, som jo bestod af partiets skriftlige, politiske kommunikation. Meget tyder på, at disse indlæg har været igennem en form for filter. Et filter hvor kommunikationen, begreberne, vinklerne, mærkesagerne og de centrale punkter er blevet ensrettet og struktureret i meget høj grad. Dette er selvfølgelig en antagelse fra vores side, men det er ikke desto mindre et forsøg på at finde en forklaring. På grund af denne tilsyneladende kommunikative ensretning, har analysen givet et billede af en meget ren og enstemmig diskurs.

Vi kan kun gætte, men måske er der med LA tale om et parti med høj grad af topstyring, hvor den politiske og kommunikative linje er udstykket, styret og kontrolleret fra centralt hold. I denne forbindelse kunne vi måske med fordel havde inddraget kvalitative metoder i form af interviews for at gå de enkelte partimedlemmer på klingen og derved muligvis gøre et konfliktniveau iagttageligt. En sådan undersøgelse kunne selvfølgelig være interessant, men rækker grundlæggende set ud over det spørgsmål vi ønsker besvaret i denne analysedel; nemlig om der findes neoliberalisme i dansk politik. Dette spørgsmål mener vi som sagt fint, vi har kunnet svare på med det valgte empiriske grundlag.

Med valget af framinganalysen mener vi ligeledes, at vi har muliggjort en besvarelse af arbejdsspørgsmål 3. Som redegjort for i det indledende teoriafsnit, var vi med framinganalysen og dens paradigmatiske ståsted på udebane i forhold til vores konstruktivistiske skoling på kandidatstudiet. Af den grund havde beskrivelsen og redegørelsen for teoriens videnskabelige udgangspunkt samt præsentationen af de til analysen benyttede teoretiske begreber, et noget mere pragmatisk udtryk end diskursanalysen og dets konstruktivistiske ståsted. Vi mener dog, at brugen af framinganalysen som iagttagelsesgrundlag i analysedel 3 fungerede i forhold til det vi ønskede; at gå bag om det umiddelbart iagttagelige kommunikative udtryk i S og SF's kommunikation og belyse den muligvis ubeviste brug af neoliberale elementer. Som analysedel 1 og 2 viste, benyttede

vi diskursanalysen til at iagttage og skabe en forståelse for de tydeligste tegn eller elementer i LA's kommunikation. Havde vi på samme måde benyttet diskursanalysen til at undersøge S og SF's kommunikation i analysedel 3, ville vi ikke have fået samme blik for de neoliberale elementer, der gemte sig, eller med andre ord, lå bag om de kommunikative udtryk. Her ville vi, som i analysedel 1 og 2, i stedet have skabt et billede af de tydeligste elementer i S og SF's kommunikation, hvilke selvfølgelig ikke er neoliberale. På den måde har dette kognitiv-lingvistiske, teoretiske eksperiment, og anderledes iagttagelsesperspektiv, tilvejebragt afhandlingens problemformulering en mere fuldgyldig besvarelse.

10. Litteraturliste

10.1. Faglitteratur

Andersen, Niels Åkerstrøm (1999). *Diskursive analysestrategier – Foucault, Koselleck, Laclau, Luhmann*. Nyt fra Samfundsvidenskaberne. København 1999

Bourdieu, Pierre (1998). *Utopia of endless exploitation – The essence of neoliberalism*. Le Monde diplomatique – English edition. Marts 1998.

Brøns-Petersen, Otto (2009). *Nyliberalisme*. I (red.) Lars Bo Kaspersen og Jørn Loftager (red.)(2009). *Klassisk og Moderne Politisk Teori*. Hans Reitzels Forlag. København 2009

Ebdrup, Niels (2012). *George Lakoff: Socialister ved intet om fornuft*. Videnskab.dk, 24. maj 2012

Foucault, Michel (2009). *Biopolitikens fødsels – Forelæsninger på Collège de France, 1978-1979*. Hans Reitzels Forlag. København 2009

Gane, Nicholas (2012). *The governmentalities of neoliberalism: panopticism, post-panopticism and beyond*. *The Sociological Review*, Volume 60, Issue 4, 19. november 2012

Gibbs, Raymond W. Jr. (edd.)(2008). *The Cambridge Handbook of Metaphor and Thought*. Cambridge University Press, Cambridge 2008

Hansen, Allan Dreyer (1999). *Diskursiv teori i et videnskabsteoretisk perspektiv*. I (red.) Lars Fuglsang og Poul Bitsch Olsen (1999). *Videnskabsteori i samfundsvidenskaberne. På tværs af fagkulturer og paradigmer*. Roskilde Universitetsforlag. Frederiksberg, 1999

Hansen, Allan Dreyer (2005). *Diskursteori – postmarxistisk hegemonianalyse hos Laclau*. I (red.) Anders Esmark, Carsten Bagge Laustsen og Niels Åkerstrøm Andersen (2005). *Poststrukturalistiske analysestrategier*. Roskilde Universitetsforlag. Frederiksberg, 2005

Harvey, David (2010). *The Enigma of Capital and the Crises of Capitalism*. London, 2010

Hayek, F. A. von (1981). *Vejen til trældom*. Forlaget i Haarby. Faaborg, 1981

Howarth, David (2005). *Diskurs – en introduktion*. Hans Reitzels forlag. København 2005

Jensen, Thomas Wiben (2011). *Kognition og konstruktion. To tendenser i humaniora og den offentlige debat*. Samfundslitteratur. Frederiksberg, 2011

- Johnson, Mark (1987). *The Body in the Mind. The Bodily Basis of Meaning, Imagination, and Reason*. The University of Chicago Press. Chicago, 1987
- Jørgensen, Marianne Winther og Louise Phillips (2011). *Diskursanalyse som teori og metode*. Roskilde Universitetsforlag. Frederiksberg, (1999) 2011
- Kaspersen, Lars Bo og Jørn Loftager (red.)(2009). *Klassisk og Moderne Politisk Teori*. Hans Reitzels Forlag. København 2009
- Keynes, John Maynard (1961). *The general theory of employment, interest and money*. Macmillan, London 1961
- Konings, Martijn (2010). *Neoliberalism and the American State*. Critical Sociology 2010, 36, 741-765. Sage. 2010
- Laclau, Ernesto og Chantal Mouffe (2001). *Hegemony and Socialist Strategy – Towards a Radical Democratic Politics*. Verso 1985, London 2001
- Laclau, Ernesto og Chantal Mouffe (2010). *Det radikale demokrati – diskursteoriens politiske perspektiv*. Roskilde Universitetsforlag 2002, Frederiksberg 2010
- Lakoff, George og Mark Johnson (1980). *Metaphors we live by*. The university of Chicago press, Chicago, 1980
- Lakoff, George (1987). *Women, Fire and Dangerous Things. What Categories Reveal about the Mind*. The University of Chicago Press. Chicago 1987
- Lakoff, George (1999) *Philosophy in the flesh: the embodied mind and its challenge to western thought* The University of Chicago Press. Chicago 1999
- Lakoff, George (2004). *Don't Think Of an Elephant! Know Your Values and Frame the Debate*. Chelsea Green Publishing Company. White River Junction, Vermont 2004
- Lakoff, George og The Rockridge Institute (2006a). *Thinking Points – communicating our American values and vision – a progressive's handbook*. Farrar, Straus and Giroux, New York 2006
- Lakoff, George (2006b). *Whose Freedom? The Battle over America's Most Important Idea*. Farrar, Straus and Giroux, New York 2006

- Lakoff, George og Elisabeth Wehling (2012). *The Little Blue Book: The Essential Guide to Thinking and Talking Democratic*. Free Press, New York 2012
- Lemke, Thomas (2002). *Foucault, Governmentality, and Critique*, *Rethinking Marxism*, 14, 3, 2002
- Mandler, J. (1992). *How to build a baby: II. Conceptual Primitives*. *Psychological Review* (99), s. 587-604.
- Qvortrup, Mads (1999). *Socialdemokratiske regeringer i Vesteuropa: Back to basics*. *Økonomi og Politik*, 72, 3: 44-51. 1999
- Qvortrup, Mads (2009) *Hayek og Popper*. I (red.) Lars Bo Kaspersen og Jørn Loftager (2009). *Klassisk og Moderne Politisk Teori*. Hans Reitzels Forlag.
- Read, Jason (2009). *A Genealogy of Homo-Economicus: Neoliberalism and the Production of Subjectivity*. *Foucault Studies*, nr. 6, s. 25-36, februar 2009
- Saad-Filho, Alfredo og Deborah Johnston (red.)(2005). *Neoliberalism – A Critical Reader*. Pluto Press, London 2005.
- Saad-Filho, Alfredo (2005b). *From Washington to Post-Washington Consensus: Neoliberal Agendas for economic Development*. I (red.) Alfredo Saad-Filho og Deborah Johnston (2005). *Neoliberalism – A Critical Reader*. Pluto Press, London 2005.
- Speiermann, Sabina (2010). *Modstandens Politik. Kampagnestyling I Velfærdsstaten. En diskussion af trafikcampagners styringspotentiale*. Doctoral School of Organisation and Management studies. CBS, 2010
- Stenvoll, Terrell. (2008). *Slippery slopes in political discourse*. I (red.) Terrell Carver og Jernej Pikalo (2008) *Political language and metaphor*. Routledge, Abingdon, s. 1–11. 2008
- Thorsen, Dag Einar (2011). *The neoliberal challenge – what is neoliberalism?* *Contemporary Readings in Law and Social Justice*. Vol. 2(2) 2011

10.2. Artikler

Ammitzbøll, Simon Emil (februar 2012). *Lighed i sundhed? Nej tak! Ikke en politisk opgave, at alle skal være lige sunde*. Liberalalliance.dk, 20. februar 2012

Ammitzbøll, Simon Emil (marts 2012A). *En snigende sundhedsfascisme*. Liberalalliance.dk, 6. marts 2012

Ammitzbøll, Simon Emil (marts 2012B). *Erfaringer ignoreres. Forbud mod købesex har ingen positiv effekt*. Liberalalliance.dk, 29. marts 2012

Ammitzbøll, Simon Emil (april 2012). *Statslig sundhed*. Liberalalliance.dk, 14. april 2012

Ammitzbøll, Simon Emil (juli 2012). *Ekstrem nonsens*. Liberalalliance.dk, 19. juli 2012

Ammitzbøll, Simon Emil (maj 2012). *Muslimere på hjernen giver tunnelsyn*. Liberalalliance.dk, 20. maj 2012

Bartlett, Bruce (2010) Tax Cuts And 'Starving The Beast' - The most pernicious fiscal doctrine in history. Formes.com, 5. juli 2010

Bock, Mette (april 2012). *Rødder og danskhed*. Liberalalliance.dk, 20. april 2012

Bock, Mette (maj 2012). *Imperialismens nye klæder*. Liberalalliance.dk, 11. maj 2012

Bock, Mette (juni 2012). *Mindre stat – mere folk*. Liberalalliance.dk, 1. juni 2012

Bock, Mette (april 2012). *Frihed og moral skal være bærende værdier*. Liberalalliance.dk, 18. april 2012

Bock, Mette (september 2012). *Afskaf blasfemiparagraffen – love befrier os ikke fra moralske valg*. Liberalalliance.dk, 25. september 2012

Corydon, Bjarne og Mette Frederiksen (maj 2012). *Et dygtigere Danmark*. Socialdemokraterne.dk, 29. maj 2012

Frederiksen, Mette (maj 2012). *Ret og pligt skal tilbage i balance*. Socialdemokraterne.dk, 23. maj 2012

Halberg, Eskild Andreas (2012). *Regeringen fører neoliberal politik*. Modkraft.dk, 7. marts 2012

Heunicke, Magnus (maj 2012). Magnus Heunicke: Nu er det alvor Venstre. Socialdemokraterne.dk, 11. maj 2012

Heunicke, Magnus (juni 2012). *De glemtes reform*. Socialdemokraterne.dk, 25. juni 2012

Krag, Astrid (august 2012). *Det er ikke din skyld*. SF.dk, 7. august 2012

Krasnik, Martin (2012). *Hæhæ. Hvilken fest!* Information.dk, 20. januar 2012

Kurrild-Klitgaard, Peter (2012). *Liberalisme, Lykkeberg og luftkasteller*. Berlingske.dk, 30. december 2012.

Lakoff, George og Jens Jonathan Steen (2012) *Anm: Venstre fløjen er endt i politisk idékrise*. Information.dk, 29. maj 2012

Lykkeberg, Rune (2012). *Undskyld, er De nyliberalist?* Information.dk, 30. december 2012.

Meisling, Ida og Anders Berntsen (2011) *Venstre fløjen er neoliberal*. Modkraft 14. april 2011

Melson, Christoffer (2012). *Hvorfor Ron Paul kan slå Obama*. JP.dk, 2. marts 2012

Meyer, Ida (2013). *Regeringen fører klassisk neoliberal politik*. Information.dk, 18. maj 2013

Olesen, Ole Birk (januar 2012). *Spåkonen lært af historien*. Liberalalliance.dk, 23. januar 2012

Olesen, Ole Birk (februar 2012). *Skattetrykkets skyld*. Liberalalliance.dk, 15. februar 2012

Olesen, Ole Birk (april 2012). *Drop strategi*. Liberalalliance.dk, 8. april 2012

Olesen, Ole Birk (juli 2012). *Sænk skattetrykket*. Liberalalliance.dk, 17. juli 2012

Olsen, Joachim B. (januar 2012A). *Puds værdierne af*. Liberalalliance.dk, 20. januar 2012

Olsen, Joachim B. (januar 2012B). *Reform velstandens livline*. Liberalalliance.dk, 28. januar 2012

Olsen, Joachim B. (april 2012). *Lille brugerbetaling er fremtiden*. Liberalalliance.dk, 15. april 2012

Olsen, Joachim B. (maj 2012A). *Vi skal værne om den private ejendomsret*. Liberalalliance.dk, 11. maj 2012

Olsen, Joachim B. (maj 2012B). *Helle har lyttet til mig*. Liberalalliance.dk, 28. maj 2012

Olsen, Joachim B. (juni 2012). *Fri os fra den falske frihed*. Liberalalliance.dk, 8. juni 2012

Olsen, Joachim B. (juli 2012). *Stop hetzen mod rygerne*. Liberalalliance.dk, 6. juni 2012

Olsen, Joachim B. (oktober 2012). *Lad Bilka sælge medicin*. Liberalalliance.dk, 1. oktober 2012

Pedersen, Jesper (maj 2012A). *Færre skal betale topskat*. SF.dk, 15. maj 2012

Pedersen, Jesper (maj 2012B). *Tale ved afslutningsdebatten*. SF.dk, 29. maj 2012

Rasmussen, Annegrethe (2012). *Det liberale ungdoms-oprør*. Information.dk, 22 marts 2012

Riisager, Merete (februar 2012). *SF vil indskrænke forældres frie valg*. Liberalalliance.dk, 12. februar 2012

Riisager, Merete (marts 2012). *Vækst kan ikke straffes frem*. Liberalalliance.dk, 28. marts 2012

Riisager, Merete (juni 2012A). *Danskhed ånder bedst i frihed*. Liberalalliance.dk, 17. juni 2012

Riisager, Merete (juni 2012B). *SF stoler ikke på forældres dømmekraft*. Liberalalliance.dk, 28. juni 2012

Riisager, Merete (september 2012). *Tak til de selvstændige*. Liberalalliance.dk, 18. september 2012

Samuelsen, Anders (april 2012A). *Stå fast venstre*. Liberalalliance.dk, 23. april 2012

Samuelsen, Anders (april 2012B). *Lavere skat gi'r velfærd*. Liberalalliance.dk, 24. april 2012

Samuelsen, Anders (maj 2012A). *Regeringen spilder tiden på småting*. Liberalalliance.dk, 2. maj 2012

Samuelsen, Anders (maj 2012B). *Forførdelig førsteplads*. Liberalalliance.dk, 8. maj 2012

Samuelsen, Anders (maj 2012C). *Vi skal fristes – ikke bindes*. Liberalalliance.dk, 25. maj 2012

Samuelsen, Anders (juli 2012A). *Rejs ud og bliv straffet*. Liberalalliance.dk, 4. juli 2012

Samuelsen, Anders (juli 2012B). *Det kan blive dyrt at følges ad*. Liberalalliance.dk, 12. juli 2012

Selin, Mikkel (2012). *S-politiker: Republikanerne er rabiater*. Ekstrabladet.dk, 10. januar 2012

SF (2012). *Socialistisk Folkepartis principprogram*. SF.dk, 2012

SF (januar 2012A). *En skattereform til kedeldragter og søndagsvagter*. SF.dk, 18. januar 2012

SF (januar 2012B). *SF-tilslutning til finanspagt*. SF.dk, 31. januar 2012

SF (april 2012). *SF's landsmøde 2012 – følg det online*. SF.dk, 13. april 2012

SF (maj 2012). *Færre skal betale topskat*. SF.dk, 15. maj 2012

SF (juni 2012). *Skatterabat til virksomheder vækker begejstring*. SF.dk, 5. jun. 2012

Socialdemokraterne (2011). *Socialdemokraternes principprogram*. Socialdemokraterne.dk 2011

Socialdemokraterne (maj 2012A). *Danmark i Arbejde*. Socialdemokraterne.dk, 8. maj. 2012

Socialdemokraterne (maj 2012B). *Hårdtarbejdende danskere skal have skattelettelser*. Socialdemokraterne.dk, 29. maj 2012

Socialdemokraterne (juni 2012). *Belønning til det arbejdende folk*. Socialdemokraterne.dk, 23. juni 2012

Socialdemokraterne (august 2012A). *Socialdemokraterne er bedst for Danmark*. Socialdemokraterne.dk, 20. august 2012

Socialdemokraterne (august 2012B). *På vej mod et bedre Danmark*. Socialdemokraterne.dk, 27. august 2012

Sohn, Ole (marts 2012). *Ole Sohn præsenterer ny udviklingspakke*. SF.dk, 2. marts 2012

Søvndal, Villy (maj 2012). *Villy Søvndals 1. maj tale*. SF.dk, 1. maj 2012

Søvndal, Villy (april 2012). *Godt landsmøde – nu skal vi fremad!* SF.dk, 15. april 2012

Thorning-Schmidt, Helle (januar 2012) *Statsministerens nytårstale 2012*, Socialdemokraterne.dk, 1. januar 2012

Thorning-Schmidt, Helle (juni 2012). *Tale til Folkemødet*. Socialdemokraterne.dk, 15. juni 2012

Thorning-Schmidt, Helle (september 2012). *Helle Thorning-Schmidts beretning til kongressen 2012*. Socialdemokraterne.dk, 21. september 2012

Thorning-Schmidt, Helle (oktober 2012). *Statsministerens åbningstale 2012*. Socialdemokraterne.dk, 2. oktober 2012

Vilhelmsen, Annette (2012). *Annette Vilhelmsens indsættelsestale*. SF.dk, 13. oktober 2012

Winther, Bent (2013). Skal der en rød regering til for at føre blå politik? Berlingske.dk, 8. april 2013

10.3. Internetressourcer

cepos.dk

damefrokosten.dk

denstoredanske.dk, Gyldendals åbne encyklopædi

Geary, James (2009). *James Geary, metaphorically speaking*. ted.com. (video sidst set 15. marts 2013).

libertas.dk

oxforddictionaries.com